

ISSN 2411-8753 (Print)
ISSN 2710-3633 (Online)

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ
ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

ХАБАРШЫСЫ

“ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ
АЙМАҚТАНУ” СЕРИЯСЫ

ИЗВЕСТИЯ

КАЗАХСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА

СЕРИЯ «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ И
РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»

BULLETIN

OF KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY OF
INTERNATIONAL RELATIONS AND
WORLD LANGUAGES

SERIES “INTERNATIONAL RELATIONS AND
REGIONAL STUDIES”

ISSN 2411-8753 (Print)
ISSN 2710-3633 (Online)

4 (50) 2022

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ
ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА
KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY OF INTERNATIONAL RELATIONS AND
WORLD LANGUAGES

---

4 (50) 2022

ISSN 2411-8753 (Print)

ISSN 2710-3633 (Online)

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ

ХАБАРШЫСЫ

«ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР және
АЙМАҚТАНУ» сериясы

ИЗВЕСТИЯ

КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ и
РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»

BULLETIN

of Ablai Khan KazUIRandWL
series “INTERNATIONAL RELATIONS and
REGIONAL STUDIES”

Алматы
«Полилингва» баспасы
2022

© «Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті» Акционерлік қоғамының «Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы-Известия» ғылыми журналының «Халықаралық қатынастар және аймақтану» сериясы таралымы, Қазақстан Республикасының Инвестициялар мен даму жөніндегі министрліктің Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде тіркелген. Алғашқы есепке қою кезіндегі нөмірі мен мерзімі № 674, 18.05.1999 ж. Тіркелу күзлігі 10.04.2015 жылғы № 15196-Ж

Бас редактор

Құнанбаева С.С., филология ғылымдарының докторы, профессор,
ҚР ҰҒА-ның академигі, Алматы, Қазақстан

Жауапты редактор

Шайморданова З.Д., тарих.ғ.д., профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

Редакция алқасы мүшелері

Абсамтаров Г.Р., саяси ғ.к., доцент, Абылай хан ат. ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

Аллез Г., доктор PhD, Әлеуметтік ғылымдар жоғары мектебі,
Париж, Франция

Аренова А.А., Алматы қаласындағы ҚР СІМ өкілдігінің саяси тобының
жетекшісі, Алматы, Қазақстан

Байсұлтанова К.Ш., саяси ғ.к., профессор, Абылай хан ат. ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

Гессе Р., философия докторы, с.ғ.д., хабилиттік профессор,
Фрайбург университеті, Германия

Жабина Ж.Р., с.ғ.д., доцент, Қазақстан Республикасы Тұңғыш
Президенті - Елбасының кітапханасының Халықаралық қатынастар қызметі,
Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Зиркер Д. (Zirker D.), PhD, Вайкато Университеті, Жаңа Зеландия / Waikato
University, Hamilton, New Zealand

МакКленнен С. (McClennen S.), PhD, Пенсильвания Университеті,
Филадельфия, АҚШ/ University of Pennsylvania, Philadelphia, USA

Хорак С. (Horak S.), PhD, Карлов Ун-ті, Прага, Чех Республикасы, Charles
University, Prague, Czech Republic

Антонио Алонсо Маркос, PhD, профессор, Сан-Пабло СЕУ университеті,
Мадрид, Испания

Семедов С.А., ф.ғ.д., профессор, басқару және өңірлік даму институты, РФ
Президенті жанындағы РАНХиГС, Мәскеу қ., Ресей

Дронзина Т., хабилиттік доктор, профессор, Әулие Климент Охрид
София университеті, София, Болгария

Шуқыжанова А.Н., PhD, Абылай хан ат. ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Шығарушы редактор

Джекебаева М.А., филос.ғ.к., қауымдаст.профессор, Абылай хан атындағы
ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

© Научный журнал «Известия» КазУМОиМЯ имени Абылай хана, серия «Международные отношения и регионоведение» Акционерного общества «КазУМОиМЯ имени Абылай хана» зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан. Номер и дата первичной постановки на учет № 674, 18.05.1999 г. Регистрационное свидетельство № 15196-Ж от 10.04.2015 г.

Главный редактор

Кунанбаева С.С., ректор КазУМОиМЯ им. Абылай хана, академик НАН РК,
доктор филологических наук, Алматы, Казахстан

Ответственный редактор

Шайморданова З.Д., д.ист.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан

Члены редакционной коллегии

Абсаттаров Г.Р., к.полит.н., доцент, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы,
Казахстан

Аллез Г., доктор PhD, Высшая школа социальных наук, Париж, Франция

Аренова А.А., руководитель политической группы Представительства МИД
РК в г. Алматы, Алматы, Казахстан

Байсултанова К.Ш., к.полит.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан

Гессе Р., доктор философии, хабилитированный доктор политических наук,
профессор, Фрайбургский университет, Германия

Жабина Ж.Р., д.п.н., доцент, Служба международных связей Библиотеки
Первого Президента Республики Казахстан- Елбасы, Нур-Султан, Казахстан

Зиркер Д. (Zirker D.), PhD, Университет Вайкато, Новая Зеландия / Waikato
University, Hamilton, New Zealand

МакКленнен С. (McClempen S.), PhD, Пенсильванский Университет,
Филадельфия, США/ University of Pennsylvania, Philadelphia, USA

Хорак С. (Horak S.), PhD, Карлов Ун-т, Прага, Чешская Республика, Charles
University, Prague, Czech Republic

Антонио Алонсо Маркос, PhD, профессор, Сан-Пабло CEU университет,
Мадрид, Испания

Семедов С.А., д.ф.н., профессор, Институт управления и регионального
развития, РАНХиГС при Президенте РФ, Москва, Россия

Дронзина Т., хабилитированный доктор, профессор, Софийский университет
Святого Климента Охридского, София, Болгария

Шукыжанова А.Н., доктор PhD, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан

Выпускающий редактор

Джекебаева М.А., к.филос.н., ассоц.профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай
хана, Алматы, Казахстан

bulletin-irr.ablaikhan.kz

© Scientific journal «Bulletin» of Ablai khan KazUIR&WL. Series «International Relations and Regional Studies» of JSC “Ablai khan Kazakh University of International Relations and World Languages” is registered in Communication, Informatization and Information Committee of Ministry for Investment and Development, Republic of Kazakhstan. Number and date of first registration №674, from 18.05.1999. Certificate N 15196 – G, 10.04.2015.

Editor in chief

Kunanbayeva S.S., Doctor of Philology, Professor,
Academician of NAS of the RK, Almaty, Kazakhstan

Executive Editor

Shaymardanova Z.D., d. of hist. sc., professor, Ablai khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan

Editorial team members

Absattarov G.R., cand.of polit.sc., associate professor, Ablai khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan

Hallez X., PhD, EHESS, Paris, France

Arenova A.A., Chief of political group, Representation of MFA of the RK in Almaty,
Almaty, Kazakhstan

Baysultanova K.Sh., cand.of polit.sc., professor, Ablai khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan

Hesse R., Dr. of philosophy, Habilit. Prof. of Pol/ sciences,
Freiburg University, Germany

Zhabina Zh.R., D. of polit.sc., associate professor, International Cooperation
Department, the Library of the First President of the Republic of Kazakhstan - Elbassy,
Nur-Sultan, Kazakhstan

Zirker D., PhD, Waikato University, New Zealand

McClennen S., PhD, University of Pennsylvania, Philadelphia, USA

Horak S., PhD, Charles University, Prague, Czech Republic

Antonio Alonso Marcos, PhD, Professor, Universidad San Pablo CEU,
Madrid, Spain

Semedov S.A., D.of Philosophy, Professor, Institute of Management and Regional
Development, RANEPa under the President of the Russian Federation, Moscow, Russia

Dronzina T., Doctor habil, Professor, Sofia University St. Kliment Ohridski,
Sofia, Bulgaria

Shukyzhanova A., PhD, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

Commissioning Editor

Jekebayeva M.A., c.philos. sc., ass.professor, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty,
Kazakhstan

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

І БӨЛІМ.

ДҮНИЕЖҮЗІЛІК САЯСАТ ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР

РАЗДЕЛ I.

МИРОВАЯ ПОЛИТИКА И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ I PART.

WORLD POLITICS AND INTERNATIONAL RELATIONS

Шайморданова З.Д., Исмагулов А.А. Анализ деятельности Китая по решению экологических задач по ЦУР.....	7-23
Шайморданова З.Д., Исмагулов А.А. ТДМ үшін экологиялық міндеттерді шешу бойынша Қытай жұмысын талдау.....	7-23
Shaimordanova Z.D, Ismagulov A.A. Analysis of the activities of the China in solving environmental problems for the SDG.....	7-23
Uspanova M.U, Eraliev D. Crisis of the great steppe or how Central Asia found itself between two fires.....	23-33
Успанова М.У, Ералиев Д. Кризис великой степи или как Центральная Азия оказалась между двух огней.....	23-33
Успанова М.У, Ералиев Д. Ұлы дала дағдарысы немесе Орталық Азияның екі оттың ортасында қалуы.....	23-33
Uzakbaev N., Movkebaeva G. Central Asian states in the Shanghai Cooperation Organization: The role and place of the SCO on the distribution of the power balance in the region.....	34-44
Узақбаев Н.Т., Мовкебаева Г.А Шанхай ынтымақтастық ұйымындағы Орталық Азия мемлекеттері: ШЫҰ-ның аймақтағы күштер теңгерімін бөлудегі рөлі мен орны.....	34-44
Узақбаев Н.Т., Мовкебаева Г.А. Центральная Азия в Шанхайской Организации Сотрудничества: Роль и место ШОС в распределении баланса сил в регионе.....	34-44
Abdrzakova L.N., Zhabina Zh. American foreign policy elite: Obama, Trump and Biden’s policy towards Middle East...	
Абдразакова Л.Н., Жабина Ж. АҚШ-тың сыртқы саяси элитасы: Обама, Трамп және Байденнің Таяу Шығысқа қатысты саясаты.....	45-57
Абдразакова Л.Н., Жабина Ж. Внешнеполитическая элита США: политика Обамы, Трампа и Байдена в отношении Ближнего Востока.....	45-57

**II БӨЛІМ.
ШЕТЕЛДІК ЗЕРТТЕУЛЕР
РАЗДЕЛ II.
ЗАРУБЕЖНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
PART II.
FORIEGN RESEARCHS**

- Raichev Yavor.** Evolution of the idea of Hybrid War and the term in Western political and military thought.....58-72
- Райчев Явор.** Гибридтік соғыс эволюциясының идеясы және Батыс саяси және әскери ойлардағы терминдер.....58-72
- айчев Явор.** Эволюция идеи гибридной войны и термины в западной политической и военной мысли.....58-72

**III. БӨЛІМ.
ГЕОСАЯСАТ ЖӘНЕ АЙМАҚТАНУ
РАЗДЕЛ III.
ГЕОПОЛИТИКА И РЕГИОНОВЕДЕНИЕ
PART III.
GEOPOLITICS AND REGIONAL STUDIES**

- Бюжеева Б.З., Әліпбаев А.Р., Әбдінағи Ж.С.** Этносаралық қатынастарға БАҚ-тың әсер етуінің кейбір астарлары.....73-87
- Бюжеева Б.З., Алипбаев А.Р., Абдинаги Ж.С.** Влияние СМИ на развитие межэтнических проблем.....73-87
- Buuzheeva B.Z., Alipbayev A.R., Abdinagi ZH.S.,** The influence of the media on the development of interethnic problems.....73-87
- Сауданбекова Ш.Т., Бейіл Е.С.** Жаһандану заманындағы Жапонияның әлеуметтік мәдени көрінісі.....88-101
- Сауданбекова Ш.Т., Бейіл Е.С.** Социокультурный образ Японии в эпоху глобализации.....88-101
- Saudanbekova S.T., Beil Y.S.** The socio-cultural image of Japan in the era of globalization.....88-102

І БӨЛІМ.
ДҮНИЕЖҮЗІЛІК САЯСАТ ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
РАЗДЕЛ I.
МИРОВАЯ ПОЛИТИКА И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ
I PART.
WORLD POLITICS AND INTERNATIONAL RELATIONS

UDC 327
DOI 10.48371/ISMO.2022.50.4.001
IIRSTI 11.3

**АНАЛИЗ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КИТАЯ ПО РЕШЕНИЮ
ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ЗАДАЧ ПО ЦУР**

*Исмагулов А.А.¹, Шайморданова З.Д.²

*¹магистрант 2 курса, Казахский университет международных
отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы,
Казахстан,

e-mail: astnsmg@bk.ru

²доктор исторических наук, проф., Казахский университет
международных отношений и мировых языков имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан, e-mail: 787zara@mail.ru

Аннотация: Главная цель - попытка сделать выводы по анализу изменений экологической политики Китая в рамках целей устойчивого развития. В рамках ЦУР Китай движется в трех основных направлениях: экономической, социальной и экологической. Все три компонента так или иначе взаимосвязаны с друг-другом, однако в статье приводятся выводы только по экологическому компоненту. Таким образом, за основу взяты данные за последние десять лет, в том числе обоснованные показатели в повестке ООН до 2030 года. Важно отметить, что, несмотря на то, что Китай уделял большое внимание экономике, оказывающее разного рода влияние на окружающую среду, в последнее время были замечены позитивные сдвиги в сторону улучшения экологии. Был сделан вывод о том, что данное изменение внесло позитивный вклад в устойчивое развитие Китая, сформировав более сбалансированную структуру для будущего развития с использованием как обязательных, так и рыночных инструментов. Тем не менее, для выполнения ЦУР в области экологии нужно, с одной

стороны, ускорить процесс создания «экологической цивилизации», а с другой - обратить внимание на координацию политики с учетом существующих проблем в экологической, социальной и экономической сферах.

Ключевые слова: ЦУР, Китай, Казахстан, экология, внутренняя политика, ООН, изменение климата, низкоуглеродное развитие.

Основные положения. В нашу эпоху произошли серьезные и важные политические изменения в области охраны окружающей среды. Создание «экологической цивилизации» стало одной из важнейших национальных стратегий Китая. С политикой в области охраны окружающей среды Китай медленно и верно продвигается к целям, установленным в Повестке дня ООН до 2030 года. Китай усовершенствовал свою правовую систему с тем, чтобы она охватила все области окружающей среды, внедрил как обязательные, так и рыночные инструменты для обеспечения реализации политики. Цели, поставленные в Повестке дня ООН до 2030 г., отражены во внутреннем пятилетнем плане Китая. С помощью сформулированных «обязательных задач» Китай достиг большинства целей в своем последнем 12-м пятилетнем плане.

В поисках устойчивой модели развития органы власти сталкиваются с двойной проблемой экономического развития и защиты окружающей среды. Такие проблемы, как сокращение использования возобновляемых источников энергии, возникают в условиях экономического спада, что вновь свидетельствует о том, что все области устойчивого развития являются интегрированным комплексом и, следовательно, требуют координации политики в экономических, социальных и экологических аспектах.

Введение. Будучи страной с самым большим населением и второй по величине экономикой в мире, оба рекорда были достигнуты с поразительной скоростью, деградация и загрязнение окружающей среды в Китае были неизбежным побочным эффектом. Как и в других развитых странах, в том числе США, Япония и Великобритания, Китай следовали подходу к развитию «сначала загрязняй, а потом контролируй», при котором охрана окружающей среды рассматривалась только после того, как было достигнуто значительное экономическое развитие. Этот приоритет экономического развития над защитой окружающей среды действительно привел к беспрецедентному экономическому росту Китая, поднявшись с 48-го места в мире по

валовому внутреннему продукту в 1978 году до второй по величине экономики мира в 2010 году. Однако этот бум экономического роста сопровождался экологическое опустошение. Китай в настоящее время является крупнейшим в мире источником выбросов двуокиси серы и двуокиси углерода, и их антропогенные выбросы ртути остаются одними из самых высоких в мире [1].

Чтобы понять контекст, в котором материализовалась разработка китайской экологической политики, в общих чертах описаны пять основных этапов защиты окружающей среды на протяжении всей истории Китая (таблица 1) [2, с. 7].

Таблица 1. Пять основных этапов охраны окружающей среды в Китае

Этап	Описание	Результаты
1. На пути к стратегиям устойчивого развития: 1983 г. – настоящее время	<ol style="list-style-type: none"> 1. Нарращивание потенциала для устойчивого развития 2. Устойчивое сельское хозяйство 3. Чистое производство и защита окружающей среды. 4. Чистая энергия и транспорт 5. Сохранение и устойчивое использование природных ресурсов 6. Контроль загрязнения окружающей среды 7. Борьба с бедностью и региональное развитие 8. Население, здравоохранение и населенные пункты 9. Глобальное изменение климата и сохранение биоразнообразия 	В 1996 году устойчивое развитие было включено в национальные стратегии, и началось его полное осуществление.
2. От контроля загрязнения к охране окружающей среды: 1998 г. - настоящее время	Фермеры получали компенсацию за посадку деревьев, а не за урожай, и поощряли заниматься экологически безопасными видами деятельности, включая животноводство	Удалось сократить площадь земель, страдающих от эрозии почвы, более чем на 10 миллионов акров, одновременно обеспечив разнообразие альтернативных видов деятельности. прибыльное сельское хозяйство

<p>3. От обработки на выходе до контроля источника: начало 1990-х – настоящее время</p>	<p>Дополнительные меры по смещению акцента с обработки в конце производственного процесса на контроль источника включают использование высокотехнологичных и третичных отраслей</p>	<p>Эти усилия помогли уменьшить массовые выбросы промышленных загрязнителей, несмотря на то, что валовая стоимость промышленной продукции увеличилась более чем вдвое за двенадцатилетний период.</p>
<p>4. От обработки точечных источников к водосборам и региональным обработкам: 1996 г. – настоящее время</p>	<p>“Polluter pay policy”-эта политика была принята как средство экономического стимулирования компаний к соблюдению экологических стандартов в отношении загрязняющих веществ.</p>	<p>Правительство переключило свое внимание на борьбу с загрязнением в ключевых водосборных бассейнах и регионах в рамках программы «Transcentury Green Engineering Program», направленной на сокращение общего объема сбрасываемых загрязняющих веществ и замену угля газом и электричеством.</p>
<p>1. От административного управления к юридическим и экономическим санкциям: середина 1990-х – настоящее время</p>	<p>Правовая база основных законов об охране окружающей среды, которые касаются основных проблемных областей, включая воду, воздух, лесное хозяйство, дикую природу, полезные ископаемые, почву, уголь и возобновляемые источники энергии, среди прочих.</p>	<p>Провинциальные и местные управления по охране окружающей среды в настоящее время используют множество методов для улучшения защиты окружающей среды, включая экономические штрафы и санкции, участие общественности и командно-административные подходы.</p>

Таким образом, правительство Китая начало вносить изменения в свою экологическую политику. С помощью применения экономических и политических санкции к компаниям загрязнителям, с помощью мотивации фермеров, с помощью полной правовой базы Китай успешно начал свой путь в сторону “экологической цивилизации”.

Что касается низкоуглеродной политики то, в последнее время Китай придает большое значение решению проблемы изменения климата и придерживается принципов зеленого, кругового и низкоуглеродного развития в качестве важных стратегических мер по содействию высококачественному устойчивому развитию. Китай включил борьбу с изменением климата в общее социально-экономическое развитие. Начиная с 12-й пятилетки (2011–2015 гг.) Китай продвигает низкоуглеродное развитие на основе систематической и обязательной цели снижения углеродоемкости ВВП на душу населения.

Описание материалов и методов. Были использованы методы исторического анализа для описания этапов развития экологической политики с 1983 г. по настоящее время. Подход политико-правового анализа использован для оценки правовой базы для экологической политики Китая. А также контент-анализ для исследования эффективности внедряемых программ Китая, например, “политика низкоуглеродного развития”.

Были использованы материалы китайских авторов, так например, Д. Ванг в своей работе отобразил изменения в экологической политике Китая, которая в нашей работе была отображена в таблице (таблица 1). А совместная работа трех авторов - Ли, Донг и Чи в нашей работе была использована для анализа низкоуглеродной политики Китая.

Результаты.

Правовой анализ. Закон об охране окружающей среды, не предусматривает все моменты, зачастую имеет расплывчатую формулировку, которое идет на руку крупным загрязнителям имеющих корыстные экономические цели. Например, Статья 13 Закона об охране окружающей среды гласит: Объекты строительства объектов, которые загрязняют окружающую среду, должны соблюдать государственные положения, касающиеся охраны окружающей среды для таких объектов строительства. Отчет о воздействии на окружающую среду строительного проекта должен оценивать загрязнение, которое проект может произвести, и его воздействие на окружающую среду, а также предусматривать превентивные и лечебные меры; заявление после первоначального рассмотрения органами, отвечающими за строительный проект, должно быть представлено в установленном порядке на утверждение в компетентный отдел управления по

охране окружающей среды. Департамент планирования не должен утверждать описание плана проектирования строительного проекта до тех пор, пока не будет утвержден отчет о воздействии на окружающую среду строительного проекта. Штраф за несоблюдение этого закона 25 000 долларов США. Соблюдение экологических стандартов часто может превышать 25 000 долларов США, поэтому застройщики часто предпочитают платить штраф, а не строить в соответствии с требованиями EIA [3].

Исторически сложилось так, что местные органы власти решали экологические проблемы по своему усмотрению, а у местных бюро по охране окружающей среды были связаны руки при внедрении экологических стандартов, поскольку местные органы власти контролировали их финансирование. Без соблюдения местными органами власти природоохранные законы в Китае не могут эффективно обеспечивать соблюдение национальных стандартов.

Тем не менее, важным этапом, изложенным в новом Законе об охране окружающей среды, является снятие ограничений на штрафы. Как упоминалось ранее, ограничения, налагаемые на штрафы, часто делали для загрязнителей более дешевым вариантом уплаты штрафа, чем соблюдение экологических стандартов. Новый закон пытается разрушить этот менталитет, а также вводит систему ежедневных штрафов за непрерывные нарушения. Кроме того, бюро по охране окружающей среды теперь наделены полномочиями приостанавливать или закрывать операции для компании, не отвечающие основным требованиям по загрязнению окружающей среды.

Участие общественности – это еще одна область, на улучшение которой направлены новые изменения.

Низкоуглеродная политика. Будучи самой густонаселенной и крупнейшей развивающейся страной в мире, Китай сталкивается со многими проблемами в области экономических и социальных реформ. Хотя Китай добился больших успехов в низкоуглеродном развитии, в развитии низкоуглеродной экономики остаются некоторые проблемы, такие как отсутствие долгосрочного планирования на высшем уровне, слабый энтузиазм местных органов власти при выполнении постановлений центрального правительства и нехватка всестороннего рассмотрения единой политики. единой политики.

Обсуждение.

Правовой анализ. Полный список природоохранных законов Китая приведен в таблице 2 [4, с. 8]. Мы сосредоточим свое внимание на законе об охране окружающей среды.

Таблица 2. Полный список природоохранных законов Китая

№	Название
1	Закон об охране окружающей среды
2	Закон об охране морской среды
3	Закон о предотвращении и контроле загрязнения воды
4	Лесное право
5	Закон о пастбищах
6	Закон о рыболовстве
7	Закон о полезных ископаемых
8	Закон об управлении земельными ресурсами
9	Закон о предотвращении и контроле загрязнения атмосферы
10	Водное право
11	Закон об охране дикой природы
12	Закон о городском и сельском планировании
13	Закон об охране водных и почвенных ресурсов
14	Закон о геодезии и картографии
15	Закон о предотвращении и контроле загрязнения окружающей среды твердыми отходами
16	Закон об электроэнергии
17	Закон об угольной промышленности
18	Закон о предотвращении и контроле шумового загрязнения окружающей среды
19	Закон о борьбе с наводнениями
20	Закон об энергосбережении
21	Закон о защите от землетрясений и смягчении их последствий
22	Закон о метеорологии
23	Закон о предотвращении опустынивания и борьбе с ним
24	Закон об управлении использованием морских территорий
25	Закон о содействии более чистому производству
26	Закон об оценке воздействия на окружающую среду
27	Закон о предотвращении и контроле радиоактивного загрязнения
28	Закон о возобновляемых источниках энергии
29	Закон о развитии экономики замкнутого цикла
30	Закон о защите оффшорных островов

Закон об охране окружающей среды Закон об охране окружающей среды Китая был впервые принят в 1979 году и включал основные

положения по охране окружающей среды. Поправки были внесены в 1989 году, но формулировка этого недавно принятого закона оставалась расплывчатой и делала практически невозможными усилия по его реализации против крупных загрязнителей, у которых были корыстные экономические интересы.

Отчет о воздействии на окружающую среду строительного проекта должен оценивать загрязнение, которое проект может произвести, и его воздействие на окружающую среду, а также предусматривать превентивные и лечебные меры; заявление после первоначального рассмотрения органами, отвечающими за строительный проект, должно быть представлено в установленном порядке на утверждение в компетентный отдел управления по охране окружающей среды. Департамент планирования не должен утверждать описание плана проектирования строительного проекта до тех пор, пока не будет утвержден отчет о воздействии на окружающую среду строительного проекта. Штраф за несоблюдение этого закона 25 000 долларов США. Соблюдение экологических стандартов часто может превышать 25 000 долларов США, поэтому застройщики часто предпочитают платить штраф, а не строить в соответствии с требованиями EIA [3].

Исторически сложилось так, что местные органы власти решали экологические проблемы по своему усмотрению, а у местных бюро по охране окружающей среды были связаны руки при внедрении экологических стандартов, поскольку местные органы власти контролировали их финансирование. Без соблюдения местными органами власти природоохранные законы в Китае не могут эффективно обеспечивать соблюдение национальных стандартов.

Тем не менее, важным этапом, изложенным в новом Законе об охране окружающей среды, является снятие ограничений на штрафы. Как упоминалось ранее, ограничения, налагаемые на штрафы, часто делали для загрязнителей более дешевым вариантом уплаты штрафа, чем соблюдение экологических стандартов. Новый закон пытается разрушить этот менталитет, а также вводит систему ежедневных штрафов за непрерывные нарушения. Кроме того, бюро по охране окружающей среды теперь наделены полномочиями приостанавливать или закрывать операции для компании, не отвечающие основным требованиям по загрязнению окружающей среды.

Участие общественности – это еще одна область, на улучшение которой направлены новые изменения. Ван сообщил о важности потенциала участия общественности в экологическом праве, заявив, что участие общественности, прозрачность и судебные разбирательства в интересах общества «имеют наибольший потенциал для улучшения

подотчетности правительства, поскольку они фактически создают возможность для независимого мониторинга третьей стороной и увеличения вероятности применения санкций за плохое поведение». Значительный прогресс достигнут в контексте новых поправок в Закон об охране окружающей среды, который теперь содержит целую главу, посвященную раскрытию экологической информации и участию общественности. Закон об охране окружающей среды 1989 г. содержал очень ограниченную сферу применения и общественного участия в экологическом праве. Например, Статья 6 гласила: «Все организации и лица обязаны защищать окружающую среду и имеют право сообщать или предъявлять обвинения организациям или лицам, которые загрязняют или наносят ущерб окружающей среде». Новый Закон об охране окружающей среды содержит конкретное положение для решения этого вопроса: в Статье 58 говорится, что неправительственные организации (НПО) могут подавать иски в Народный суд, «если НПО (1) зарегистрирована в отделе по гражданским делам на муниципальном уровне или выше и (2) занимается конкретно государственной службой. деятельность в области охраны окружающей среды в течение пяти лет подряд без каких-либо записей о нарушении законов». Однако это не позволяет отдельным лицам и природоохранным НПО, которые не зарегистрированы в качестве общественной организации, участвовать в судебных разбирательствах в интересах общества. Новый Закон включает положение о защите так называемых осведомителей. В Статье 57 конкретно упоминаются средства защиты для любого гражданина или организации, которые сообщают о «(1) загрязнении окружающей среды или экологическом ущербе, причиненном каким-либо учреждением, или (2) о любом невыполнении природоохранным регулирующим органом своих законных обязанностей». Статья 57 также требует предоставления каких-либо отчетов поданных осведомителями для сохранения конфиденциальности.

Новый Закон об охране окружающей среды также содержит положения о прозрачности, требующие от корпораций раскрывать определенную экологическую информацию, а от загрязнителей - предоставлять данные о выбросах в режиме реального времени. Фальсификация данных также наказуема в соответствии с новым Законом. Эти положения являются еще одним достижением Китая, поскольку прозрачность в области охраны окружающей среды имеет первостепенное значение для эффективной правовой базы. В целом пересмотренный закон, кажется, намного более сильным, чем его предшественник, но его эффективность будет во многом зависеть от его реализации [4].

Низкоуглеродная политика. Для развития низкоуглеродной экономики Китай впервые поставил цели по энергосбережению и сокращению выбросов углерода в 11-м пятилетнем плане (ФУП) в 2006 г. и продвигал ряд действий и политик [5]. Эти действия и политика были в основном сосредоточены на аспектах корректировки структуры энергетики, оптимизации промышленности, городов с низким уровнем выбросов углерода, экономики замкнутого цикла и технологий с низким уровнем выбросов углерода, рынков торговли выбросами углерода, лесонасаждений и проектов поглотителей углерода. В вышеупомянутых аспектах было достигнуто много достижений, которые в значительной степени способствовали развитию низкоуглеродной экономики Китая.

Чтобы стимулировать энергосбережение по всей стране, Китай в 2005 году пересмотрел Закон об энергосбережении [6]. В целях повышения энергоэффективности в тяжелой промышленности правительство Китая реализовало «Десять ключевых проектов по энергосбережению» и Программу 1000 предприятий [7-8] в 2004 и 2005 годах соответственно. Вышеупомянутые проекты позволили сократить потребление энергии на 132 Мт условного топлива к 2009 г. и эффективно повысить энергосбережение [9-10]. Китайское правительство не только предприняло усилия по сокращению потребления энергии, но и попыталось скорректировать энергетическую структуру. Для этого правительство Китая пересмотрело Закон о возобновляемых источниках энергии в 2005 г.

В 2009 г. правительство реализовало Демонстрационный проект «Золотое солнце» для увеличения площади применения солнечной энергии [11]. Доля энергии ископаемого топлива в энергии ископаемого топлива была низкой в 12-м пятилетнем пятилетии (2011–2015 гг.) и быстро увеличилась до 20,8% к 2017 г. из-за развития неископаемой энергии, такой как гидроэнергетика, атомная энергетика, энергия ветра, солнечная и другие виды экологически чистой энергии [12]. За период 2000–2017 гг. за счет корректировки энергетической структуры норма потребления угля снизилась с 68,5 до 60,0 % [13]. Промышленная оптимизация и модернизация, процветание экономики Китая в значительной степени зависит от отраслей, особенно тех энергоемких отраслей, на долю которых приходится большая часть общих выбросов углерода в Китае [14]. Однако, будучи развивающейся страной, Китай неизбежно развивает свою экономику для укрепления всесторонней национальной мощи. Поэтому жизненно важно корректировать структуру промышленности вместе с экономическим развитием.

Благодаря низкоуглеродной политики были достигнуты следующие позитивные сдвиги:

1. В октябре 2013 года Министерство промышленности и информационных технологий и Национальная комиссия по развитию и реформам (NDRC) приступили к пилотному запуску низкоуглеродных промышленных парков и установили индекс оценки для изучения результатов работы парков.

2. В 2005 году Министерство науки и технологий (MST) Китая и Европейская комиссия подписали Меморандум о взаимопонимании по CCUS для достижения сотрудничества с почти нулевыми выбросами при использовании угля. Это сотрудничество будет осуществляться в три этапа. Во-первых, проведение предварительного ТЭО по наращиванию потенциала и демонстрационных проектов; во-вторых, проведение технико-экономического обоснования демонстрационных проектов; в-третьих, строительство и эксплуатация демонстрационных проектов CCUS в Китае.

3. Система ограничения и торговли квотами на выбросы углерода в значительной степени способствовала сокращению выбросов углерода предприятиями в Китае.

4. В 2002 году Министерство сельского хозяйства осуществило проект «Экологичная обработка почвы» с целью сокращения выбросов парниковых газов в сельскохозяйственном секторе. Этот метод ведения сельского хозяйства помогает улучшить емкость почв сельскохозяйственных угодий по хранению углерода на 20% и сократить выбросы углерода и других парниковых газов сельскохозяйственными угодьями на 0,61–1,27 тонны на гектар в год.

Однако есть и существенные проблемы по реализации низкоуглеродной политики Китая, которая мешает данной стране в достижении “экологической цивилизации”:

1. Многие политики преследуют краткосрочные цели, что привело к дублированию политики в низкоуглеродной экономике Китая. Политика и действия по многим направлениям, таким как, города с низким содержанием углерода, и задачи по сокращению выбросов углерода, не имели долгосрочного планирования [15].

2. В Китае отсутствует национальный и полноценный рынок торговли квотами на выбросы углерода, включающий больше отраслей. Правительство Китая ввело в действие национальный рынок торговли выбросами углерода в электроэнергетике в 2017 году.

3. У местных органов власти меньше стимулов, чем у центрального правительства, при сдерживании выбросов углерода в Китае. Центральное правительство установило цели по сокращению

выбросов углерода, чтобы стимулировать местные органы власти контролировать региональные выбросы углерода в Китае.

Заключение. Касательно правовой политике Китая стоит отметить постоянное совершенствование правовой базы во избежание корыстного использования ресурсов и других благ Китая крупными компаниями. Регулируются мельчайшие подробности экологического закона. Вовлеченность китайской общественности также позитивно влияет на улучшение экологической ситуации страны. А защита осведомителя является мотивирующим способом собирать данные о нарушителях экологического закона. Более того, предусмотрено и наказание за фальсификацию данных. Таким образом, осведомитель несет полную ответственность за содержание аргументов и доказательств. Однако правительство Китая не может идти наперекор экономическому росту, так как крупные компании приносят крупные суммы в бюджет страны. Поэтому многие законы носят больше предупреждающий характер, нежели устрашающий. Как, например, размер штрафа за несоблюдение экологических норм, несомненно, мал, поэтому компаниям выгоднее оплатить штраф, чем соблюдать нормы.

В контексте низкоуглеродного развитию Китай посвятил себя сокращению интенсивности выбросов углерода и одновременно поставил ряд целей по выбросам углерода. В целом, Китай прокладывает себе путь к низкоуглеродной экономике. Следовательно, были достигнуты значительные успехи в различных аспектах низкоуглеродной экономики Китая. Например, резко сократилась интенсивность выбросов углерода. Корректировка производственной структуры сопровождалась оптимизацией энергетической структуры. Создан национальный единый рынок торговли выбросами углерода.

Однако остаются некоторые проблемы, такие как слабое участие общественности, неэффективность единой политики и отсутствие долгосрочного планирования низкоуглеродного развития. В будущем необходимо осуществлять высокоуровневое и долгосрочное планирование для дальнейшего развития низкоуглеродной экономики. В разных регионах следует применять различные оценки интенсивности выбросов углерода и политику контроля для координации отношений между центральными и местными органами власти, а также для сокращения разрыва между бедными и богатыми регионами. Предприятия должны сотрудничать с научно-исследовательскими учреждениями для изучения низкоуглеродных технологий. Наконец, соответствующие учреждения должны

регулироваться для осуществления всестороннего перехода к низкоуглеродному режиму в Китае с помощью разумных и осуществимых низкоуглеродных путей.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Wang A. The Role of Law in Environmental Protection in China: Recent Developments // Vermont Journal of Environmental Law. - 2006-2007. - Vol. 8.

[2] Biechele-Speziale D. Chinese Environmental Protection Policies and Implementation // Honors College Capstone Experience/Thesis Projects. – 2018. - Paper 738.

[3] Wang D. 盘点2017：环保监管“长牙齿”，蓝天不再是新闻 [Обзор 2017 г.: У экологического регулирования «появляются зубы», голубое небо уже не новость] <http://yuqing.people.com.cn/n1/2017/1228/c394782-29733402.html> (дата обращения: 02.05.2022).

[4] Манцуров А.Ю. Правовые основы экологической безопасности Китайской Народной Республики как составляющая национальной безопасности // Социально-экономические исследования, гуманитарные науки и юриспруденция: теория и практика. - 2016. - №7-2. <https://cyberleninka.ru/article/n/pravovye-osnovy-ekologicheskoy-bezopasnosti-kitayskoj-narodnoy-respubliki-kak-sostavlyayuschaya-natsionalnoy-bezopasnosti> (дата обращения: 02.07.2022).

[5] Zhang Y, Da Y. The decomposition of energy-related carbon emission and its decoupling with economic growth in China // Renew Sust Energ Rev. – 2015. - № 41. – P.1255–1266.

[6] Li H., Dong W., Qi Y. “十二五”低碳发展回顾 [Обзор низкоуглеродного развития в 12-й пятилетке]. - Brookings-Tsinghua Center for Public Policy, 2017. - 29 p.

[7] National Development and Reform Commission. Special planning for medium and long term energy conservation. 2018. <https://sousu.o.ndrc.gov.cn/s?siteCode=bm04000007>. Accessed Sept 2021.

[8] Wang T, Watson J. Scenario analysis of China’s emissions pathways in the 21st century for low carbon transition // Energy Policy. – 2010. - № 38(7). – P. 3537–3546.

[9] National Development and Reform Commission. China’s policies and actions for addressing climate change. 2010. <https://www.ccchina.org.cn/WebSite/CCChina/UpFile/File927.pdf>. Accessed Sept 2022.

[10] Ke J, Price L, Ohshita S, Fridley D, Khanna NZ, Zhou N, et al. China’s industrial energy consumption trends and impacts of the top-1000 enterprises energy-saving program and the ten key energy-saving projects // Energy Policy. – 2012.- № 50. – P.562–569.

[11] National Development and Reform Commission. China's policies and actions for addressing climate change. 2011. <https://www.ccchina.org.cn/Detail.aspx?newsId=28126&TId=60>. Accessed Sept. 2022.

[12] National Bureau of Statistics of China. Statistical communique of the People's Republic of China on national economic and social development. https://www.stats.gov.cn/tjsj/zxfb/201802/t20180228_1585631.html. Accessed Sept. 2022.

[13] National Bureau of Statistics of China. China statistical yearbook. 2017. <https://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2017/indexch.htm>. Accessed Sept. 2022.

[14] Sun M, Wang Y, Shi L, Klemeš J. Uncovering energy use, carbon emissions and environmental burdens of pulp and paper industry: a systematic review and meta-analysis // *Renew Sust Energy Review*. - 2018. - № 92. – P.823–833.

[15] Yi B, Xu J, Fan Y. Determining factors and diverse scenarios of CO2 emissions intensity reduction to achieve the 40–45% target by 2020 in China - a historical and prospective analysis for the period 2005–2020 // *Journal of Cleaner Production*. - 2016. – Vol. 122. – P. 87–101.

REFERENCES

[1] Wang A. The Role of Law in Environmental Protection in China: Recent Developments // *Vermont Journal of Environmental Law*. - 2006-2007. - Vol. 8.

[2] Biechele-Speziale D. Chinese Environmental Protection Policies and Implementation // *Honors College Capstone Experience/Thesis Projects*. – 2018. - Paper 738.

[3] Wang D. 盘点2017：环保监管“长牙齿”，蓝天不再是新闻 <http://yuqing.people.com.cn/n1/2017/1228/c394782-29733402.html> / (Accessed 02.05.2022).

[4] Mantsurov A.Yu. Pravovyye osnovy ekologicheskoy bezopasnosti Kitayskoy Karodnoy Respubliki kak sostavlyayushchaya natsional'noy bezopasnosti [Legal foundations of environmental security of the Chinese Republic as a component of national security] // *Sotsial'no-ekonomicheskiye issledovaniya, gumanitarnyye nauki i yurisprudentsiya: teoriya i praktika* [Socio-economic studies, humanities and jurisprudence: theory and practice]. - 2016. - № 7-2. <https://cyberleninka.ru/article/n/pravovye-osnovy-ekologicheskoy-bezopasnosti-kitayskoy-narodnoy-respubliki-kak-sostavlyayushchaya-natsionalnoy-bezopasnosti>. Accessed 02.07.2022.

[5] Zhang Y, Da Y. The decomposition of energy-related carbon emission and its decoupling with economic growth in China // *Renew Sust Energy Rev.* – 2015. - № 41. – P.1255–1266.

[6] Li H., Dong W., Qi Y. “十二五”低碳发展回顾 [Obzor nizkouglerodnogo razvitiya v 12-y pyatiletk / Overview of low-carbon development in the 12th Five-Year Plane]. - Brookings-Tsinghua Center for Public Policy, 2017. - 29 p.

[7] National Development and Reform Commission. Special planning for medium and long term energy conservation. 2018. <https://sousu.o.ndrc.gov.cn/s?siteCode=bm04000007>. Accessed Sept. 2021.

[8] Wang T, Watson J. Scenario analysis of China’s emissions pathways in the 21st century for low carbon transition // *Energy Policy.* – 2010. - № 38(7). – P. 3537–3546.

[9] National Development and Reform Commission. China’s policies and actions for addressing climate change. 2010. <https://www.ccchina.org.cn/WebSite/CCChina/UpFile/File927.pdf>. Accessed Sept. 2022.

[10] Ke J, Price L, Ohshita S, Fridley D, Khanna NZ, Zhou N, et al. China’s industrial energy consumption trends and impacts of the top-1000 enterprises energy-saving program and the ten key energy-saving projects // *Energy Policy.* – 2012.- № 50. – P.562–569.

[11] National Development and Reform Commission. China’s policies and actions for addressing climate change. 2011. <https://www.ccchina.org.cn/Detail.aspx?newsId=28126&TId=60>. Accessed Sept. 2022.

[12] National Bureau of Statistics of China. Statistical communique of the People’s Republic of China on national economic and social development. https://www.stats.gov.cn/tjsj/zxfb/201802/t20180228_1585631.html. Accessed Sept. 2022.

[13] National Bureau of Statistics of China. China statistical yearbook. 2017. <https://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2017/indexch.htm>. Accessed Sept. 2022.

[14] Sun M, Wang Y, Shi L, Klemeš J. Uncovering energy use, carbon emissions and environmental burdens of pulp and paper industry: a systematic review and meta-analysis // *Renew Sust Energy Review.* - 2018. - № 92. – P.823–833.

[15] Yi B, Xu J, Fan Y. Determining factors and diverse scenarios of CO2 emissions intensity reduction to achieve the 40–45% target by 2020 in China - a historical and prospective analysis for the period 2005–2020 // *Journal of Cleaner Production.* - 2016. – Vol. 122. – P. 87–101.

ТДМ ҮШІН ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МІНДЕТТЕРДІ ШЕШУ БОЙЫНША ҚЫТАЙ ЖҰМЫСЫН ТАЛДАУ

*Исмагулов А.А.¹, Шайморданова З.Д.,²

^{*1}Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің 2 курс магистранты, Алматы, Қазақстан,
e-mail: astanismagulov@gmail.com

²тарих.ғ.д., профессор, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан,
e-mail: 787zara@gmail.com

Андатпа: Осы мақалада негізгі мақсат - тұрақты даму мақсаттары шеңберінде Қытайдың экологиялық саясатындағы өзгерістерді талдау бойынша қорытындыларды ұсыну әрекеті болып табылады. ТДМ шеңберінде Қытай үш негізгі бағытта қозғалады: экономикалық, әлеуметтік және экологиялық. Барлық үш құрамдас бір-бірімен қандай да бір түрде байланысты, дегенмен мақалада тек экологиялық компонент бойынша қорытындылар берілген. Осылайша, БҰҰ-ның 2030 күн тәртібіндегі негізді көрсеткіштерді қоса алғанда, соңғы он жылдағы деректер негізге алынды. Қытай өзінің өмір сүрген елеулі кезеңінде экономикаға үлкен көңіл бөлгеніне қарамастан, соңғы уақытта қоршаған ортаны жақсарту бағытында оң өзгерістер байқалғанын атап өткен жөн. Бұл өзгеріс міндетті және нарықтық құралдарды пайдалана отырып, болашақ даму үшін анағұрлым теңдестірілген негіз құру арқылы Қытайдың тұрақты дамуына оң ықпал етті деген қорытындыға келді. Осыған қарамастан, экология саласындағы ТМД-ға қол жеткізу үшін, бір жағынан, «экологиялық өркениетті» құру үдерісін жеделдету қажет, ал екінші жағынан, саясатты үйлестіруге назар аудару қажет. Экологиялық, әлеуметтік және экономикалық салалардағы бар проблемалар.

Тірек сөздер: ЦУР, Қытай, Қазақстан, экология, ішкі саясат, БҰҰ, климаттың өзгеруі, төмен көміртекті даму.

ANALYSIS OF THE ACTIVITIES OF THE CHINA IN SOLVING ENVIRONMENTAL PROBLEMS FOR THE SDG

*Ismagulov A.A.¹, Shaimordanova Z.D.²,

^{*1}2nd year master's student, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: astanismagulov@gmail.com

²Dr. hist. sc., professor, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: 787zara@gmail.com

Annotation. In this article, the main goal is an attempt to present

conclusions on the analysis of changes in China's environmental policy in the of sustainable development goals. Within the framework of the SDGs, China is moving in three main directions: economic, social and environmental. All three components are somehow interconnected with each other; however, the article provides conclusions only on the environmental component. Thus, data for the last ten years are taken as a basis, including reasonable indicators in the UN 2030 agenda. It is important to note that despite the fact that China paid great attention to the economy during a significant period of its existence, however, positive shifts towards improving the environment have recently been noticed. It was concluded that this change has made a positive contribution to China's sustainable development by creating a more balanced framework for future development using both mandatory and market-based instruments. Nevertheless, in order to achieve the SDGs in the field of ecology, it is necessary, on the one hand, to accelerate the process of creating an "ecological civilization", and on the other hand, pay attention to policy coordination, considering existing problems in the environmental, social and economic spheres.

Keywords: SDG, China, Kazakhstan, ecology, internal policy, UN, climate change, low-carbon development.

Статья поступила 10.12.2022

UDC 327

DOI 10.48371/ISMO.2022.50.4.002

IRSTI 11.25.62

CRISIS OF THE GREAT STEPPE OR HOW CENTRAL ASIA FOUND ITSELF BETWEEN TWO FIRES

*Uspanova M.U¹., Eraliev D.²

*¹Doctor of Economics, professor

*Kazakh Ablai Khan University of International Relations and
World Languages, Almaty, Kazakhstan, mairaus@mail.ru,*

²Master student of the 2nd year, Educational program

"Public administration and management"

*Kazakh Ablai Khan University of International Relations and
World Languages, Almaty, Kazakhstan, Eraliev.dias@gmail.com.ru*

Annotation: This article discusses the negative consequences of the special military operation of the Russian Federation in Ukraine from the

point of view of the domestic economy and international relations.

In the article, the authors analyze the assumptions about the possibility of turning Russia's war in Ukraine into a catastrophe for Central Asia, based on information from various publications.

Anti-Russian sanctions against Russia are more likely to lead to global instability than politicians expect, and the West should focus on Russia-dependent and vulnerable economies such as Central Asia, according to an analysis by Bradley Jardine, director of the Wilson Center in the United States. Kissinger at the Institute for Central Asian Studies in Oxus He notes that he is suffering.

Keywords: Russian Federation, Ukraine, military operation, negative consequences, domestic economy, international relations, Central Asia, anti-Russian sanctions.

Basic provisions

President of Kazakhstan Kassym-Jomart Tokayev directly told Russian leader Vladimir Putin at SPIEF 2022 that he does not recognize the LPR and DPR. "If the right of nations to self-determination is realized, it will lead to chaos," said the head of state, considered one of Moscow's main allies. And this is not the first such statement from Russia's neighbors: the republics of Donbass have also been refused recognition in Uzbekistan. The armed conflict in Ukraine has led to a breakdown in the former system of international security and diplomacy. All countries are experiencing this crisis in different ways. Former Soviet republics in Central Asia are at a disadvantage to the West due to close ties to Moscow and are forced to find ways to adapt their economies to the new world order. These countries are in no hurry to publicly support the Russian special operation and stubbornly declare their neutrality. What prevents Russia's allies from taking an unequivocal position on the Ukrainian crisis, and how might this affect their future?

Introduction

Strictly neutral

The Ukrainian question has remained a deeply peripheral issue for Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Uzbekistan and Turkmenistan over the past eight years. And although Nur-Sultan, Bishkek and Dushanbe are military allies of Moscow through the CSTO, their claims to Kyiv have never bothered them too seriously. Tashkent and Ashgabat preferred to refrain from any assessments at all. But that was until February 24th.

After the start of the special military operation, the heads of the Central Asian republics nevertheless spoke more widely on the subject of Ukraine.

For example, in Kyrgyzstan, they noticed that Ukraine is not the only victim of circumstances and has itself provoked and fomented hostilities for many years. European countries and the United States, as is believed in Central Asia, also did not stand aside and contributed to the disruption of peace agreements.

This was stated, for example, by the President of Kyrgyzstan, Sadyr Zhaparov, who blamed mediators between Moscow and Kiev for everything. “The Minsk agreements were signed not only by Russia and Ukraine, but also by Germany and France,” he stressed and added that if the mediator countries had strictly followed the observance of the agreements, nothing would have happened.

However, he stressed that it is realistic to maintain neutrality in this situation and Kyrgyzstan will adhere to it, since it still cannot influence anything. “If we support one side, will they win?” S.Zhaparov asked a rhetorical question. And a similar position was expressed in one way or another by all the former Soviet republics of Central Asia.

“The conflict between Russia and Ukraine has nothing to do with Kazakhstan. We do not support either side. In this regard, there can be no questions” - Ministry of Defense of Kazakhstan [1].

The desire of the allies to maintain the status quo does not look strange if one knows the nature of their relations with Moscow. On the one hand, Russia is the main trading and military partner of these countries, it de facto keeps the relatively weak economies of its neighbors afloat and helps them to ensure security against the backdrop of regional threats.

They also recognize dependence on Russian industry in critical industries from mining to heavy engineering.

Description of materials and methods

Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan are completely dependent on the Russian Federation. Remittances from migrants to their homeland bring income to Dushanbe and Bishkek that exceeds export. Together with Tashkent, Moscow is implementing a number of economic projects in the region. They support its basic economic sectors: mining metallurgy, oil and gas, energy, food industry.

In addition, in 2021, Russia, virtually alone, managed to negotiate with the Taliban (the Taliban movement was recognized as terrorist and banned in the Russian Federation) on the inviolability of Tajik borders and the prevention of drug trafficking and arms smuggling into the territory of the former USSR from Afghanistan. She also became the main mediator in resolving the border conflict between Tajikistan and Kyrgyzstan in the upper reaches of the Isfara River. This help has not gone unnoticed.

However, a series of anti-Russian sanctions hit Central Asia and

the entire EAEU hard. The dependence of agriculture on imported seeds and equipment affected, supply chains were disrupted, fluctuations in the ruble reduced the income of exporters, migrants began to move to more prosperous countries. The ban on the export of food and electronics from Russia, the lack of components in the industry and the disruption of supply chains have led to a decrease in production capacity [2].

Thus, Kazakhstan exported most of its oil products through Russian ports, including the port of Novorossiysk. The impossibility to export oil abroad created the prerequisites for a crisis in the fuel sector of the republic.

But most of all, the Central Asian republics are afraid of the possibility of falling under secondary sanctions for helping Russia to bypass restrictions. The countries of the former USSR are well aware of the price that Moscow had to pay for open opposition to the West, and they understand that they cannot afford such a thing. Tokayev also touched on this topic at SPIEF, continuing the discussion with Putin on the future of the region.

“In this regard, Russia has a special responsibility for the security of the CIS states, and for their development, and for ensuring that the citizens of our states look positively at Russia” - Kassym-Jomart Tokayev President of Kazakhstan.

Results.

Western countries really have a whole arsenal of measures that can seriously worsen the political situation in the countries of Central Asia and destroy their economies. In fact, they are the main reason for the restrained reaction of the leadership of the republics to what is happening.

“On the one hand, we are well aware of our ties with Russia. On the other hand, Kyrgyzstan is in a difficult economic situation, and international financial institutions, EU countries and the United States allocate financial assistance to our country” - Dastan Bekeshev Deputy Chairman of the Parliamentary Committee on the Budget of Kyrgyzstan.

In Kazakhstan, European and American companies control from a quarter to a half of gas production at the largest fields (Tengiz, Kashagan, Karashyganak). The United States is the second largest investor in the country's economy after the Netherlands, implementing projects in the field of engineering and energy [3].

A significant part of tax revenues to the treasury is brought by foreign firms. In addition, Nur-Sultan clearly wants to become the main hub for the supply of goods from the list of parallel imports to Russia. In case of falling under sanctions, this will be impossible.

The Americans are actively providing military and humanitarian assistance to Tajikistan. Western humanitarian organizations literally feed the poorest sections of the population, supply the country with medicines

and essential goods. A similar picture is in Uzbekistan.

In addition, Washington is seriously considering the possibility of placing its military bases there. High-ranking American diplomats often met with the elites and leadership of the Central Asian countries before, and with the start of the military operation in Ukraine, they even made frequent trips to the region. So, on May 23, Assistant Secretary of State for South and Central Asian Affairs Donald Lu began his tour of the former Soviet republics. Together with high-ranking officials of the Ministry of Defense, he plans to visit Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan and Tajikistan. The official agenda includes issues of economic cooperation and security.

Discussion

In fact, we are talking about attempts by American agents of influence to saddle the foreign policy of the countries of Central Asia. This can lead to serious complications.

The head of the Eurasian Analytical Club, political scientist Nikita Mendkovich, believes that the main purpose of the trip will be to undermine relations between these republics and Russia through the threat of secondary sanctions. “This is not the first [since the beginning of the military operation] American tour of the region. Less than a month ago, it was made by U.S. Deputy Secretary of State Uzra Zeya. These countries are really under strong American pressure right now,” Mendkovich said.

He explained that the partners’ refusal to publicly support Russia during the hostilities was dictated by threats from Western countries through diplomatic and lobbying channels. With the same circumstance, the political scientist explains, the statements of individual officials about their intention to comply with Western sanctions, as it was in Kazakhstan, are connected. The Ministry of Foreign Affairs of the republic had to refute these statements more than once.

But Washington, in addition to the economy, has other levers of pressure on Central Asia. We are talking about interaction with radical groups in the region and attempts to ignite social conflicts within the republics. In particular, they include the situation in the Tajik Gorno-Badakhshan and the aggravation on the Afghan border. There is no direct evidence of US involvement in these incidents, however, as Mendkovich assures, the desire of Western countries to take advantage of the turbulent situation here will only grow. “Dushanbe is perceived in the US as pro-Russian,” the expert explained.

Although diplomatic pressure on Russian allies has indeed become systemic, this is not the only explanation for the indecision of the elites in supporting the military operation. Intensification of economic upheavals and social contradictions against the backdrop of the international crisis is

probably also feared by ordinary citizens of the Central Asian republics.

39% of Kazakh citizens support Russian military operation in Ukraine (according to DEMOSCOPE survey).

So, according to opinion polls in Kazakhstan, the majority of local residents - 46 percent of respondents - are in favor of maintaining neutrality in the conflict between Russia and Ukraine. At the same time, support for Moscow's actions also remains high - 39 percent. No more than 10 percent of respondents are on the side of Kyiv [[4].

The authorities of other countries of Central Asia also express their unwillingness to undermine the unity of citizens. In Kyrgyzstan and Uzbekistan, the public display of unofficial symbols of support for the Russian army - Z and V - was tacitly banned. Tashkent approached the issue more delicately and, after the start of the conflict, banned drivers from placing any political symbols on cars in principle. In Bishkek, the security forces unofficially force drivers to remove such stickers, and they were openly fined for displaying them at the Victory Day parade on May 9.

A similar practice was approved in Nur-Sultan. There, drivers with Z and V symbols on their cars risk getting a fine of 15,000 tenge (about 3,500 rubles). The voices of the Central Asian countries are not heard on international platforms either. When voting in the UN General Assembly, both Kazakhstan, and Kyrgyzstan, and Tajikistan, and Uzbekistan, and Turkmenistan consistently abstained when voting on anti-Russian resolutions after February 24.

At the same time, such decisions did not prevent the leadership of Kyrgyzstan and Kazakhstan from agreeing on a series of rallies in defense of Ukraine. At different times they were held in Alma-Ata and Bishkek, although they soon disappeared. All the countries of Central Asia, with the exception of Tajikistan, sent Ukraine multiple consignments of humanitarian aid. The authorities decided not to support similar measures against Donbass. In other words, the leadership of the former Soviet republics, under the pretext of not wanting to incite ethnic hatred, decided to stop the manifestation of pro-Russian sympathies in society, fearing both internal strife and a negative reaction from outside.

It is unacceptable that external conflicts that have been and will be used to incite interethnic hatred and form fault lines among our citizens - Kassym-Jomart Tokayev

President of Kazakhstan.

Political scientist Nikita Mendkovich is sure that such demarches from the allies are a consequence of the fears of individual diplomats and politicians to fall under personal Western sanctions and lose assets abroad. He believes that in such cases "we are talking about the microeconomic

interests of individuals.” “This is the result of tough American influence. Very tough threats of secondary sanctions, provocations of revolutions follow... As far as I know, even the US representative in Kyrgyzstan during closed negotiations did not hesitate to use threats against the president [for approving Moscow’s actions],” the political scientist summed up.

Any country, before the start of hostilities, seeks to build a coalition of the most loyal and politically closely connected states. In the case of the Central Asian republics, some of which are allies of Russia in the CSTO and the EAEU, this problem has not been fully resolved. Probably, in the future, “work on the mistakes” will follow, but now Moscow cannot count on the unambiguous support of the former Soviet republics. Nevertheless, as often happens, the rhetoric of neighbors can change radically in the face of success or failure at the front. Being with a winner is profitable and honorable, and failures inevitably increase centrifugal tendencies. Whether Russia’s closest friends will be able to break free from external pressure and make an informed choice in this regard, we will find out pretty soon.

Economic difficulties

Anti-Russian sanctions have already affected the economies of Moscow’s partners in the EAEU. The dependence of agriculture on imported seeds and equipment has affected, supply chains have been disrupted, the fall of the ruble reduces the income of exporters

So, Moody’s experts in a report on how the restrictions imposed on Moscow will affect the economies of the CIS countries (available to RBC), among other things, predict an increase in unemployment and a decrease in remittances from Russia (this is an important source of income for Central Asian countries) . There are already problems with the transit of goods from the CIS through Russia, which is especially sensitive for Kazakhstan. Given the rising inflation, these problems will lead to a slowdown in GDP growth throughout the post-Soviet space, concludes Moody’s. Experts from Renaissance Capital have already adjusted the forecasts for GDP growth in 2022 for Russia’s partner countries: for Kazakhstan - from 5.3 to 3-4%, Uzbekistan - from 6 to 4-5%, Armenia - from 5.5 up to 1–2%.

Logistical difficulties

The business of the countries of Central Asia, primarily Kazakhstan, suffers largely because its logistics is tied to Russia. Kazakhstan exports most of its oil products through Russian ports, including the port of Novorossiysk. Oil from Kazakhstan gets there through the Caspian oil pipeline: out of 1.5 million barrels. 91% of daily pumping through it is from Kazakhstan. In total, Kazakhstan exports about 1.5 million barrels. in a day.

At the same time, many countries refuse to accept oil delivered from Russian harbors, according to Reuters. The Ministry of Trade of Kazakhstan

confirmed that “due to the introduction of a package of anti-Russian sanctions and the absence of new mechanisms for determining the country of origin of goods, there are facts of delays in a number of seaports of Kazakh cargo transiting through Russia to the markets of the EU countries” [5].

Kazakh businessman, co-owner of Kusto Group, Kanat Kopbaev, in his open letter to the business community of the country, described the situation with the transit of Kazakh cargo through Russia as a “catastrophe”: “I have been doing international business for 20 years, but I have never seen anything like this in my life.” The authorities of Kazakhstan have begun negotiations with Latvia to redirect the goods in Russia to the ports of Latvia. In addition, a special “operational headquarters for responding to problematic issues in the field of transport and logistics” has been launched under the government of Kazakhstan.

Kazakhstan is more dependent on the Russian economy than other Central Asian countries, says Temur Umarov, a Carnegie Moscow Center researcher and expert on China and Central Asia. “Kazakhstan is included in almost all integration projects of Russia. And the tenge is actually pegged to the ruble. If you look at the chart of currency depreciation, we will see an almost identical picture,” he says. Another effect of sanctions against Russia is a blow to the technological development of Central Asian countries, Umarov continues. “Most of their imports from Russia are technological products, engineering goods,” he explains. - From Russia they received agricultural products and components for existing combines, machine tools and so on. But now, when Russia itself cannot provide itself with these goods, naturally, it will not be able to export them.”

WILL SANCTIONS AGAINST RUSSIA LEAD TO CHINA'S DOMINATION?

Russia's war in Ukraine is a disaster for Central Asia, writes the American magazine Time. Anti-Russian sanctions against Russia could lead to more global instability than politicians expected, and the West should focus on Russian dependent and vulnerable economies such as Central Asia, according to a publication written by Bradley Jardine, Kissinger Institute Fellow at the Wilson Center and Director of Central Asian Studies at Oxus. He notes that Central Asia is suffering from economic pressure on Moscow.

“Energy-rich Kazakhstan, which exports two-thirds of its oil reserves through Russian ports, is failing to cope with international sanctions and is burning critical foreign exchange reserves to support its national currency, the tenge. These issues come at a challenging time for Kazakhstan, which is working to restore investor confidence in the wake of the violent unrest in January 2022.

Conclusion.

The authorities of Tajikistan, Kyrgyzstan and Uzbekistan are preparing for high unemployment and budget deficits. Last year, 7.8 million labor migrants went to Russia from these countries. Migrant remittances account for 30 percent of Tajikistan's gross domestic product, 25 percent of Kyrgyzstan's GDP, and 12 percent of Uzbekistan's GDP.

Russia's role in the region is still strong, but in the long run China could push it out. Economically, Beijing is ahead of Russia. Central Asia's current trade with Russia is \$18.6 billion, which is only two-thirds of the region's trade with China. As the author writes, the economic downturn in Russia will lead to the loss of its position and will accelerate the process of turning Beijing into a strategic partner in Central Asia.

China will become more assertive and domineering, taking advantage of the growing power asymmetries between it and its neighbors. Beijing already accounts for more than 40 percent of the public debt of Tajikistan and Kyrgyzstan. The economic crisis could lead to new concessions to China in exchange for debt relief.

REFERENCES

[1] Министр прокомментировал последствия войны в Украине // https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/ministr-prokommentiroval-posledstviya-voynyi-ukraine-463016/ // Accessed 11.12.2022.

[2] Экономика Центральной Азии. <https://www.brief.kz/blog/?p=3338>. Accessed 07.12.2022.

[3] Слишком нейтральный союзник. Ждет ли Казахстан судьба Украины // <https://carnegieendowment.org/politika/87625/> // Accessed 24.11.2022.

[4] Как война России с Украиной будет влиять на Казахстан // <https://vlast.kz/politika/48832-kak-vojna-rossii-s-ukrainoj-budet-vliat-na-kazahstan.html>. Accessed 14.11.2022.

[5] Боррель Ж. Последствия войны в Украине влекут за собой испытания для Казахстана // <https://informburo.kz/novosti/zhozep-borrel-posledstviya-vojny-v-ukraine-vlecut-za-soboj-ispytaniya-dlya-kazahstana>. Accessed 18.11.2022.

REFERENCES

[1] Ministr prokommentiroval posledvtiya vojny v Ukraine [The Minister commented on the consequences of the war in Ukraine] // https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/ministr-prokommentiroval-posledstviya-voynyi-ukraine-463016/ // Accessed 11.12.2022.

[2] Ekonomika Tsentral'noy Azii Economy of Central Asia[. <https://www.brief.kz/blog/?p=3338>. Accessed 07.12.2022.

[3] Slishkom neytral'nyy soyuznik. Zhdet li Kazakhstan sud'ba Ukrainy [Too neutral ally. Does the fate of Ukraine await Kazakhstan] // <https://carnegieendowment.org/politika/87625/> Accessed 24.11.2022.

[4] Kak vojna Rossii s Ukrainoj budet vliat na Kazahstan [How the war between Russia and Ukraine will affect Kazakhstan] // <https://vlast.kz/politika/48832-kak-vojna-rossii-s-ukrainoj-budet-vliat-na-kazahstan.html>. Accessed 14.11.2022.

[5] Borrel' Zh. Posledstviya voyny v Ukraine vlekut za soboy ispytaniya dlya Kazakhstana [The consequences of the war in Ukraine entail trials for Kazakhstan]. <https://informburo.kz/novosti/zhozep-borrel-posledstviya-voyny-v-ukraine-vlekut-za-soboy-ispytaniya-dlya-kazahstana>. Accessed 18.11.2022.

КРИЗИС ВЕЛИКОЙ СТЕПИ ИЛИ КАК ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ ОКАЗАЛАСЬ МЕЖДУ ДВУХ ОГНЕЙ

*Успанова М.У.¹, Эралиев Д.²

^{*1}Доктор экономических наук, профессор

Казахский университет международных отношений и
World Languages, Алматы, Казахстан, mairaus@mail.ru,

²Магистрант 2 курса, образовательная программа
«Государственное управление и управление»

Казахский университет международных отношений и
World Languages, Алматы, Казахстан, Eraliev.dias@gmail.com.ru

Аннотация: В данной статье рассматриваются негативные последствия специальной военной операции Российской Федерации в Украине с точки зрения отечественной экономики и международных отношений.

В статье авторы анализируют предположения о возможности превращения войны России в Украине в катастрофу для Средней Азии, основанные на информации различных публикаций.

Антироссийские санкции против России с большей вероятностью приведут к глобальной нестабильности, чем ожидают политики, и Западу следует сосредоточиться на зависимых от России и уязвимых экономиках, таких как Центральная Азия, согласно анализу Брэдли Джардина, директора Центра Уилсона в США. Киссинджера в Институте изучения Центральной Азии в Оксусе Он отмечает, что страдает.

Ключевые слова: Российская Федерация, Украина, военная операция, негативные последствия, отечественная экономика, международные отношения, Центральная Азия, антироссийские санкции.

ҰЛЫ ДАЛА ДАҒДАРЫСЫ НЕМЕСЕ ОРТАЛЫҚ АЗИЯНЫҢ ЕКІ ОТТЫҢ ОРТАСЫНДА ҚАЛУЫ

*Успанова М.У.¹, Ералиев Д.²

*¹Экономика ғылымдарының докторы, профессор

Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және
әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан, mairaus@mail.ru,

²«Мемлекеттік басқару және басқару» 2 курс магистранты,

Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және
әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан,

Eraliev.dias@gmail.com.ru

Аңдатпа: Бұл мақалада Ресей Федерациясының Украинадағы арнайы әскери операциясының жағымсыз салдары ішкі экономика және халықаралық қатынастар тұрғысынан қарастырылады.

Авторлар мақалада Ресейдің Украинадағы соғысы Орталық Азия үшін апат болуы мүмкіндігі туралы жорамалдар туралы әртүрлі басылымдардағы ақпараттарға сүйене талданып жазылған.

Ресейге қарсы антиресейлік санкциялар саясаткерлер күткеннен гөрі жаһандық тұрақсыздыққа әкелуі мүмкіндігі ықтималдылығы және Батыс Ресейге тәуелді және Орталық Азия сияқты осал экономикаларға назар аударуы керектігі туралы Киссинджер институтының Вильсон орталығының қызметкері және директоры Брэдли Джардин Оксустағы Орталық Азия зерттеулері туралы талдамалар сарапталған. Ол Орталық Азияның Мәскеуге экономикалық қысым көрсетуден зардап шегіп отырғанын атап өтеді.

Тірек сөздер: Ресей Федерациясы, Украина, әскери операциясы, жағымсыз салдар, ішкі экономика, халықаралық қатынастар, Орталық Азия, антиресейлік санкциялар.

Статья поступила 10.12.2022

UDC 327.7

DOI 10.48371/ISMO.2022.50.4.003

IRSTI 11.25.67

**CENTRAL ASIAN STATES IN THE SHANGHAI COOPERATION
ORGANIZATION: THE ROLE AND PLACE OF THE SCO ON THE
DISTRIBUTION OF THE POWER BALANCE IN THE REGION**

*Uzakbaev N.¹, Movkebaeva G.²

¹Ph.D. student of Al-Farabi Kazakh National University,
Almaty, Kazakhstan, e-mail:

uzakbayev_nurlan@live.kaznu.kz

²Ph.D. professor of Al-Farabi Kazakh National University, Ph.D.
in History, Almaty, Kazakhstan, e-mail: gmovkebaewa@mail.ru

Annotation: The formation of the Shanghai Five at the end of the XX century and its transformation into the Shanghai Cooperation Organization at the beginning of the XXI century is an important event in international relations. It created many opportunities for the development of foreign international and economic relations for Central Asian states within member states and also with dialogue partners. The development process of the Shanghai Cooperation Organization began with the establishment of confidence-building and the reduction of troops in the border areas of China, Russia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Tajikistan. In this regard, the five countries signed agreements to establish mutual trust and reduce the number of troops. The SCO is the successor to the Shanghai Five, which was formed by the initiative of Kazakhstan between the People's Republic of China, Russia, and three Central Asian countries such as Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Tajikistan. The main achievement of the Shanghai Five was the signing of the Treaty on Deepening Military Trust in Border Regions. But to date, only Turkmenistan and Kazakhstan among all the Central Asian states have been able to resolve the issue of delimitation of land borders with neighboring countries. The authors of the article state that the Shanghai Cooperation Organization has been used as a tool for balancing power by Russia and China over Central Asia. The geopolitical importance of Central Asia is highly appreciated not only by these countries but also by others, for example, the accession of Pakistan and India to the organization, and the new member Iran and the interest of Turkey will serve as a vivid example.

Keywords: Shanghai Cooperation Organization, Central Asia, Kazakhstan, Uzbekistan, Kyrgyzstan, Turkmenistan, Tajikistan, power balance.

Basic provisions

The Shanghai Cooperation Organization (SCO) is considered one of the authoritative and promising interstate associations. By directing its efforts to strengthen trust and good-neighborliness between the participating countries, and promoting their practical cooperation in political, trade, economic, and other fields, the SCO is a mechanism that preserves stability in the region. However, the assessments of the results of the interaction of the listed countries within the SCO vary significantly in Russia, China, India, the USA, and the EU countries.

Introduction

Being in the “heart” of the continent, Central Asia is a kind of “gateway” to a number of strategically important regions of Eurasia. In the east are China and the countries of the Asia-Pacific region; in the south - Afghanistan, the Middle East, and a number of other Islamic states; in the west and north - the Caucasus, Turkey, Europe, and Russia. The balance of power in the vast expanse of the planet will largely depend on the direction in which the situation in the Central Asian states will develop. Any events taking place in the countries of Central Asia will be reflected not only at the regional level, but may also cause changes in the geopolitical balance of forces on the entire Eurasian continent, which remains the axis of world development.

The demise of the Soviet Union resulted in rising of the five independent states in Central Asia as Kazakhstan, Uzbekistan, Tajikistan, Kyrgyzstan, and Turkmenistan. The independence of these states immediately got admitted by United Nations and was accepted as member states [1]. All of them were recognized as independent states but still needed their territories’ recognition. The current borders of Central Asian countries were drawn by the Soviet Union and even changed several times. After getting independence Central Asian countries faced territorial disputes with their neighbors. So, they had to find a solution to get rid of any conflicts with neighbors.

Description of materials and methods

The publication is based on the study of existing works devoted to creating and functioning the SCO in the modern world. It is analyzed the interests of the actors in the political process in the Central Asian region. Using the methods of political and economic analysis, the prospects for the development of the SCO as an organization in stabilizing and sharing the power balance between key players in the region. As the main research methods, it was chosen comparative analysis and descriptive methods. The methods used for identifying the details, along with correspondence and differences in the national interests of the Russian Federation, China,

India, and Pakistan within the framework of membership in the Shanghai Cooperation Organization. Its assessment as a multidimensional organization in the international space is given, and the possibilities of Russia and China are predicted.

Results.

The SCO is the largest international community. The accession of India and Pakistan to the ranks of full members of the Shanghai Cooperation Organization (SCO) has turned this regional organization into one of the largest in the world. Now the SCO members account for 44% of the world's population, about 40 million square kilometers of the earth's surface (26.6%), and a combined GDP of \$ 33 trillion. The SCO is a kind of corridor linking the Asia-Pacific and Atlantic regions, South Asia, and the Middle East. Among the SCO members, four States, that is, half of the current membership, possess nuclear weapons. Approximately 15% of UNESCO cultural heritage sites are located on the territory of the SCO member states. Thus, the SCO is an important player in Asia and the international arena. Last year, Iran was also approved by the participants as a member of the Shanghai Cooperation Organization. The state will become a full member in 2023 [2].

Further strengthening of strategic rivalry, elements of which are already being manifested today in the Central Asian region, gives rise to new contradictions, not on ideological, but on geopolitical and economic grounds. In addition, according to several estimates, there are serious reasons to consider the possibility of the region controlling the central part of Eurasia in geopolitical terms, resource potential, and transport links in geo-economic terms. Among the world regional powers that have had a significant impact on the formation of the geopolitical situation in Central Asia, the Russian Federation, the United States of America, the People's Republic of China, as well as Turkey, Iran, Pakistan, India, and the States of the European Union stand out [3].

Discussion

After the collapse of the Soviet Union in 1991, the Soviet-Chinese border turned into the borders between China and four new sovereign states – Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, and Russia, with which it was not slow to establish diplomatic relations: on December 27, 1991, the governments of China and Russia signed the “Protocol on Bilateral Relations”; On January 3, 1992, an agreement was signed with Kazakhstan, on January 4 with Tajikistan, and on January 6 with Kyrgyzstan. At the end of October 1992, a meeting of the joint delegation of the four states with the delegation of the Government of the People's Republic of China took place in Beijing. The

parties confirmed their readiness to “resolve the border issues remaining from history based on the previous Russian-Chinese border agreements ...”. On October 24, 1992, documents were signed on the basic principles of creating a topographic map of the terrain on the borders of China with Russia (the western section), Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Tajikistan.

On April 26, 1996, the first meeting of the leaders of Kazakhstan, Kyrgyzstan, China, Russia, and Tajikistan was held in Shanghai to discuss possible ways to resolve border issues between the PRC and the former Soviet republics. As a result, the first joint document was signed, the Agreement on Confidence-building in the Military Field in the Border Area, which is known as the Shanghai Declaration. Since then, these five have been called the Shanghai Five. At the meeting of the leaders of the five countries in Shanghai, it was decided to hold annual meetings of the Shanghai Five, which indicated the creation of a mechanism for regular meetings and the beginning of its functioning. The mechanism of meetings within the framework of the five participating countries was called the Shanghai Five Forum (Summit).

The terrorist attack in Tashkent on February 16, 1999, which was blamed on Islamic militants, and the ensuing invasion of the Kyrgyz region of Batken by the Islamic Movement of Uzbekistan led to the fact that Uzbekistan closed its border and began the construction of a barbed wire fence around long sections of its border with Kyrgyzstan in the Ferghana Valley [4]. When the Shanghai Five was looking for a solution to territorial disputes through peaceful ways, Uzbekistan had to close its borders and, even fearing the penetration of Islamic extremists into the country, Uzbekistan unilaterally mined the border with Tajikistan and Kyrgyzstan. At that time Uzbekistan, which borders all the countries of Central Asia, had the largest and most well-equipped army in the region. The former leader of the country did not take much bother in resolving border disputes. At the summit of the heads of state of the Shanghai Five in 2000 in Dushanbe, the capital of Tajikistan, a large-scale understanding of the establishment of good neighborliness and peaceful cooperation in the XXI century was adopted by the Dushanbe declaration. The President of Uzbekistan Islam Karimov took part in this summit as an observer and announced his decision to join the Shanghai Five [5].

On June 14-15, 2001, a meeting of the heads of six states of Kazakhstan, Kyrgyzstan, China, Russia, Tajikistan, and Uzbekistan, which joined them, took place in Shanghai. The main outcome of the summit was the transformation of the Shanghai Five into the Shanghai Cooperation Organization, a new regional association that proclaimed as its goals “strengthening mutual trust, friendship and good neighborliness

maintaining and ensuring peace, security, and stability of the region”. The accession of Uzbekistan meant the formal exit of the Shanghai process beyond the issues related to the former Soviet-Chinese border. Uzbekistan does not border with the People’s Republic of China, it is brought together by completely different interests from the countries of the “five”. In particular, he is interested in stabilizing the situation in Afghanistan and eliminating terrorist bases there, since it was the territory of Uzbekistan that the Taliban movement, which previously controlled most of Afghanistan, threatened many times to make the next arena of the struggle for the purity of Islam.

The Declaration on the Establishment of the SCO adopted at the summit reflected the fundamental guidelines for building the organization as multidisciplinary cooperation of the member states in various areas of mutual interest. For the first time, the issues of establishing multilateral economic cooperation and creating mechanisms for cooperation in the humanitarian sphere, education, culture, and science were put on the agenda. The impetus for the cooperation of the SCO members in the economic dimension was given at the meeting of the heads of government of the Shanghai Organization member countries in September 2001 [6].

The Shanghai Cooperation Organization signed the “Charter of the Shanghai Cooperation Organization” on June 7, 2002, in St. Petersburg. The charter defines the main goals and objectives of the Shanghai Cooperation Organization. Strengthening mutual trust and good-neighborliness among the member states of the organization; developing multidisciplinary cooperation, protecting and strengthening regional security and stability, promoting the establishment of a new democratic, just, rational international political and economic order; a common blow to terrorism, separatism, and extremism, the sale of illegal drugs, weapons, international criminal cases, illegal migration; promotion of effective regional cooperation in political, trade and economic, State defense, law, ecology, culture, science and technology, education, energy, transport and communication, financial lending and other areas of interest. Since the establishment of the Shanghai Cooperation Organization, many important documents have been signed to develop economic cooperation between the organization’s member states.

Russia’s Role in Central Asia within the framework of the Shanghai Cooperation Organization.

From the Russian side, Central Asia does not begin immediately but seems to gradually manifest its features in the landscape, the appearance of cities, and the national and religious composition of the population long before the traveler crosses the state border. The line of formal contact between Russia and the Central Asian states is man-made, the existence of which is ensured by the goodwill of states and does not rely on such natural

boundaries as mountain ranges, large rivers, or seas. In fact, Russia and Central Asia are a common space, which determines and will determine the nature and content of relations between states. In such geographical conditions, traditional forms of power interaction between powers acquire a special specificity that distinguishes them from relations between countries separated by natural barriers [6].

Central Asia has not been a priority of Russian foreign policy for most of the post-Soviet period. However, this situation is changing at the moment. The new situation in the region and beyond increases Moscow's interest in it. Central Asia is becoming an essential element for the realization of President Putin's goal of giving Russia a leading role in the geopolitical center of Eurasia in order to turn it into an "independent" pole of global power along with the United States and China. Having no serious intention of reviving the USSR, the Kremlin nevertheless seeks to secure for itself the primary right to influence the affairs of the former Soviet republics.

Today the Russian Federation and the countries of Central Asia are undergoing another test of partnership. According to the results of the meeting in the Central Asia–Russia format, which took place in Astana, the countries of the region confirmed their readiness to develop relations, but they demand more respect for themselves. The most interesting was the theses on the creation of new trans-Eurasian corridors and the restoration of the regional unified energy system. After the European direction for Russia was closed, Moscow turned to Central Asia. In part, this appeal is forced.

China's interests in Central Asia

In order to identify China's interests in Central Asia and show them in a comparative version, the "problem tree" analysis method was used. Based on this analysis, China's interests were grouped as follows.

1) geopolitical: location in the center of Eurasia, increases the strategic importance of the region for China; the spread of China's influence in the region;

2) economic: the three most priority areas: foreign trade-economic cooperation of the countries; investment activity – the possibility of influencing the economy of Central Asian countries (such areas as oil, mining, chemical, telecommunications, and transport infrastructure); use of the transit potential of the region;

3) resource: rich natural energy resources;

4) military: preventing the possibility of creating military blocs against China;

5) fight against terrorism and extremism: elimination of terrorist activity and extremist groups capable of causing negative manifestations in the Xinjiang Uygur Autonomous Region. In this case, the problem areas

are considered: Afghanistan – the strengthening of the Taliban movement; Tajikistan – the presence and influence of the Islamic factor; Uzbekistan and Kyrgyzstan – the Islamic Movement of Uzbekistan (IMU) and the Hizb-ut-Tahrir movement, which sets as its goals the creation of a Caliphate stretching from Mongolia to the shores of the Caspian Sea. This scheme also includes the Xinjiang Uygur Autonomous Region;

6) interests of third countries: interests of the USA; interests of Russia [5].

7) Territorial: border security - Western Xinjiang Uygur Autonomous Region

Why did India and Pakistan join the SCO?

It was a historic day for the SCO when two nuclear powers joined the organization at once. And besides, this is the first expansion of the lineup. The interests of both India and Pakistan in participating in the SCO are almost identical. Both countries need energy supplies from Central Asia. As for India, in general, Central Asia is of strategic interest to this state, because there is both a historical and a modern aspect here – for example, India has a Connect to Central Asia program – a foreign policy initiative, and it is not being implemented today. India views the region from the point of view of economic interests. But today the contacts remain rather weak [7].

Pakistan's advantageous geopolitical position is a key factor in the development of mutually beneficial relations between the countries of Central Asia and Pakistan. Thus, the Pakistani seaports of Gwadar and Karachi open up the possibility of access to the sea for the states of the region. Bilateral relations between Pakistan and Central Asia are based on the realization of strategic and economic interests. In particular, Islamabad considers the countries of Central Asia as strategic partners in contradictions with India and as the main source of energy resources, since Pakistan does not have enough energy resources and is looking for alternative ways to obtain them. In this regard, Pakistan tirelessly strives to create, maintain and strengthen security in Afghanistan, aimed at reaching Central Asia to activate all types of relations with them [8].

Iran's quest for Central Asia

Iran's desire for functional cooperation, especially in the field of transport and transit, as well as energy development, was largely welcomed by the countries of Central Asia and the Caspian Sea, even though they sought similar cooperation with competing actors such as the European Union (EU) and Turkey, whose approach, in turn, it was aimed at undermining the influence of Iran and Russia.

Iran's geo-economic strategy was to offer stable and competitive routes connecting its landlocked neighbors in Central Asia with international markets in Europe and Asia.

Iran and Russia support dialogue and cooperation between the countries of the region on various issues from the Caspian Sea to Afghanistan and terrorism, and also share membership in a number of multilateral regional groupings. Their geo-economic and geopolitical concept of Eurasia is based on the development of communication and security cooperation between the states of the region and the exclusion of non-regional players [2].

The power balance in the region

The latest events in Kazakhstan may probably be the most important from the point of view of the regional security system of Central Asia, which reflects the balance of power in the region with the participation of both regional and extra-regional actors.

There are no international intergovernmental organizations in Central Asia that include only the countries of the region. The mechanism of Consultative Meetings of the leaders of the Central Asian countries is not yet an institutionalized attempt to establish such cooperation.

Among the international organizations forming the architecture of regional security, the Shanghai Cooperation Organization (SCO) and the Collective Security Treaty Organization (CSTO) stand out.

Established in 2001, the SCO included China, Russia, Kazakhstan, Uzbekistan, Kyrgyzstan, and Tajikistan, and in 2017 India and Pakistan joined it. The SCO Summit serves as a symbolic platform for leaders who seek to deepen their partnership and express opposition to the West. Xi Jinping wants to emphasize his dominance abroad after consolidating power ahead of an important congress of the Communist Party of China. The congress, at which he is expected to receive a third term as leader, is scheduled for October [9].

The reasons for this meeting are very different for each of the parties, but ultimately, we are talking about optics. Putin wants to show the West that he is not isolated and he still has friends in Asia. For Xi, it is important to show that he is a key influencer and as respected a leader around the world as he is at home.

Conclusion.

Being neither an economic nor a military bloc, the SCO was originally conceived as a forum through which China and Russia could manage their common powers in Eurasia and improve relations with their neighbors. But the war in Ukraine has thrown this strategy out of balance. The consequences of the invasion led to a reduction in Russia's economy, deterioration of its relations with its neighbors, and weakening of its influence. At the same time, Moscow is becoming increasingly dependent on China both economically and politically. During the meeting in Samarkand, Putin showed respect for

Xi Jinping, saying that he respects Beijing's "balanced position" on the war in Ukraine, supports the one-China policy, and opposes "provocations" by the United States in the Taiwan Strait.

For years, many analysts have warned that the balance of relations between Beijing and Moscow may increasingly shift in favor of China, which will lead to Russia becoming a junior partner in any future dynamics. Previously, the relationship between (Xi Jinping and Putin) was much more equal. Now there is no doubt that the balance of power between them has changed. This is a trend that has been observed for some time, and this meeting is another confirmation of it. But we must not forget that there are still other members of the organization and players outside such as Turkey, the European Union, and the United States who are waiting for their turn.

REFERENCES

[1] Central Asia atlas of natural resources. - Manila: Asian Development Bank, 2010. <https://www.adb.org/publications/central-asia-atlas-natural-resources>. Accessed: Dec. 04, 2022.

[2] Bazarova M. The Role of the Shanghai Cooperation Organization in the Development of the Countries of Central Asian Transport and Logistics Potential // Political Science Studies. – 2021. - Vol. 62. <http://www.studiapolitologiczne.pl/-n-n-n-,145011,0,2.html> Accessed: Dec. 07, 2022.

[3] Graham T. China-Russia-US Relations and Strategic Triangles // Polis (Russian Federation. – 2020. - No. 6. – P. 24–36.

[4] Kim Y., Indeo F. The new great game in Central Asia post 2014: The US 'New Silk Road' strategy and Sino-Russian rivalry // Communist Post-Communist Studies. – 2013. - Vol. 46, No. 2. – P. 275–286.

[5] Thomas P. Central Asia at the Heart of Russian and Chinese issues // International Area Studies Review. – 2010. - Vol. 13, No. 3. – P. 229–241.

[6] Sarsekeev M. Russia in Central Asia: Geopolitical models of strategy and foreign policy // Central Asia and the Caucasus. – 2013. - Vol. 15, No. 4. – P. 30–37, 2013. Available: <https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-84923645324&partnerID=40&md5=84d8e997a11c8fdd59a1b00bb18dc50c>

[7] Stobdan P. India and Central Asia: Untying the Energy Knot // Strategic Analysis. – 2016. - Vol. 40, No. 1. – P. 14–25.

[8] Joshi N. India and Shanghai Cooperation Organization // Journal of International Analytics. – 2015. - No. 2. – P. 51–53.

[9] Contessi N.P. Central Asia in Asia: Charting growing trans-regional linkages // Journal of Eurasian Studies. – 2016. - Vol. 7, No. 1. - P. 3–13.

ШАНХАЙ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ ҰЙЫМЫНДАҒЫ ОРТАЛЫҚ АЗИЯ МЕМЛЕКЕТТЕРІ: ШЫҰ-НЫҢ АЙМАҚТАҒЫ КҮШТЕР ТЕҢГЕРІМІН БӨЛУДЕГІ РӨЛІ МЕН ОРНЫ.

*Ұзақбаев Н.Т.,¹ Мовкебаева Г.А.²

*¹әл-Фараби атындағы ҚазҰУ халықаралық қатынастар факультетінің
PhD докторанты, Алматы, Қазақстан, nurlan.uzakbaev@gmail.com,
²әл-Фараби атындағы ҚазҰУ халықаралық қатынастар және
әлемдік экономика кафедрасының профессоры, Алматы, Қазақстан,
gmovkebaewa@mail.ru

Аңдатпа. XX ғасырдың аяғында Шанхай бестігінің қалыптасуы және оның XXI ғасырдың басында Шанхай Ынтымақтастық Ұйымына айналуы халықаралық қатынастардағы маңызды оқиға болып табылады. Бұл Орталық Азия мемлекеттері үшін мүше мемлекеттер ішінде, сондай-ақ диалог бойынша әріптестермен сыртқы халықаралық және экономикалық қатынастарды дамыту үшін көптеген мүмкіндіктер туғызды. Шанхай Ынтымақтастық Ұйымының даму процесі Қытайдың, Ресейдің, Қазақстанның, Қырғызстанның және Тәжікстанның шекаралас аудандарында сенім шараларын белгілеуден және әскерлер санын қысқартудан басталды. Осыған байланысты бес ел өзара сенім орнату және әскер санын қысқарту туралы келісімдерге қол қойды. ШЫҰ Қазақстанның бастамасымен Қытай Халық Республикасы, Ресей және Қазақстан, Қырғызстан және Тәжікстан сияқты үш Орталық Азия елдері арасында құрылған Шанхай бестігінің мұрагері болып табылады. “Шанхай бестігінің” басты жетістігі шекара маңындағы өңірлерде әскери сенімді тереңдету туралы шартқа қол қою болды. Бірақ бүгінгі таңда тек Түркіменстан мен Қазақстан барлық Орталық Азия мемлекеттерінен көрші елдермен құрлық шекараларын делимитациялау туралы мәселені шеше алды. Мақала авторлары Шанхай Ынтымақтастық Ұйымын Ресей мен Қытай Орталық Азиядағы билікті теңестіру құралы ретінде пайдаланды деп мәлімдейді. Орталық Азияның геосаяси маңыздылығын тек осы елдер ғана емес, басқалар да жоғары бағалайды, мысалы, Пәкістан мен Үндістанның ұйымға кіруі, сондай-ақ Иранның жаңа мүшесі және Түркияның қызығушылығы жарқын мысал бола алады.

Тірек сөздер: Шанхай Ынтымақтастық Ұйымы, Орталық Азия, Қазақстан, Өзбекстан, Қырғызстан, Түрікменстан, Тәжікстан, күштер балансы.

ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ В ШАНХАЙСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ СОТРУДНИЧЕСТВА: РОЛЬ И МЕСТО ШОС В РАСПРЕДЕЛЕНИИ БАЛАНСА СИЛ В РЕГИОНЕ

*Узакбаев Н.Т.,¹ Мовкебаева Г.А.²

*¹PhD докторант факультета международных отношений КазНУ им.
Аль-Фараби, Алматы, Казахстан, nurlan.uzakbaev@gmail.com,

²Профессор кафедры международных отношений и мировой
экономики КазНУ им. Аль-Фараби Алматы, Казахстан,
gmovkebaewa@mail.ru

Аннотация. Формирование Шанхайской пятерки в конце XX века и ее трансформация в Шанхайскую организацию сотрудничества в начале XXI века является важным событием в международных отношениях. Это создало много возможностей для развития внешних международных и экономических отношений для государств Центральной Азии внутри государств-членов, а также с партнерами по диалогу. Процесс развития Шанхайской организации сотрудничества начался с установления мер доверия и сокращения численности войск в приграничных районах Китая, России, Казахстана, Кыргызстана и Таджикистана. В связи с этим пять стран подписали соглашения об установлении взаимного доверия и сокращении численности войск. ШОС является преемницей Шанхайской пятерки, которая была сформирована по инициативе Казахстана между Китайской Народной Республикой, Россией и тремя центральноазиатскими странами, такими как Казахстан, Кыргызстан и Таджикистан. Главным достижением «Шанхайской пятерки» стало подписание Договора об углублении военного доверия в приграничных регионах. Но на сегодняшний день только Туркменистан и Казахстан из всех центральноазиатских государств смогли решить вопрос о делимитации сухопутных границ с соседними странами. Авторы статьи утверждают, что Шанхайская организация сотрудничества использовалась Россией и Китаем в качестве инструмента для балансирования власти в Центральной Азии. Геополитическое значение Центральной Азии высоко ценится не только этими странами, но и другими, например, вступление Пакистана и Индии в организацию, а также нового члена Ирана и интерес Турции послужат ярким примером.

Ключевые слова: Шанхайская Организация Сотрудничества, Центральная Азия, Казахстан, Узбекистан, Кыргызстан, Туркменистан, Таджикистан, баланс сил.

Статья поступила 15.12.2022

UDC 327.8

DOI 10.48371/ISMO.2022.50.4.004

IRSTI 11.25.91

AMERICAN FOREIGN POLICY ELITE: OBAMA, TRUMP AND BIDEN'S POLICY TOWARDS MIDDLE EAST

*Abdrzakova L.,¹ Zhabina Zh.²

¹PhD student, Kazakh Ablai Khan University of International Relations
and World Languages, e-mail: leyla.ab310595@gmail.com

²Library of the First President of the Republic of Kazakhstan -Elbasy
Nur-Sultan, Kazakhstan, e-mail: zhansayzh@list.ru

Annotation. This article gives an analysis of American foreign policy elite' activity on the sample of Obama, Trump and Biden's policy in Middle East. Nowadays, we are facing a serious challenges in geopolitical system in terms global criss under pandemic situation and multi conflictual cases. In this sense, it is questionable to say that American primacy is stable. Many American experts believe that the US State Department needs large-scale reforms in order to become a toolkit, not a propaganda mouthpiece in foreign policy. The future of American foreign policy towards the Middle East region will depend on whether Washington can work out a balanced position that will allow them to remain one of the guarantors of stability and the solution of crisis problems.

Key words: foreign policy, elite, American policy, Middle East, region, geopolitical challenges, strategy, solutions.

Basic provisions. By his actions, Biden formalizes and completes the process that has been going on in US foreign policy for more than a decade. The fact that the two wars started by Bush Jr. - the Iraqi and the Afghan ones - must be ended was first mentioned by Barack Obama. The agreement with the Taliban, which provided for the complete withdrawal of US troops from Afghanistan in 2021, was signed by Donald Trump. Both Obama and Trump have tried, albeit in different ways, to divert Washington's attention to America's domestic problems.

This change in American foreign policy should not be illusory. Despite all the delays and mistakes in the last stages, leaving Afghanistan was a strategically correct decision. And of course, it does not mean that the United States has lost its status as a global superpower - American influence in the world just continues to slowly decline. It does not mean the departure and collapse of the system of American alliances.

Introduction. US Assistant Secretary of State for the Middle East David Schenker at a video seminar at the Washington Institute for the

Middle East impressed many with his political frankness. He believes that “a gross political blunder of the administration of former US President Barack Obama allowed Russia to consolidate its position in Syria and the Middle East.” According to him, “the Obama administration, at its own peril and risk, welcomed the arrival of Russia in Syria, thinking that this would put Moscow in a difficult position, and Russia turned the tide of the war, and the Assad regime remains there to this day [1, p.15]. On March 9, 2017, the American University of Iraq in Sulaymaniyah hosted the American philosopher and political scientist F. Fukuyama at a forum dedicated to the future of the region in the post-IS period. During his dialogue with the former Deputy Prime Minister of Iraq and the founder of the American University of Iraq, Barham Salih, it became clear that F. Fukuyama visited Iraq for the first time. At the beginning of the conversation, a discussion about the famous “end of history” unfolded. Fukuyama determined that “the end of history” did not mean that events stopped happening. The main point of his concept was the ways of development and modernization of societies. In other words, is there any alternative to a liberal political order with a market-oriented economy? According to F. Fukuyama, with some assumptions there is only one alternative - an authoritarian and capitalist regime in China. Nevertheless, returning to the early works of F. Fukuyama, it is worth remembering that for him there is no other promising idea of a global scale, except for the concept of liberal democracy [2].

Description of materials and methods. This article examines and studies the positions of America’s foreign policy elite, namely the positions of the former and current President in matters of burning topics in the system of international relations. The concept of US Foreign Policy, the Charters of international organizations, the opinions of the expert community were studied, the opinion of the famous F. Fukuyama was analyzed, based on his comparative analysis after the end of the Cold War and the problems of the present. The following methods were also used: content analysis, historical, structural-functional, forecasting method, systemic.

Results. Speaking at the forum, F. Fukuyama noted the difference between the current state of affairs in the world and the 1990s. - the period of the third wave of democratization. Despite the fact that the 1990s. They saw it positively in the context of the spread of democracy, nevertheless, even then the main problem was its “quality”. Ultimately, this led to some deviation towards certain forms of an authoritarian state, which, according to F. Fukuyama, is observed in states such as Russia, Turkey and, more recently, even in the United States. F. Fukuyama also suggested that the Middle East is at the stage at which Europe was in the 19th century. The region is undergoing a process of urbanization and technological development. All this is accompanied

by a lack of awareness of one's identity. Today, this process in the Middle East is "invaded" by Islamism, including radical Islamism, which convinces people that they are part of the ummah from China to Europe. Discussants could not ignore the issue of the war in Iraq in 2003. F. Fukuyama's pre-war position, which was expressed in the need to overthrow S. Hussein, as well as his criticism of the actions of the American administration during and after the war, are well known [1]. Another thing is noteworthy: at the forum in Sulaymaniyah, Francis Fukuyama again admitted that the main issue that worried him even before the invasion of Iraq was state building, which he pays special attention to in his works. He understood that in the event of the overthrow of Saddam Hussein's regime, the United States would become responsible for what is happening in Iraq. And in this context, the researcher noted the unwillingness of the United States to invest in the creation of a democratic Iraq, or at least an Iraqi state as such. The latter is also important for the fight against terrorism, since it is impossible to fight this phenomenon without the state. Later, in his speech, F. Fukuyama emphasized that in the fight against terrorism, the state needs to attract the population to its side, since it is an impossible task to win the war against terrorism in conditions when terrorists are assisted by ordinary citizens.

F. Fukuyama identified three important components of political development. The first is the state itself, that is, a monopoly on power and violence. By this he understands not only the need to resolve security issues, but also to provide services to the population. The second is the rule of law, which limits the ruler. The third is some form of democratic accountability. Regarding the last point, there are no differences in the positions of F. Fukuyama and the majority of Western political scientists. They believe that countries such as Afghanistan and Iraq hold elections quite smoothly, as a result of which legitimate rulers come to power. Problems, in their opinion, arise during the construction of institutions. And here, for F. Fukuyama, the issue of corruption comes first in relation to the issue of democracy itself. However, let us assume that in the conditions of foreign occupation and the incompetent implementation of the decisions taken by the occupiers themselves, firstly, the legitimate power a priori cannot be elected, and secondly, the previous government will in every possible way strive to regain what was lost, while the need to participate in public life will force entire groups of the marginalized population to resort to corruption schemes. Speaking about corruption, it should be noted that the occupiers themselves not only create the necessary conditions for it, but also directly participate in it and benefit for themselves [2].

F. Fukuyama did not forget about Russia either. Let's dwell on two important points of the political scientist's speech. He sees no problem in

the fact that Russia is not a democratic state. The main problem in Russia, according to F. Fukuyama, is the patrimonial type of state, nepotism, nepotism and cronyism. He believes that political leaders are incapable of serving the broad public interest, while such a political elite is engaged in the consumption of resources for their own enrichment.

Indeed, the appearance of the Russian military in Syria in September 2015 and their participation in hostilities against various terrorist groups on the side of government forces and pro-government paramilitary groups was not a secret for the United States and Israel. The administration of US President Barack Obama understood perfectly well that the Russian military for the first time in post-Soviet history took part in hostilities outside the former USSR, and this would seriously change the situation in the Middle East. But, according to the American edition of Politico, “there was also the expectation that Russia would get bogged down in the” Syrian swamp[3, p.58] “this would hamper its activity in the Ukrainian direction.” American strategists entered Syria and Ukraine into one operation. In these two countries, Russia was supposed to pursue a policy “aimed at destruction and destabilization,” while the United States and its Western partners wanted to act as intermediaries to “resolve those crises” that Moscow allegedly “provoked”.

Another major move that Obama took and which many conspiracy theorists called a “constructed trap” was the adoption, together with the permanent members of the UN Security Council and Germany, of a nuclear agreement with Iran. The main condition: Tehran renounces nuclear weapons in exchange for the West’s abandonment of the sanctions regime. And a geopolitical achievement: in the Middle East, an Iranian project is being put on the scene, which was opposed to the neo-Ottoman doctrine promoted by Turkey [4, p.78]. Before that, Ankara was dragged into the so-called “Arab spring”, dragged into the Syrian crisis, which seriously actualized the Kurdish problem in the region. “My hope is that we can continue talking with Iran to encourage it to behave differently in the region,” Obama said. “Be less aggressive, less hostile and more cooperative.” By that time, according to the American magazine Atlantic, “Obama was disappointed with his collaboration with Turkish leader Recep Tayyip Erdogan, whom he called a” loser and authoritarian leader. “

At the same time, Obama developed rather strained relations with the Saudi Arabian authorities and Israeli Prime Minister Benjamin Netanyahu, who, in his opinion, sought to use the American resource in the region primarily “exclusively in their geopolitical interests,” and Washington “lacks in the Middle East of a few smart autocrats. “ No matter how one treats and evaluates the designated subjects in Obama’s policy in the Middle East, the

State Department and the White House apparatus of that time worked with a serious intellectual and analytical load [5, p.133]. According to Trump's arrival in the White House, the situation both in the Middle East in general and in Syria in particular has become extremely "confusing" for American politicians, especially after the US withdrawn from the nuclear agreement with Iran. For Washington, the "center of the war" began to constantly shift - now from Syria to Iraq, then back, then theoretically the "Iranian front" emerged.

At the same time, Russia has successfully built relations with traditional American partners: it has strengthened Turkey's cooperation in the economy, defense and nuclear energy, strengthened its dialogue with Egypt, and began to coordinate energy policy with Saudi Arabia. "For 45 years it has been a cornerstone of American policy to keep Russia out of the Middle East," Schenker says. "Now there is no such thing." The intrigue is precisely that the State Department began to talk about the loss of influence in the Middle East at the time of the US immersion in protest riots, the rampage of the coronavirus pandemic, which are perceived by many countries in the region as "symbols of the collapse of the United States as a world empire. " Now, says Schenker, "the countries of the Middle East must make some kind of choice between the US, Russia and China." But the Israeli edition of The Jerusalem Post suggests that Iran and Turkey will need to be added to this list, which for their own reasons will celebrate the collapse of the United States as part of an unjust world order. But is the Middle East really interested in the American disappearance? This is a rhetorical question. According to the American publication Foreign Affairs, there are regional leaders who fear the emergence of chaos after the US withdraws, distance from international cooperation and the possibility of a peaceful settlement of differences wouldn't it be easier to determine otherwise the correspondence between American aspirations and their real capabilities, turning diplomacy, not the army, into a powerful instrument, but without such diplomats as Schenker? It is no coincidence that many American experts believe that the State Department needs large-scale reforms in order to become a toolkit [6, p.136], not a propaganda mouthpiece in foreign policy. The American political leadership has a variety of other non-military means at its disposal to save the day. But they will not be enough to overcome the upcoming challenges if the United States abandons the radical restructuring of its policy in the Middle East, creates new, more economical and less risky opportunities for realizing its interests in this region.

Discussion. The president-elect of the United States, Joe Biden, clearly demonstrates that he is not only a team player who has already defined the contours of his future administration, but that the entire United

States will return to the bosom of the “team”, playing as part of a long trajectory. regional alliances, under his leadership. In the case of Syria, J. Biden and his designated secretary of state Anthony Blinken and national security adviser Jake Sullivan also take a clear position: The United States must maintain its presence in the east of the Euphrates to support local partners in their It fights against the resurgence of IS (the organization is recognized as a terrorist, its activities are prohibited on the territory of the Russian Federation) and must continue to seek real political concessions from Bashar al-Assad. However, it is precisely the commitment to reactivate support for partners in the Middle East that is on the Syrian record that factor that complicates the search for a solution to the Syrian dilemma: most of them have different positions in the conflict. They are not interested in deepening, but in weakening the contradictions with Washington on a wide range of issues, which may lead to new commitments on the SAR, but not necessarily those that Damascus and Moscow have [7].

There is a widespread view in the community of experts and the media that the United States under President J. Biden will not spend all political capital on the Syrian docket, despite the continued small presence of the US military and the contractors in the RAE, but will be busy repairing relationships with allies and more global agreements. In addition, Joe Biden also has a desire to optimize his presence in the Middle East, demilitarize foreign policy, and bring the “overwhelming majority” of American troops home, but not in such a grotesque way as D. Trump’s: it only caused new crises. True, it should be noted that the task of reinvigorating diplomacy and strengthening multilateral alliances will require Biden’s team to extensively review D. Trump’s decisions and, as a consequence, actively engage in the Middle East, where various avenues have sufficient intersections. For example, the echoes of a prolonged political storm in Lebanon are directly audible in the SAR and affect the devaluation of the Syrian pound. Iraq, which has halted its political life in anticipation of parliamentary elections, is in principle not opposed to providing a transit route for the supply of Syrian goods to the Persian Gulf, circumventing sanctions. The problem of the Palestinians, which has finally exacerbated D. Trump, “straddling” the objective process of normalization of Israel’s relations with the Arab countries, also has a Syrian dimension due to the ongoing contacts of Damascus with the factions. of the enclave under the supervision of Iran. And the need to adjust relations with Turkey, which, according to Washington, violated NATO solidarity with the acquisition of the S-400 air defense system, rests on the need to support Ankara’s policy in Idlib and resolve the issue of the participation of Kurdish factions. in political negotiations. This last problem during the presidency of D. Trump was also

complicated by the fact that, due to the misguided behavior of the owner of the White House, the development of politics in the Syrian leadership fell on the shoulders of the military, not the politicians. Thus, hypothetically, Biden will have a fairly wide range of instruments of pressure on Syria, in which an open-ended conflict will work for Washington's position, and not for Damascus's allies, who previously, without encountering much resistance, considered this model as a scenario of "progressive integration" Syria back to the Arab world [8].

Joe Biden's counterterrorism strategy is backed by more than five years of experience working with the Syrian Democratic Forces (SDF). Although it is not without its shortcomings due to the prevalence of the Kurdish component in the alliance, it once again demonstrated the advantage of the "tactical advantage" approach (giving partners the opportunity to overcome local threats while solving their own problems. Biden has also said more than once that US actions should focus on ensuring that al-Qaeda remnants (the organization was outlawed, its activities are prohibited on the territory of the Russian Federation) and the state Islamic could not restore themselves. Combined with the optimization of the US presence in Iraq, it is hardly possible to withdraw troops while maintaining the support of local allies from the air, although such a scenario is still being discussed in the American community of experts [9]. The strategy of "quasi-Syrian surveillance" from bases in Jordan, Iraq, etc. it is impossible without a presence on the ground that, with minimal effort, claims to restrict access to the region: in the event of troop withdrawal, the United States, even with its dominance in the air, is unlikely to receive unhindered access to Syrian airspace. Judging by the general dynamics on the ground, interested players perceive Donald Trump's lame duck period as a time to improve their positions. Getting more exchange options is the best option in conditions in which the team of the new head of the White House has already made it clear that dialogue with B. Assad is impossible, and the promotion of a decorative political process under the guise of royal will not be recognized. For example, Tehran has high hopes that Joe Biden's presidency will initiate a new stage of dialogue with Washington and even the renewal of the 2015 nuclear deal.

At the same time, Iranians cannot help but understand that the revision of the deal will have to include some kind of guarantee of an Iranian intervention at least not as prominent in Syrian politics. In this context, Iran has cautiously increased its bets in recent months, intensifying, for example, the recruitment of Syrians into the units of the Shiite International in the Trans-Euphrates region; in general, you are doing what you can refuse under certain conditions. At the same time, Tehran has a sufficient amount of assets for any exchange: over the years, it has formed a multi-

level presence in Syria, which is expressed not only in the strengthening of the 4th mechanized division under the leadership of the president's brother. Maher Assad and the Republican Guard and pro-Iranian brigades rooted in them, but also in the implementation of important long-term economic projects such as the construction of power plants with a transmission network in various provinces of Syria.

Moscow seems to have also decided to abandon the "strategic pause" in eastern Syria, caused not so much by its involvement in Operation White Desert to combat IS sabotage groups (actually began with the death of the Russians on 18 August), because of the desire not to be associated with the subversion of Syrian intelligence in territories under the control of AANES (Autonomous Administration of Northeast Syria). Despite the periodic "en route" races of the Russian and American patrols, obviously the hiatus in the last half of the year was due to the fact that Moscow did not want to be associated with a player trying to undermine semi-autonomy in Trans-Euphrates, to once again act as a mediator and become a beneficiary in a more favorable market environment. However, in the near future, most likely, formally as part of the continuation of the next stage of the operation, the presence of the Russian army will be expanded for the group formed of Syrian troops "Zaevfratye", especially since the militants ISIS also increased its activity, and this led to the establishment of a curfew in several areas of the M20 motorway. Interesting and active, deployed in recent months in the Trans-Euphrates under the direction of AANES. Laconically, it can be described as a consolidation of forces with the prospect of uniting the Northwest and Northeast delegations, but with an open opportunity for compromise [10].

This process is important as it is Joe Biden who is reasonably expected to revive the so-called Kurdish-Kurdish dialogue, between representatives of the Kurdish National Council (KNC), interacting with Turkey and gravitating towards the Iraqi Barzani clan and the parties of the Kurdish National Unity, a structure that joined in May 2020 d. in Qamishli, 25 Kurdish political organizations and movements, including the Democratic Union. Formally, the parties reached an agreement on the formation of the 40-person Kurdish supreme bargaining body, but it has not yet been included in the political formula with many disagreements on the form of relations with the Kurdistan Workers' Party. Here the United States and Turkey, despite all their differences, can still find a common denominator. For example, if Turkey's political leadership supports the initiatives of its own special services, in particular the National Intelligence Organization (MIT), targeting a restricted division of powers between the two conditional blocs: the KNS and the Democratic Union, and Washington will strengthen

the further process of limiting the influence of the PKK in eastern Syria, that is, it will contribute to a decrease in the proportion of non-Syrian fighters in Kurdish units and will convince the Syrians, if not to completely abandon their affiliation with the government match, but at least get rid of the corresponding symbols [11].

The conference of the political wing of the SDF - the Syrian Democratic Council (SDC) - held at the end of November 2020, after 13 public consultations, drew attention not only because of AANES 'attempt to legitimize itself once again and announce reforms, but He also intervened in the event together with the real opposition of the representatives of the Cairo and Moscow platforms. In January 2016, Moscow tried to include the SDC in Qadri Jamil's "Moscow group" (then members of the "Riyadh group" spoke out against the representatives of the Kurds on the Cairo platform), but in the end, At that time, the co-president of the Democratic Union Saleh Muslim, who arrived in the Swiss capital, did not enter into negotiations due to pressure from Ankara. At the beginning of 2020, the news station reported on the possibility of including the SDC in the Cairo platform to work on the Constitutional Committee, and on August 31, after the visit of the SDC head, Ilham Ahmed and Kadri Jamil to the Russian Federation and the signing of a memorandum of understanding between them, again in Moscow. Obviously, Moscow is trying to win over as many ethno-denominational groups as possible from the Trans-Euphrates territory. In general, it was thanks to the invitation in January 2018 to the National Dialogue Congress in Sochi of the decorative Council of Sheikhs of the tribes of northeastern Syria, who defected to the side of B. Assad and Iran, representatives of tribes like Nawaf. al-Bashir and Mamduh al-Fadaus, mediated by Ahmad Jarba Russia now appeals with the thesis that all ethnic groups and confessions of the SAR are involved in the political process and the work of the Constitutional Committee. However, due to opposition from Damascus, which prevented the start of works on this structure and cannot seriously accept even a decorative opposition in the system, any serious changes to the Constitution and the regime are extremely doubtful. Furthermore, after the exacerbation of the situation in Idlib in February-March, Ankara, in one way or another, takes into account attempts to balance the Russian Federation between Turkey and its regional opponents, who, incidentally, tried to reduce the Turkish influence in the opposition Committee group. The introduction of the "Caesar Law" strengthened the negotiating position of the SDF alliance, in the hands of which not only oil is concentrated, but also the main cereal crops. Damascus allies cannot base their Syrian policy on the possible withdrawal of the United States; This covers up all the flaws in the management model of the territories controlled

by the SDF and complicates relations with the tribes, and even more so with the Kurds, who for various reasons are quite skeptical about Moscow's multi-vector policy, perceiving it as an attempt of "sitting in two chairs". Russia's proposal to the tribes for an agreement along the lines of "Southwest reconciliation" and the expectation that US control over northeastern Syria will be weakened due to factional differences is not justified [12].

Representatives from Saudi Arabia, the United Arab Emirates and Egypt have visited SDF-controlled territory on several occasions. But due to the turbulence of Donald Trump's position on Syria, these contacts, along with Abu Dhabi and Cairo's official relations with Damascus, were not perceived as support for the "alternative Syria", but as a goal for a Complex political architecture along the Line of the Damascus regions. The arrival of J. Biden is likely to change the situation: given the possible sanctions for cooperation with Damascus and Turkey's participation in one of the schemes for the sale of Syrian oil through Iraqi Kurdistan, the United Arab Emirates, Arabia Saudi and Europe, may well provide a certain guarantee of the continued strengthening of the Arab component in it (even in the case of a negative scenario, the withdrawal of the United States from these regions). Interestingly, this may affect the reduction of tensions in Turkey, Saudi Arabia and the United Arab Emirates in their struggle to influence the opposition in the Constitutional Committee and affect the latter's support for the Turkish buffer zones: it is unlikely that these territories affect the balance of power in the regional rivalry, but they can lay the groundwork for special services negotiations to protect the Sunni population.

Obviously, this will bring additional problems to Moscow, but with one caveat: increased pressure will not only create the need for even greater involvement in the Syrian conflict for crisis management, but will also increase the capacity of the Russian Federation to carry out maneuvers in the country. Syria's intra-elite alignment: Such a situation will start the reform process even if the obvious resistance lasts to the B. Assad regime. Hypothetically, Moscow could operate in the east of the SAR and even offer the West an option in which its activities could be excluded from "Caesar's law". In other words, not promoting the direct sale of energy resources to the regime through the Qatari brothers themselves, concentrating funds in "gray areas" with limited influence from the regime and thus stimulating the reconstruction of Syria. At the same time, there is an understanding among regional actors that, first of all, Moscow, by playing combinations, has always taken a position aimed at further legitimation of the B. Assad regime. And secondly, Russia is interested in using the SAR to expand its influence in Africa and the Middle East, so it uses crises itself to advance its interests, but at the same time there are doubts that there is consensus:

when and in what measure. It is worth supporting specific political leaders and ethno-denominational groups [13].

Conclusion. In conclusion, as for US allies in regions that are not considered vital to US interests, they should learn that US support is conditional on those interests and other factors. In fact, this is nothing new - any leader in the Middle East will tell you that. Although for now, Washington assures that it will support its partners in the high-risk zone in every possible way, such as Ukraine and Taiwan. The option of transition to isolationism in the United States is not considered. With all the focus on domestic issues, global dominance, or at least primacy, has become an integral part of the US national identity. Liberal-democratic ideology will also continue to be the main driving force behind American foreign policy.

The US will not become a “normal” country that simply follows the rules of realpolitik. Rather, Washington will use values as a tool to rally allies and fight adversaries. It is to the advantage of the White House that Russia and China are considered malicious countries not only by the entire foreign policy elite of America itself, but also by American allies, most of whom have enough of their own fears about Moscow or Beijing. In general, the Biden Doctrine implies the rejection of commitments that Washington no longer considers promising or even feasible. The US is redirecting more resources to domestic problems, trying to rally the collective West around it, and stressing that China and Russia are its main adversaries. The most important of these elements is internal. Both the success of the Biden administration and the very future of the United States will depend on rebuilding America, not Afghanistan. It is necessary to mention in this country something more than a military enemy and have an ally and partner in solving the most urgent and difficult problems, such as the coronavirus pandemic. The future of American foreign policy towards the Middle East region will depend on whether the United States can develop a balanced position that will allow it to remain one of the guarantors of stability and resolution of crisis problems.

REFERENCES

[1] Andrew M. Dorman, Uttley Matthew R.H., Wilson B. The Curious Incident of the United Kingdom Defence Budget: A New Legacy // The Political Quarterly. - 2016. – N 87 (1, January/March. – P.150.

[2] Fukuyama Francis for the first time in Iraq: a conversation about liberal democracy. Access mode: https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/columns/ruslan-mamedov/frensis-fukuyama-vpervye-v-irake-razgovor-o-liberalnoy-demokratii/?sphrase_id=33592359. – Accessed: 14.10.2022.

[3] Colin Flint. Introduction to Geopolitics. 3 edition. – Routledge, 2016. – 334 p.

[4] Collins R., Waller D. Predictions of Geopolitical Theory and the Modern World-System. Questioning Geopolitics: Political Projects in a Changing World-System. - Westport, 2015. – 250 p.

[5] Kang, David C.. American Grand Strategy and East Asian Security in the Twenty-First Century. - Cambridge University Press, 2017. – 224 p.

[6] Kissinger H. World Order. Reprint edition. - Penguin Books, 2015. – 432 p.

[7] Carpenter Ch. When U.S. Foreign Policy Went Wrong, How to Spot a Bad Concept When You See It // Foreign Policy. – 2021. - January 15.

[8] Evansky Ben. Biden Advised Against Dismissing All of Trump’s Foreign Policy Achievements, Foundation for the Defense of Democracies Examined the Trump Administration’s Foreign Policy Successes, Failures // Fox News. – 2021. - January 15.

[9] Fidler St. What U.S.-Europe Relations Under Biden May Look Like // Wall Street Journal. – 2021. - January 15.

[10] FP Staff. The Next 50 Years of Foreign Policy, A Survey of Experts Offers Predictions on the Future of U.S. Leadership and Geopolitical Dominance // Foreign Policy. – 2021. - January 15.

[11] Gramer R. Trump Mounts Last-Minute Attempt to Starve Funding for Foreign Aid, Global Vaccine Effort // Foreign Policy. – 2021. - January 15.

[12] Hurlburt H. Inside Joe Biden’s Foreign-Policy Worldview, The Next U.S. President Doesn’t Belong to a Single School of Thought - and That’s a Good Thing // Foreign Policy. – 2021. - January 15.

[13] Jeffrey, James F. Biden Doesn’t Need a New Middle East Policy, The Trump Administration Got the Region Right // Foreign Affairs. – 2021. - January 15.

АҚШ-ТЫҢ СЫРТҚЫ САЯСИ ЭЛИТАСЫ: ОБАМА, ТРАМП ЖӘНЕ БАЙДЕННІҢ ТАЯУ ШЫҒЫСҚА ҚАТЫСТЫ САЯСАТЫ

*Абдразакова Л.,¹ Жабина Ж.²

¹PhD докторант, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық катынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан,
leyla.ab310595@gmail.com

²Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасының кітапханасы

Нұр-Сұлтан, Қазақстан, e-mail: zhansayazh@list.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада Обама, Трамп және Байденнің Таяу Шығыстағы саясатының мысалында американдық сыртқы саяси

элитаның қызметіне талдау жасалады. Қазіргі уақытта, біз жаһандық дағдарыс, пандемия және көп жанжалды жағдайлар жағдайында геосаяси жүйеде елеулі сын-қатерлерге тап болып отырмыз. Бұл тұрғыда Американың біріншілігі тұрақты деп айту күмәнді. Көптеген американдық сарапшылар АҚШ Мемлекеттік департаментіне сыртқы саясатты насихаттау үшін емес, құрал болу үшін ауқымды реформалар қажет деп санайды. Американың Таяу Шығыс аймағына қатысты сыртқы саясатының болашағы Вашингтонның тұрақтылық пен дағдарыс мәселелерін шешудің кепілі болып қалуына мүмкіндік беретін салмақты ұстанымды дамыта алатынына байланысты болады.

Тірек сөздер: сыртқы саясат, элита, Американдық саясат, Таяу Шығыс, аймақ, геосаяси сын-қатерлер, стратегия, шешімдер.

ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКАЯ ЭЛИТА США: ПОЛИТИКА ОБАМЫ, ТРАМПА И БАЙДЕНА В ОТНОШЕНИИ БЛИЖНЕГО ВОСТОКА

*Абдразакова Л.,¹Жабина Ж.²

*¹PhD докторант, Казахский университет международных отношений и мировых языков им. Абылай хана, Алматы, Казахстан,
leyla.ab310595@gmail.com

²Библиотека Первого Президента РК-Елбасы
Нур-Султан, Казахстан, e-mail: zhansayazh@list.ru

Аннотация: В данной статье проводится анализ деятельности американской внешнеполитической элиты на примере политики Обамы, Трампа и Байдена на Ближнем Востоке. В настоящее время, мы сталкиваемся с серьезными вызовами в геополитической системе в условиях глобального кризиса, пандемии и многоконфликтных ситуаций. В этом смысле сомнительно утверждать, что первенство Америки стабильно. Многие американские эксперты считают, что Госдепартамент США нуждается в масштабных реформах, чтобы стать инструментом, а не рупором пропаганды во внешней политике. Будущее американской внешней политики в отношении ближневосточного региона будет зависеть от того, сможет ли Вашингтон выработать взвешенную позицию, которая позволит ему оставаться одним из гарантов стабильности и решения кризисных проблем.

Ключевые слова: внешняя политика, элита, американская политика, Ближний Восток, регион, геополитические вызовы, стратегия, решения.

Статья поступила 10.12.2022

II БӨЛІМ.
ШЕТЕЛДІК ЗЕРТТЕУЛЕР
РАЗДЕЛ II.
ЗАРУБЕЖНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
II PART.
FORIEGN RESEARCHS

UDC 327
DOI 10.48371/ISMO.2022.50.4.005
IRSTI 11.1

**EVOLUTION OF THE IDEA OF HYBRID WAR AND THE TERM
IN WESTERN POLITICAL AND MILITARY THOUGHT**

*Yavor Raychev¹

*¹PhD, Sofia University 'St. Kliment Ohridski', analyst of contemporary political events, Bulgaria, e-mail: raychev@gmail.com

Annotation. The article describe main characteristics of hybrid societies and war is accepted as normal in most hybrid societies, unlike in the West. The author give his own view to the practice forms of pre-state warfare which recognizes few of the modern limitations of war there is often no distinction between combatants and non-combatants, kidnapping takes place, massacres occur.

The article describes various definitions of the problems of a hybrid society and how they resort to international laws of war, completely rejecting them either to justify their actions or because they do not apply to them because they are Christian or Western. Examples are also given of how these societies decide the connections necessary to communicate with other modern states. It also talks about decentralized and clan hybrid societies, the hybrid power generated by hybrid societies.

The article describes how a hybrid war arises, guerrilla actions, tools of psychological influence on the mood of people and decision makers and their goals that change public attitudes, causing distrust in their own government, and so on.

Examples are also given of how the «hybrid war» is aimed not only at replacing the «chips of the Bulgarians», but also at creating a new political discourse.

Keywords: hybrid, warfare, international, modern institutions, society, non-combatants, kidnapping, war.

Basic provisions

William Nemeth

One of the first authors to use the term was William Nemeth in his work 'Future war and Chechnya: A case of hybrid warfare'. He looks for explanation of the hybrid behavior of developing states and finds it in the great differences in technological sophistication and rejection of Western models of social development: 'today while the developed world moves toward increasing technological sophistication and societal integration, the developing world has little chance of even attaining the current level of western technological sophistication. A result is that the developing world is not only retrenching from the state system, which was imposed on it as a product of decolonization, but also rejecting western social development' [1]. This raises the question how the developing societies, called by him 'hybrid', and their military forces will interact with the Western states [1].

Introduction.

The main characteristics of hybrid societies are as follows: they might appear anarchic and unjust when viewed from outside through Western lenses, but they are not anarchic at all, because are guided by specific traditional norms and customs, some of which might be based on religion, others on traditional practices; war is accepted as normal in most hybrid societies, unlike in the West. They practice forms of pre-state warfare which recognizes few of the modern limitations of war there is often no distinction between combatants and non-combatants, kidnapping takes place, massacres occur. Hybrid societies resort on the international laws of war reject it completely, to either justify their actions or as it does not apply to them, because it is Christian or Western; despite their rejection of Western values and technological advancements institutions, they manage to exploit them very well when this suits their needs. These societies decide which aspects of the modernity they want to include in their lives. In consequence, they often have modern institutions needed to communicate with other modern states; the decentralized and clan-based hybrid societies are likely to come up with similar form of military organization, which is hard to understand and may place Western forces at disadvantage combatting it; the hybrid force produced by hybrid societies have strengths which are considered different than the traditional concept of military strengths. They include strong believe in their ideas, charismatic leader, decentralized tactics, and ability to absorb high level of punishment without breaking; in strictly military aspects, hybrid forces demonstrated their ability effectively to use Western technology beyond the intended parameters to fit specific needs (for example RPGs are used as rocket mortars rather than anti-tank weapons.) The Western way is the opposite new system is developed to fit

specific requirements. Operationally, hybrid military forces are superior to Western forces within their limited operational spectrum.

Nemeth relates his theory with Lind's stating that hybrid societies are violent by themselves. His work is based on the example of Chechens, but this is the case of many other societies, especially in the Middle East, Northern Africa and Central Asia. Nemeth seems to develop a model, which fits very well the situation of the Islamic societies - Chechens, Palestinians, and Libyans, Taliban, ISIS and others. The recent events with the so-called Arab Spring and the subsequent events in the Civil war in Libya, Syria and its spin-overs in Iraq and Lebanon, the emergence of ISIS demonstrated well its explanatory capabilities. However, the Russian actions in Ukraine, the annexation of Crimea and so forth, cannot be explained using this theoretical framework. It needed to be developed and it was developed by US Lieutenant Frank Hoffman.

2. Frank Hoffman

Hoffman's theoretical construct, while built on both the concept of compound war and Nemeth's hybrid war, marks important evolution of thought and since 2006 when he first mentioned it, until now, it is a standard of understanding the hybrid force and the synergetic effects that they provide. Most of the works on hybrid war since then discuss in one way or another Hoffman's framework, agreeing, disagreeing or trying to expand it. This paper is no exception, what explains the time and space dedicated to this author.

In 2006 Lt. Col. Frank G. Hoffman, USMC Reserve (ret.) published a 17-page article in which the reasons for the change of the discourse on the war and warfare are clearly stated. His starting point is the inadequacy of the military strategy of the most powerful state - USA – which previewed to radically displace conventional forces and sharply shift investment priorities to transform American military capabilities, placing particular emphasis on missile defense, space assets, precision weaponry, and information technology [2].

The defeat of the greatest military power in the world on 9/11 by a terrorist organization is due to the fact that 'both civilian and military officials were misreading what really constituted threats to American national security interests, oriented as they were to idealized and outdated versions of warfare' [2].

USA army was not able to update to the changing forms of the war this is the message of Hoffman: 'This transformation has proven to be irrelevant to the national security threats we face for the foreseeable future. Instead, we now have the emergence of what the International Institute for Strategic Studies in London has recently irregular warfare' named 'complex

nontraditional modes of warfare that are causing violent perturbations to the existing world order' [3]. Hoffman considers that the greatest mistake of the USA government was that it concentrated on the technological dimension of warfare, 'despite historical studies showing that MAs and qualitative changes in military effectiveness are usually the product of new combinations of novel technologies, innovative concepts, and appropriate organizational frame-works. True military innovation is linked to the identification of a real operational challenge. 'Military revolutions' are also historically related to strategic threats [3]. USA army and militaries underestimated the political and social dynamics generated by the forces of globalization and didn't preview the appearance of the irregular warfare which could be interpreted as a natural reaction to globalization and America's overwhelming military superiority. This circumstance led to creation of new arms against Western societies - arms that should 'translate rage into catastrophic levels of violence.'

Description of materials and methods. Hoffman argues that the regular and irregular forces in compound wars occur in different theatres or in different formations where the forces are used to distract, disperse, sabotage irregular and so forth, to make the victory of the regular forces possible in a decisive battle. In such scenario there is synergy between the conventional and unconventional forces, but there is also division of roles and tasks. Regular forces do not engage in irregular tactics and vice versa. In contrast, in hybrid wars the difference between regular and irregular forces and their tasks can be blurred into one force in the same battle space which can deliver multiple layers of threat: 'Compound wars offered synergy and combinations at the strategic level, but not the complexity, fusion, and simultaneity we anticipate at the operational and even tactical levels in wars where one or both sides is blending and fusing the full range of methods and modes of conflict into the battlespace. Irregular forces in cases of compound wars operated largely as a distraction or economy of force measure in a separate theater or adjacent operating area including the rear echelon. Because it is based on operationally separate forces, the compound concept did not capture the merger or blurring modes of war identified in past case studies such as Hezbollah in the second Lebanon war of 2006 or future projections' [4].

It is characteristic for the hybrid war the blurring of borders between different modes of war and of belligerent parties. Hybrid war can be conducted by state and non-state actors; it incorporates several modes of warfare, namely conventional capabilities, irregular tactics and formations, terrorist acts including indiscriminate violence and coercion, and criminal disorder. Their hybrid character comes from the fact that certain activities

can be conducted by separate units, or even by the same unit, but are generally operationally and tactically directed and coordinated within the main battlespace to achieve synergistic effects' [2].

Hoffman's definition of hybrid warfare emphasizes the organizational aspect and means, as well as a hierarchical political structure, coupled with decentralized cells or networked tactical units. To such a hybrid structure, hybrid means correspond, where lethality of state conflict will be successfully combined with fanatic attitudes and high motivation of irregular warfare and when high-tech military capabilities will be aimed together with financial targets. The including in the future war of more irregular formations like Hezbollah and Hamas will compel some regular armies to adapt their way of action to the rules or lack of rules of the partisan war or guerilla.

Just as Mary Kaldor, Hoffman theorized that hybrid war can be conducted by state and non-state actors and will include several ways of warfare: conventional capabilities, irregular tactics and formations, terrorist acts, indiscriminate violence and coercion and criminal disorder.

The reason for this is not only to defeat the enemy which in some cases might not be possible, on the field of battle but also to erode the political and social support of the enemy towards a specific action (such can be the case of the hybrid war against USA in Iraq or Afghanistan, where continuous losses eroded the support for the operations within USA despite USA not being defeated.

Hoffman recognizes that the nature of the new irregular warfare is not completely clear, because the nature of the modern conflict is still vague. In the next long quotation, he, for the first time in his analysis here uses the term 'hybrid': "More likely we will face hybrid capabilities custom-designed by our adversaries to thwart U.S. vulnerabilities. One of the few areas of consensus among military analysts is that we are sure to see the further blurring of warfare categories. This would include states' blending high-tech capabilities such as anti-satellite weapons with terrorism and cyber-warfare directed against financial targets. For the purposes of this article, I assume that the future will be 'a world of asymmetric and ethno political warfare in which machetes and Microsoft merge...' [4]. He accepts the Andrew Krepinevich' view that future adversaries will not remain low-tech. Instead, opponents will be capable of what could be called 'advanced irregular warfare', with access to encrypted command systems, man-portable air defense missiles (MANPADS), and other modern lethal systems' [4].

The main features, according to Hoffman, of the hybrid war will be:

Enemies will be protean in their structure and their tactics and may

even be leaderless. They may elect a more cellular structure, with greater autonomy and less connectivity than formal networks.

They may employ hybrid structures where specific capabilities or financial support is provided to local cells to augment their functional capability for a single mission. They will likely mix legitimate commercial work with criminal energy.

Cunning savagery and organizational adaptation be the only constant.

The future adversaries is also different than the current ones:

They will almost always play to their own strengths, certainly never of the developed in military sense states. They will avoid predictability or linear operations.

They will seek to minimize risks to their forces, while seeking maximum impact on the target population or government.

They appear to be increasingly adaptive and sophisticated, able to outpace state-based militaries in the dialectic and competitive learning cycle inherent to wars

Future wars will involve protracted and extremely lethal conflicts of the most savage violence in short, complex irregular warfare [4].

The need to start forming itself for such a complex irregular warfare is more than evident. New tasks require new way of military training focused to teach soldiers 'how, rather than what, to think', since defeating adaptive enemies requires the Army to outthink the enemy. The vision statement aptly notes the need for greater agility and versatility, which it says will be gained by emphasizing modularity at the brigade level and combined arms at the lower levels.

Even though Hoffman devoted much attention to purely military questions, eventually he returns to the political implications of the new warfare. To the question why USA, with their huge financial and economic power, have proved to be less effective than Osama bin Laden, he gives explicit answer: because 'America was arming itself for the wrong kinds of war [4]. It was still living with its ideas of Cold War era, conventional in nature, and that assuming that ' interstate warfare remains irregular warfare does not pose high costs or strategic defeat.' These erroneous assumptions should be process abandoned once forever. In some way, the of re-adaptation has started: 'The next RMA, complex irregular warfare, presents a mode of warfare that contests America's overwhelming conventional military capability. It effectively dissipates the hybrid behind the concept that we could 'redefine war on our Own terms' with our technology [5]. Hoffman notices that this is a constant trend rather than a transitional phenomenon which will continue to thwart America's core interests and world order over the next generation. Finally, Hoffman states that the hybrid warfare does not

mean low-tech warfare. Technology will become strong arm in the hands of the hybrid warriors.

In December 2007, Hoffman published another, much longer article, called 'Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars'. He started stating that the development of warfare is still consistent with the ideas of the classical military theorist Clausewitz. The war today is more dangerous due to globalization and is shaped by 'the likes of Osama bin Laden and the US experience in Iraq and Afghanistan'. Hoffman develops further his previous positions about the blurred nature of the modern war, which became evident since the events in Beirut in 1983, and the inability of the modern war thinkers to accept this change and to elaborate a new security policy, able to address successfully threats like 9/11, coming from stateless entities that refuse to do conventional warfare, for which the US army has perfect preparation.

Results. In attempt to predict the future warfare, Hoffman calls future wars 'smarter' and argues that the use of a single tool would be an exception rather than a rule. He confirms his earlier view that states will not be the only players in them: 'hybrid wars incorporate a range of different modes of warfare, including conventional capabilities, irregular tactics and formations, terrorist acts including indiscriminate violence and coercion, and criminal disorder'.

The predicted battlefield is the cities in the developing world, where the hybrid offender can take advantage over the conventional superiority of the US army. The enemy is expected not to follow any rules of war to avoid predictability seeking advantage. Instead of precision strike weaponry, to minimize the human losses, it will use 'crude barbarity' and film it for the needs of the propaganda. From the perspective of today, this prediction turned to be very accurate seeing the experience of the most recent conflicts in the Middle East the two Libyan civil wars (in 2011 and 2017 and still ongoing), the Syrian Civil war, the military operations of Israel (the Gaza War from 2008-2009, Operation Pillar of Defense, Operation Protective Edge), the war against ISIS, etc., and accurate as well in other conflicts, such as the War in Donbass. It appears that the future conflicts will be indeed more similar to the War in Chechnya than to the Arab Israeli War in 1967.

A fruitful aspect of Hoffman's work is his evaluation of already existing concepts, starting with the 4th Generation Warfare model, proposed by Lind. He argues that despite the lack of prescription the theory offers, the idea of impacting enemy's political cohesion and political will through indirect methods different than direct military engagement on the field, has its merits, together with the blurring character of the war. He concluded

that the 4th Generation Warfare is consistent with Clausewitz's postulates for the war which is 'more than chameleon' and the 'war as continuation of policy'.

On the Compound Warfare theory, proposed by Thomas Huber, Hoffman is more critical. He asserts that the theory does not hold up to its own definition of regular and irregular forces fighting alongside. Hoffman argues that we have witnessed a strategic coordination between the two, and in the rare cases when both fought together, the irregular forces were not employed as such, but rather as 'second-rate' conventional forces. Because of this, Hoffman concluded that while the Compound Warfare illustrates the synergy between the regular and irregular forces, it does not provide insight on the blurring character of the modern, contemporary wars. The idea of synergetic benefits is still used by Hoffman in his own definition of hybrid wars, but at lower and more integrated level.

The theory of 'unrestricted warfare', which was proposed by the two Chinese colonels, Qiao Liang and Wang Xiangsui, is more accepted by Hoffman. Hoffman agrees particularly with the idea that the war fought today and, in the future, will be 'beyond-limit' and the triumph depends on the ability to combine different resources, such as information warfare, financial warfare, trade warfare and others. The two crucial components of this theory omni dimensionality and combinations of different resources appears to be particularly relevant for Hoffman as well.

Thus said, Hoffman elaborates his third definition of 'hybrid war' in the following way: 'we have to conclude that the future does not portend a suite of distinct challengers with alternative or different methods but their convergence into multi-modal or hybrid wars.' There are several new aspects in this definition. First, the term 'hybrid' captures both their organization and their means. Organizationally, they may have hierarchical political structure, coupled with decentralized cells, or networked tactical units. Their means will also be hybrid in form and application. In such conflicts, future adversaries (states, state-sponsored groups, or self-funded actors) will exploit access to modern military capabilities including encrypted command systems, man-portable air to surface missiles, and other modern lethal systems, as well as promote protracted insurgencies that employ ambushes, improvised explosive devices (IEDs), and coercive assassinations'.

The author remains heavily influenced by the challenges the US Army had to face up to that date, namely the invasion of Iraq and Afghanistan and the subsequent problems related to the management of the post-war countries and it is not surprising that he gives as example precisely Hezbollah, Hamas and Fedayeen. Nevertheless, his reasoning is not limited

only to similar cases: 'hybrid wars incorporate a range of different modes of warfare including convention: capabilities, irregular tactics and formations, terrorist acts including indiscriminate violence and coercion, and criminal disorder'. The blurred border between the regular and the irregular forces is predicted to be a main trait of the hybrid wars. However, it is expected that the role of the irregular force in the conflict will no longer be the organization of subversive actions, to provoke a specific reaction in the enemy force, to protract the conflict or to extend the cost of his security. On the contrary, this type of force is expected to have a decisive impact in the conflict. Clearly, both state and non-state actors can employ this strategy.

Important aspect of the definition of Hoffman is that it still assumes the ultimate purpose of the hybrid war to achieve political goals. This is compatible with Clausewitz main idea of war and makes it different than other forms of violence, such as criminality. To be more specific, criminality is possible as irregular component of the hybrid war, used to sustain the war itself and to create disorder and disruption of the targeted nation. Such relation can be found in other criminal activities such as narcotics trafficking, smuggling and so forth.

Discussion. Hoffman makes clear statement that the rise of hybrid wars will not 'defeat' the old-style warfare or won't change the conventional warfare by new one. In his view, the hybrid wars will play important role in enemy tactics since they will try to exploit any vulnerability with barbaric violence. The enemy will be able to adapt fast, employing new high-tech weaponry. Rather than denying access to the American troops, the enemy will attempt to make the US intervention unsuccessful by increasing the costs for US, disrupt the freedom of action and ultimately objective of the intervention. To do this, the deny the enemy will have to operate in largely populated cities rather than distant and hard to reach areas like mountains.

In the opinion of Hoffman, the rise of hybrid wars will have direct and concrete implications for the US military (or for any modern army in the West), which could be summarized in the next way:

1. Reshaping the military training to create multi-purpose troops, capable of adapting their mode of operations against potent adversaries. Trainings in education about the hybrid threats are required. The needed skills to face them are fast decision-making, ability to respond quickly to the unknown, adaptation. They should be 'hybrid warriors' able to operate and win on any type of battlespace, being able to defeat what is not yet known.

2. Improving the intelligence.

3. Developing interagency approach is seen as important to face the

hybrid adversary. One of the tasks would be to improve the governance capability within the failed states. The civil personnel are expected to work under the protection of the army, when it is needed. There should be new procedures for integrating military and non-military programs and activities.

4. Changing the military doctrine, which reflects the rise of hybrid wars.

5. Reaching out the masses through the media to generate support and to expose the enemy propaganda, as in many cases the perception of what happened matters more than what has happened.

In another article from 2009 called 'Hybrid Warfare and Challenges' Hoffman makes the prediction that future conflicts will not be easily categorized into conventional or irregular. He notes that even conflicts between states, even if far less likely to happen, are not by any means obsolete, and cannot be expected to be completely conventional. Because of the blurring character of the future wars, the debate about the preparation of the army for either stability operations or counterinsurgency versus big wars could be completely misleading and false dilemma.

3. Other authors

Interesting perspective on the hybrid wars came by David Kilcullen in his book 'The accidental guerrilla' (Kilcullen, 2009). Basing his ideas on the experience of the war in Iraq, Kilcullen described four strategic problems - capacity-building, terrorism, insurgency and communal conflicts that overlap. By capacity-building problem, he meant the difficulties of USA and its allies to build capacity in Iraqi national forces to provide and guarantee security. He referred not just to the supply of arms and military equipment in general, but also to training and logistical support. He found the hybrid war very suitable to explain modern conflicts and took the classical theories that sustain that hybrid warfare includes a combination of irregular warfare, civil war, insurgency, and terrorism that coupled with the local situation can provide a serious hybrid threat.

The USA retired colonel John J. McCuen in his article 'Hybrid War', focused more on the practical aspects of what he understood as hybrid wars and how to fight them [6]. He proposed that: 'Although conventional in form, the decisive battles in today's hybrid wars are fought not on conventional battlegrounds, but on asymmetric battle- grounds within the conflict zone population, the home front population, and the international community population hybrid conflicts there- fore are full spectrum wars with both physical and conceptual dimensions: the former, a struggle against an armed enemy and the latter, a wider struggle for, control and support of the combat zone's indigenous population, the support of the

home fronts of the intervening nations, and the support of the international community' [6].

Giving the example of Vietnam, Greece, Somalia, and Lebanon, he concluded that USA has still to learn how to achieve success on all three battlegrounds. He assumed that conventional wars are likely to develop asymmetric components especially in cases of occupation of the territory of one country by another and proposed that USA army adopt a more 'holistic approach' to the war. His article, written in the spirit of American conservatism, has an important contribution in comparison with authors mentioned before: he introduces the terms 'home front' and 'international community' as important components to guarantee support for the conducted war domestically and internationally.

Nathan Freier on the other hand, introduced a 'quad-chart' [7] in which he predicts the threats that USA is future. These threats are likely to face in the traditional, irregular, catastrophic terrorism and disruptive threats which make use of new technology to negate US military superiority. According to him, the mentioned threats will never come in pure form, instead the blend of threats that will occur will be 'hybrid'. This threat is a combination a of irregular, catastrophic, traditional, and hybrid threats. In it are included also non-military and non-violent means, such as political or economic.

All of the above-mentioned scholars describe the hybrid war basing themselves on very specific cases where usually a big and powerful army attacks weaker one. For Nemeth this is the case of Chechens and the Russian Army. For Hoffman this is the case of the Lebanon conflict and the actions of Hezbollah against Israeli Army. Majority of the Israeli military theories speak about the same problem. McCuen mentioned the challenges of the US army as well in Iraq and Afghanistan, stressing the importance of the political will for engaging and winning a war, based on the support home and on international level. Nevertheless, this understanding of the hybrid war has changed dramatically after the Russian intervention in Ukraine and the annexation of Crimea.

View of Bulgarian experts on hybrid war

This paragraph contains the definitions of leading Bulgarian experts on hybrid war interviewed by me in the course of my study. As can be seen, their definitions lie somewhere between the Russian and Western views, which is natural given the country's communist past and the subsequent thirty-year period of democratic change in which Bulgaria joined NATO and the EU. A closer look shows that in terms of value, the views of Bulgarian experts are identical to those of the Western ones, but are 'technically' closer to the Russian ones insofar as they include propaganda, information

warfare and psychological influences as an integral part of its toolbox. The following comments illustrate my point.

‘To me, this is a modern way of war that does not deal with the conventional means of warfare, such as weapons and shooting but crudely, propaganda.’

‘Hybrid war in modern conditions and understandings is a complexity of actions, a toolkit that combines different forms of pressure, different forms of media suggestion, creation of false news, misinformation, counter-disinformation. Hybrid war is a postmodern understanding of the phrase that war is a continuation of diplomacy by other means. Figuratively, hybrid war as an image can be likened to fencing, in which single touch on the enemy’s body in the designated places gives you a point without, of course, him being physically injured or harmed in any other way. Hybrid war is not so symbolic, but it is symbolic in terms of the notion of casualties or any physical damage that usually occurs during a real war. However, hybrid warfare, when successfully implemented, can have not only similar but also much better results. For example, the occupation and annexation of Crimea is a classic example of a hybrid war, based on analyzes of Russian military intelligence and other analytical expertise that has allowed the whole operation to be developed.’

Conclusion. In conclusion, I do not know a commonly accepted definition of hybrid warfare. Without pretending to be exhaustive, I would state the following: HW is a concept that emphasizes: new methods and technologies of willpower and where the purpose is not to capture and administer foreign territory.

‘Hybrid war is not like the well-known hot war. In a hybrid war, there are usually no human casualties. The purpose of hybrid warfare is to disrupt the enemy’s control systems. To compromise the form of government. To create a political and economic environment favorable to the country aggressor. Many times, the goal of hybrid warfare is to change people’s thinking, their value system, and direct them in the right direction for action.

‘I don’t have my own definition, and as far as know, there is none in the scientific literature either. For me, hybrid warfare is an unconventional way of recruiting and overpowering an adversary by using non-military but still powerful means, including information.

First of all, it is a war that involves all possible instruments of influence in different combinations. The presence of information technologies that achieve the desired effect is imperative. Hybrid war is combination of tools and soft and hard power, the full range of tools, in a unique, custom-tailored way. In one country, it can be a military asset, in another no, but in any case, high technology and information strategies are present.

A hybrid war occurs when a country is ready to use the full range of means at its disposal, including a regular army, guerrilla actions, instruments for psychological impact on people's moods and decision makers. The center of gravity for a hybrid war in any case falls on the population of the attacked state, unlike in the conventional war. The aim is to change public attitudes, to introduce distrust in one's own government and so forth. The hybrid war also involves the use of criminal organizations, and there are elements of cyberwarfare. In short, all conventional and unconventional means of disrupting the economy and political stability of the intended state are used. Hybrid war is an amalgam of all kinds of wars. This is about achieving political goals.'

'The hybrid threat imposes dependence on party and state institutions such as the Bulgarian prosecutor's office, investigative or anti-corruption bodies. This is a diffused war with psychological, political and cyberattacks, creating insecurity and similar other negative results.'

'The hybrid war not only aims to replace the 'chip of the Bulgarians', but also to create a political new discourse which, unfortunately, gradually succeeded in replacing reality with the Russian point of view of processes and events in Europe and the world in the twentieth century, with mythologies and propaganda.'

REFERENCES

- [1] Nemeth W. Future war and Chechnya: A case of Hybrid warfare .- California, 2002.
- [2] Hoffman F.G. Conflict in the 21st century: The Rise of Hybrid Wars. – Arlington, 2007. – P.395
- [3] Hoffman F.G. Complex Irregular Warfare: The next Revolution in Military Affairs. Published by Elsevier Limited on behalf of Foreign Policy Research Institute // Connections. - 2006. – P. 395
- [4] Hoffman F.G. Hybrid warfare and Challenges // JFQ. - 2009. – N 52. - P.196.
- [5] White House Press Release. [http: whitehouse.gov](http://whitehouse.gov) (2001, February 13). Retrieved November 24, 2018.
- [6] McCuen J. Hybrid Wars // Military Review. – 2008 . - March-April. - P.107-113.
- [7] Nathan P. Freier Mr., Strategic Competition and Resistance in the 21st Century: Irregular, Catastrophic, Traditional, and Hybrid Challenges in Context. - US Army War College Press, 2007.

ЭВОЛЮЦИЯ ИДЕИ ГИБРИДНОЙ ВОЙНЫ И ТЕРМИНА В ЗАПАДНОЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ И ВОЕННОЙ МЫСЛИ

*Явор Райчев¹

*¹Доктор философии, Софийский университет «Св. Климент
Охридски», аналитик современных политических событий, Болгария,
e-mail: raychev@gmail.com

Аннотация: В статье описываются основные характеристики гибридных обществ, и война считается нормой в большинстве гибридных обществ, в отличие от Запада. Автор дает свой собственный взгляд на практические формы до государственной войны, который признает некоторые из современных ограничений войны: часто нет различия между комбатантами и не комбатантами, имеют место похищения людей, происходят массовые убийства.

В статье описываются различные дефиниции проблем гибридного общества и как они прибегают к международным законам войны, полностью отвергая их либо для оправдания своих действий, либо потому, что они к ним неприменимы, потому что они христианские или западные. Также приводятся примеры как эти общества решают связи необходимые для связи с другими современными государствами. Также говорится о децентрализованных и клановых гибридных обществ, гибридная сила, создаваемая гибридными обществами.

В статье описываются как гибридная война возникает, партизанские действия, инструменты психологического воздействия на настроения людей и лиц, принимающих решения и их цели которые изменять общественное отношение, вызывающее недоверие к собственному правительству и так далее.

Также приводятся примеры как «гибридная война» направлена не только на замену «фишки болгар», но и на создание нового политического дискурса.

Ключевые слова: гибрид, война, интернационал, современные институты, общество, не комбатанты, похищение людей, война.

БАТЫС САЯСИ ЖӘНЕ ӘСКЕРИ ОЙЛАРДАҒЫ ГИБРИДТІК СОҒЫС ИДЕЯСЫ ЭВОЛЮЦИЯСЫ ЖӘНЕ ТЕРМИНДЕРІ

*Явор Райчев¹

*¹PhD, София университеті 'St. Климент Охридски, Қазіргі саяси
оқиғалардың талдаушысы, Болгария, raychev@gmail.com

Аңдатпа. Мақалада гибридті қоғамдардың негізгі сипаттамалары сипатталған және соғыс Батыстағыдан айырмашылығы гибридті қоғамдардың көпшілігінде қалыпты жағдай ретінде қабылданады.

Автор мемлекетке дейінгі соғыстың практикалық формаларына өзіндік көзқарасын береді, ол соғыстың қазіргі заманғы шектеулерінің аздығын мойындайды, көбінесе жауынгерлер мен жауынгер еместер арасында ешқандай айырмашылық жоқ, адам ұрлау орын алады, қырғындар орын алады.

Мақалада гибридтік қоғамның проблемаларының әртүрлі анықтамалары және олардың халықаралық соғыс заңдарына қалай жүгінетіні сипатталған, олар өз әрекеттерін ақтау үшін немесе олар христиан немесе батыс болғандықтан оларға қолданылмайды. Сондай-ақ осы қоғамдардың басқа заманауи мемлекеттермен байланысу үшін қажетті байланыстарды қалай шешетіні туралы мысалдар келтірілген. Ол сондай-ақ орталықтандырылмаған және кландық гибридті қоғамдар, гибридті қоғамдар тудыратын гибридті қуат туралы айтады.

Мақалада гибридтік соғыстың қалай туындайтыны, партизандық әрекеттер, адамдардың және шешім қабылдаушылардың көңіл-күйіне психологиялық әсер ету құралдары және олардың қоғамдық көзқарасты өзгертетін, өз үкіметіне сенімсіздік тудыратын мақсаттары және т.б.

Сондай-ақ «гибридтік соғыстың» «болгарлардың чиптерін» ауыстыруға ғана емес, сонымен қатар жаңа саяси дискурс құруға бағытталғаны туралы мысалдар келтірілген.

Тірек сөздер: гибрид, соғыс, халықаралық, заманауи институттар, қоғам, жауынгерлік емес адамдар, адам ұрлау, соғыс.

Статья поступила 15.12.2022

**III. БӨЛІМ.
ГЕОСАЯСАТ ЖӘНЕ АЙМАҚТАНУ
РАЗДЕЛ III.
ГЕОПОЛИТИКА И РЕГИОНОВЕДЕНИЕ
III PART.
GEOPOLITICS AND REGIONAL STUDIES**

UDC 327

DOI 10.48371/ISMO.2022.50.4.006

IRSTI 11.25.61

**ЭТНОСАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРҒА БАҚ-ТЫҢ ӘСЕР ЕТУІНІҢ
КЕЙБІР АСТАРЛАРЫ**

*Бюжеева Б.З.¹, Әліпбаев А.Р.², Әбдінағи Ж.С.³

*¹ Т.ғ.к., доцент, Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті
Алматы, Қазақстан, buyzheeva@mail.ru

²Т.ғ.к., доцент, Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті
Алматы, Қазақстан, alipbayev19@gmail.com

³ Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университетінің 2 курс
магистранты, Алматы, Қазақстан, zhansaya.abdinagi@mail.ru

Аңдатпа. Мақала бұқаралық ақпарат құралдарының қоғамдағы этносаралық қатынастарға әсер ету мәселелерін қарастыруға арналған. Ақпараттық кеңістіктің кеңеюі және ақпараттық қоғамды қалыптастыру шеңберінде цифрлық және спутниктік байланыстардың дамуы, интернет пен компьютерлік технологиялардың енгізілуі, БАҚ қызметінің трансшекаралық сипатқа ие болуына әсер етті. БАҚ әлемдік саяси өзара әрекеттесудің ерекше бір бөлігі болып табылады. Соған байланысты ол халықаралық және ұлттық деңгейлерде халықтар мен елдердің дамуына айтарлықтай әсер ететін этносаяси үрдістің жүру бағытына ықпал ете алады.

Бүгінгі таңда БАҚ этносаяси өзара әрекеттесудің ықтимал нәтижелерін айқындайтын саяси құралға айналууда. Айқындалатын нәтижелер ұлтаралық тепе-теңдікті қамтамасыз етуден, шағын этникалық қауымдастықтардың құқықтарын қолдаудан, ұлттық және жалпымемлекеттік мүдделерді үйлестіруден бастап, шовинизмді, экстремизмді, жергілікті ұлтшылдықты және этносаяси қақтығыстарды қоздыруға дейін өзгере алады.

БАҚ-тың этномәдени өзара іс-қимылдың маңызды мәселелерін жариялау кезінде әлеуметтік жауапкершілігінің болмауы қақтығыс әлеуетінің артуына және тіпті қақтығыстардың одан әрі өршуіне әкеледі. Соған байланысты қазір БАҚ әсіресе этникалық мәселелерде жоғары қақтығыстық әлеуетімен сипатталатын ерекше әлеуметтік сала ретінде танылып отыр.

Бұқаралық ақпарат құралдары этникалық топтарды қате сипаттауы арқылы, теріс «этникалық бейнелерді» құру арқылы этносаралық қарама-қайшылықты тереңдете алады. Ұлтшылдық, ксенофобия, кемсітушілік, этникалық көші-қон, этносаралық қайшылықтар, этносаралық қақтығыстар, сондай-ақ лаңкестік, діни экстремизм сияқты этносаяси қатынастардың өткір мәселелеріне БАҚ-тың реакциясы ерекше маңызға ие.

Тірек сөздер: этносаралық қатынастар, БАҚ, медиа кеңістік, этносаясат, этносаралық қақтығыс, толеранттылық, этникалық топ, ақпарат.

Негізгі ережелер

Қарқынды дамып келе жатқан жаһандану сөзсіз этникалық, жергілікті және жалпыадамзаттық өзін-өзі танудың жандану үрдістерімен бірге жүреді, бұл этноұлттық элиталардың аумақтар, табиғи және адами ресурстар үшін жасырын күресінің күшеюіне әкеледі. Көптеген елдерде этносаралық алауыздықты қоздыруға шақыруға мүмкіндік беретін ақпарат құралдарының ауқымы кеңейіп келеді. Осыған байланысты этникалық қатынасқа негізделген қылмыстардың саны да едәуір артып, этносаралық қатынастардағы шиеленіс күшейе түсуде. БАҚ этникалық мәселені жария етуде белгілі бір мақсатты көздеп те, журналисттердің кәсіби біліктіліктерінің жетіспеушілігінен байқаусыз да қақтығыстың туындауына немесе өршуіне әсер етуі мүмкін.

Кіріспе

Қазіргі әлемде адам көп жағдайда болып жатқан оқиғаларды бұқаралық ақпарат құралдары арқылы біледі және оған сенімділікпен қарайды. Бұқаралық ақпарат құралдарын “төртінші билік” ретінде көрсету оны көбінесе тек манипуляциялық ресурс ретінде қарастыруға байланысты сынға ұшырап отырғанына қарамастан, оның қоғамға әсеріне ешбір зерттеуші күмән келтіре алмайды. Бір жағынан ол өмірдің барлық салаларына жан-жақты бақылауды жүзеге асырса, екінші жағынан - “күн тәртібін” анықтайды, яғни жұртшылыққа маңызды деп саналатын тақырыптардың, мәселелердің жиынтығын ұсынады [1]. Өмірде шынайы болып жатқан барлық маңызды оқиғалардың

ақпараттық бейнесін жасайды. Тиісінше оның оқиғаларға қатысты өз көзқарасы мен әрекет ету себептері болуы мүмкін. Сондықтан бұқаралық ақпарат құралдары қаншалықты шынайы болса да, олар мәселенің шектеулі бөлігін беретінін атап өткен жөн.

Америкалық ғалым Г. Лассуэлл БАҚ-тың қызметіне қатысты келесі төрт негізгі функциясын атап өтті: 1) әлемді бақылау, яғни ақпарат жинау және тарату; 2) редакциялау, яғни ақпаратты таңдау және оған түсініктеме беру; 3) қоғамдық пікірді қалыптастыру; 4) мәдениетті тарату [2].

Бұқаралық ақпарат құралдары адамдардың шыдамдылық немесе шыдамсыздық идеялары мен көзқарастарын, оның ішінде этносаралық өзара іс-қимыл саласындағы көзқарастарын қалыптастыруға ықпал етеді. Көп жағдайда БАҚ-тың қызметтік бағытына, журналисттердің азаматтық ұстанымы мен жауапкершілігіне байланысты елде, аймақта этносаралық бітімгершілік болады немесе алауыздық өршіп, ұлтаралық текетірес пен экстремизмге әкелетін шиеленістер күшейе түседі. Негізі азаматтық қоғамдағы демократиялық БАҚ шыдамдылықты адамдардың қоғамдық санасы мен мінез-құлқының күнделікті өлшеміне айналдыруға тырысуы керек.

Алайда, тәжірибе көрсеткендей, бұқаралық ақпарат құралдары арқылы адамдардың санасына берілетін этникалық ақпарат шыдамдылықтан алыс болуы мүмкін. Бұқаралық ақпарат құралдарында адамдардың өміріндегі қарапайым этнографиялық фактілер мен ерекшеліктер көбінесе саяси мақсаттарда қолданылып жатады. Бұл өз кезегінде полиэтникалық ортада төзбеушіліктің қалыптасуына, адам құқықтарының бұзылуына, зорлық-зомбылық пен қақтығыстарға әкелуі мүмкін.

Мақаланың негізгі мақсаты бұқаралық ақпарат құралдарының қоғамдық санаға әсер ете отырып, ұлтаралық және этносаралық қайшылықтарды тегістеу құралы ретінде ғана емес, сонымен бірге ашық қақтығыстар туғызып, оларды жеке тұлғалардың, саяси бірлестіктердің, мүдделі топтардың, этникалық жақтаушылардың мүдделері үшін әдейі немесе кәсіби қабілетсіздігіне және басқа да себептерге байланысты оларды аңдамай қоздыруы мүмкін екендігін көрсету.

Материалдар мен әдістерді сипаттау

Қазіргі кезеңде көптеген зерттеулерде этномәдени, этноконфессиялық, этносаяси үрдістерді бейнелеудегі БАҚ рөліне арналған жұмыстардың ерекше тобы қалыптасуда. Этносаралық қайшылықтарды көрсетуде, сондай-ақ этносаралық шиеленісті

зерттеуде бұқаралық ақпарат құралдарының рөліне Р.Г. Абдулатипов, В. А. Тишков сияқты ресейлік зерттеушілер ерекше назар аударған. Бұқаралық ақпарат құралдарының этнологиясын дамытатын Б. К. Малкованың іргелі еңбектері “этникалық журналистика” феноменін дамытуға негізделеді.

Ал Балқандағы бұқаралық ақпарат құралдарының әрекеттері мен олардың қақтығыстың жүруіне әсерін Кемаль Курсахич «Прайм-тайм қылмысы: соғыс пен бейбітшіліктегі Балқан бұқаралық ақпарат құралдары» еңбегінде баяндап береді.

Бұқаралық ақпарат құралдарының этносаралық қатынастар контекстінде қоғамдық пікірді қалыптастыруға қатысуын И. В. Ладодо қарастырды. Г.Лассуэлл әскери дағдарыс жағдайында қоғамдық пікірге тиімді ақпараттық әсер ету құралдарын талдады.

Мәселені зерделеу барысында мақалада қоғамдық-саяси белсенділікті зерттеу әдістері қолданылды. Бұл жүйелік, құрылымдық-функционалды, тарихи-салыстырмалы, әлеуметтік-психологиялық әдістер.

Бұқаралық ақпарат құралдарындағы этносаралық қатынастарды сипаттау әдіс-тәсілдерін зерделеу барысында статистикалық, саяси-құқықтық және әртүрлі сараптамалық бағалау технологиялары кеңінен пайдаланылды. Этномәдени, этносаяси үрдістерге арналған БАҚ жарияланымдарындағы мүдделік қарама-қайшылықтарды жан-жақты қарастыруға мүмкіндік туғызған аналитикалық тәсілді атап өтуге болады. Қазіргі кезеңдегі этносаралық мәселелерді жариялайтын бұқаралық ақпарат құралдарының ұстанымдарын бір-бірімен салыстырмайынша, оларды толыққанды түсіну және олардың ұстанымдарының ішкі мәнін ұғына қою мүмкін емес десе болады. Сондықтан да мәселені теоретикалық және әдістемелік тұрғыдан зерттеудің негіздерінің бірі салыстырмалы сараптама болды.

Сондай-ақ жалпы логикалық (жалпы ғылыми) әдістер: синтез, талдау, аналогия, типология, дедукция, индукция және әлеуметтану әдістері: бақылау, нормативтік-құқықтық құжаттар мен БАҚ материалдарын контент-талдау қолданылды.

Нәтижелері

Қазіргі уақытта барлық жерде кеңінен таралған бұқаралық ақпарат құралдарының хабарламалары еріксіз және көбінесе саналы түрде қоғамды ашық талқыланатын өткір этносаралық мәселелердің жақтаушылары мен қарсыластарына бөледі. Сонымен қатар, бұқаралық ақпарат құралдарының көмегімен бұл үрдістерді ерекше формада жариялау кейде бұқаралық этникалық сананы қоздырады, көбінесе

этникалық сезімдер мен халықтың мүдделеріне әдейі әсер етеді. Мұның бәрі этникалық өзін-өзі танудың жандануына әкеледі. Ол өз кезегінде кейбір елде екінші тарап жағынан айтарлықтай қарсылықтың туындауына негіз болуда.

Адамдардың бір аймақтағы өзге топқа деген дұшпандық пен жеккөрушілік сезімдері бұқаралық ақпарат құралдарының әрекеті арқылы өзге аумақтарда да осындай үрдістерге себепші болып жатады. Осылайша, бұқаралық ақпарат құралдарының ықпалымен көптеген адамдардың этникалық өзін-өзі тануы жасанды түрде қозғалады, теріс этносаралық қатынастар қалыптасады, жаппай этникалық көзқарастар таралады, нәтижесінде ксенофобия күшейіп, қоғамдағы этносаралық шиеленіс ұлғаяды [3]. Қазіргі қоғамда бұқаралық ақпарат құралдары шыдамды немесе жанжалды бұқаралық этникалық сананың қалыптасуына, оның тез ұйымдасуына және сайып келгенде этносаралық қатынастарды реттеуге әсер етудің негізгі тетіктерінің бірі ретінде қызмет жасайтындығын да байқауға болады.

Этносаралық қатынастарды реттеу үшін де бұқаралық ақпарат құралдарының көмегі зор екендігін ескерген жөн. Бұқаралық ақпарат құралдарының адами ой-өрістер мен олардың бір-біріне деген көзқарастарын қалыптастыру жолындағы қызметін ғылыми тұрғыдан зерделеумен қатар олардың этностарға қатысты жариялымдарын мұқият ғылыми негізде бағалау өзіндік маңыздылығын жойған емес.

Талқылау

Бұқаралық ақпарат құралдарына талдау жүргізу және сол арқылы этникалық мәселелерді жария етудің негізгі тәсілдерін анықтау 1970 жылдардан бастап қалыптасты [4]. Соған байланысты бұқаралық ақпарат құралдарының әртүрлі этникалық қақтығыстар мен мәселелерге көзқарасты қалыптастыру үшін қолданатын құралдарының сан қилы екендігі белгілі. Олардың қатарында:

- зорлық-зомбылық нысанын көрсете отырып, зорлық-зомбылықты рұқсат етілген құрал ретінде жариялау, қолдау;
- кемсітушілікті қолдау;
- тарихи немесе қазіргі заманғы зорлық-зомбылық пен кемсітушіліктің мысалдарын насихаттау;
- этникалық немесе діни топтың жағымсыз бейнесін жасау;
- белгілі бір этникалық немесе діни топтың тарихи қылмыстары туралы мәлімдемелер;
- белгілі бір этникалық немесе діни топқа жататын қоныс аударушылардың аймақта бекітілуіне жол бермеу туралы үндеулер;

- этникалық топты билікті басып алуға немесе аумақтық кеңеюге талпыныс жасады деп айыптау және т.б. атап өтуге болады [5].

Бұқаралық ақпарат құралдарындағы этникалық қақтығыс мәселелерін сипаттауда кезеңге байланысты өзгерістерді көруге болады. Мысалы 1990 жылдардың басы мен 2000 жылдардың ортасында этникалық қақтығыстарды сипаттау тәсілдері айтарлықтай өзгерді. Бұл кезден бастап ақпараттар адамның ішкі жандүниесіне қатты әсер етуді негізге алғандай.

Қоғам эмоциясына әсер ету арқылы қақтығыстардың негізгі қатысушылары алауыздықты сол қоғамды қатаң бақылауда ұстауға пайдаланады [6]. Мысалы қақтығыстағы әлсіз тарап қақтығысты «әлеуметтендіргісі» келеді. Яғни қоғамның көкейкесті мәселелерін алға шығаруға талпынады. Сол арқылы күрес барысында өзін жақтаушылардың санын арттыруға талпынады. Ал күшті тарап қақтығысты «жекешелендіруге» ұмтылады, яғни қақтығысқа назарды азайтуға немесе қақтығыс туралы адамдардың хабардар болуын шектеуге тырысады. Екі жағдайда да қақтығыс әлеуетінің жоғарылауы орын алуы ықтимал.

Бұқаралық ақпарат құралдарының қарама-қайшылықтың өршуіне ықпал еткен кезіне айқын мысал: Балқандағы бұқаралық ақпарат құралдарының әрекеттері. Әр тарап, сербтер де, хорваттар да өз халқы арасында «біз оларға қарсымыз» деген ойды насихаттады. Бұл уақытта БАҚ этникалық шиеленістің жалынын тұтандырудан басқа, азшылықтың объективті көзқарастарын білдірмей, бітімгершілік әрекеттерге кедергі келтіргені үшін де кінәлі болды. Бұқаралық байланыс құралдары толеранттылықты, бейбітшілікті және келіссөздерді жақтайтындарға дауыс бере алады, бірақ Белградта соғысқа қарсы шыққандар сатқын деп жарияланды. Балқандағы оқиғаға сүйене отырып «Демократиядағы БАҚ» институтының негізін қалаушы Кемаль Курсахич кейбір ұсыныстарын айтқан болатын. Олар: халықаралық делдалдардың баспасөз бостандығын қақтығыстарды шешудің кез-келген үрдісінің ажырамас бөлігіне айналдыру; бұқаралық ақпарат құралдары қызметкерлерінің қақтығыс аймақтарына қауіпсіздігі мен қол жетімділігін қамтамасыз ету үшін үкіметтердің есеп беруін қамтамасыз ету қажеттілігі; бұқаралық ақпарат құралдарын бақылау арқылы жанжалдарды жариялаудағы стандарттар, тепе-теңдік және этика мәселелерінің маңызын түсіндіру [7].

Кейбір БАҚ-тың ұлтаралық жағдайды шиеленістіру бойынша қызметі бұл қандай да бір тараптың пайдасына бағытталған мақсатты саясат деп ойлауға мәжбүр етеді. РФА Этнология және антропология

институтының директоры В. А. Тишковтың айтуынша, «қазіргі қоғамда бұқаралық ақпарат құралдарынсыз қақтығысты ұйымдастыру іс жүзінде мүмкін емес, және олар бұрыннан қақтығыстың алғашқы кезеңінің бөлігін құраған» [8]. Біз жиі кездесетін қақтығыстар этноконфессиялық сипатқа ие. Сондықтан журналистиканың маңызды міндеттерінің бірі - толеранттылық тұрғысынан этникалық және көпмәдениеттілік мәселелерін жариялау. Бірақ қазір БАҚ-тың тіпті қылмыстық іс-әрекеттерге қатысты этникалық тақырыпты қозғайтыны жиі байқалады, яғни этникалық қылмыс тақырыбы өзекті болып табылады.

Халықаралық тәжірибеде қылмыскердің ұлтын да, дінін де қажетсіз кезде айтпау талабы бар. Мысалы, қылмыстар туралы ақпараттарды жариялау кезінде күдіктінің немесе қылмыскердің қандай да бір діни, этникалық немесе басқа азшылыққа жататындығы бұл істің сипатталған мән-жайларын жақсы түсінуге ықпал етеді деп санауға негіз болған жағдайда ғана айтылады. Дегенмен оқырманның назарын тараптардың этникалық ерекшеліктеріне аударатын БАҚ аз емес. Ол өз кезегінде этностар арасындағы түсініспеушіліктердің туындауына алып келуі мүмкін. Яғни, БАҚ үшін жеке адамдар мен ұжымдардың қылмыстық белсенділігі олардың этникалық тегіне тікелей байланысты болып тұр. Бір қызығы, этникалық көпшілікке жататын адамдар мен топтардың қылмыстық әрекеттері сирек жағдайларды қоспағанда, «этникалық» деп анықталмайды.

Этникалық, мәдени және діни мәселелер өте сезімтал келеді, әсіресе оларға байланысты бұқаралық ақпарат құралдардың оқиғаларды теріс сипаттауы арқылы нәсілшілдік дискурсы нығаюы мүмкін. Көптеген баспа және электронды басылымдардың жалпы бағыты «өз» және «бөтен» субъектілердің айқын бейнесін көрсету болып табылады [9]. Олар қолданатын нәсілшілдік кемсітушілік тәжірибесінің күшті түріне жатады. Мысалы Еуропалық газеттерде қоныс аударып келгендерге байланысты халықтық наразылық, кемсітушілік жағдайлары, радикалды нәсілшіл партиялар және т.б. сияқты тақырыптар өте танымал.

Мемлекет ішінде ішкі жау бейнесін жобалау - бүгінгі күнге дейін тиімді болып келе жатқан кең таралған саяси технологиялардың бірі. Ол халықтың назарын басқа да күрделі мәселелерден алшақтатуға қызмет етеді. Мысал ретінде 2013 жылы Нурлаттағы (Татарстан Республикасы) қақтығысты қарастырайық, онда баспасөздің айтуынша, «жергілікті тұрғындардың келуші кавказдықтармен жаппай қақтығыстары» орын алды. Жаңалықтар сайттарында орналасқан мақалалардың тақырыптары жанжалдың бұқаралық ақпарат

құралдарында этносаралық деп түсіндірілетінін анық көрсетеді. Бірақ «Дағыстан халықтарының бірлестігі» қоғамдық ұйымының жетекшісі қақтығыстың ешқандай ұлттық негізі жоқ екенін және шиеленіс БАҚ-тың ұлттық тақырыпты қозғағанынан туындағанын атап өткен болатын. Нұрлаттағы оқиғалар туралы Дағыстан диаспорасының басшысы да: «қақтығыстың ұлттық негізі жоқ» екенін мәлімдеді [10].

Қақтығыстар мәселесіндегі әлеуметтік желілердің де рөлін ұмытпау қажет. Әлеуметтік медианың рөлі және олардың қақтығыстарға байланысты бұқаралық ақпарат құралдарымен өзара әрекеттесуі, әсіресе «араб көктемінен» кейін әлі толық зерттелмеген сала ретінде көрінді [11]. «Араб көктемі» көтерілістерге және қарулы қақтығыстардың басталуына әкелетін әлеуметтік жұмылдырудағы әлеуметтік медианың маңыздылығын көрсетіп берді. Ол Сирия мен Ирактағы сияқты қақтығыстар мен тіпті қарулы әрекеттерді әлеуметтік медиа платформалары арқылы қалай үйлестіруге болатындығын көрсетті.

2020 жылы Эфиопиядағы қарулы қақтығыс этникалық факторларға байланысты қақтығыстардың шиеленісуіндегі бұқаралық ақпарат құралдары мен әлеуметтік желілердің өзара әрекеттесуінің мысалы болып табылады. Бұл кезде белгілі бір топтарға бағытталған зорлық-зомбылық көріністерін әртүрлі қарама-қарсы қарулы субъектілер жасады [12]. Алайда, әлеуметтік желілер мен бұқаралық ақпарат құралдары арқылы әртүрлі этникалық топтарға қатысты зорлық-зомбылықтың күшеюі орын алған болатын. Әртүрлі саяси топтар бұқаралық ақпарат құралдарын басқа топтар елдің бірлігіне қауіп төндіреді, бұл өте поляризацияланған саяси ортаға әкеледі деген әңгімесін насихаттау үшін пайдаланды, әлеуметтік медиада әртүрлі топтарды жою сияқты зорлық-зомбылық ашық насихатталды [13]. Бұл азаматтық соғыста өте қауіпті, өйткені қақтығыс жаппай қатыгездік пен геноцидке айналуы мүмкін.

Дэвисон жеккөрушілік саясатын сәтті жеткізу мүмкіндігі бірқатар факторларға, соның ішінде бұқаралық ақпарат құралдарын бақылауға байланысты деп болжайды [14]. Мысалы жаппай жұмылдыру үшін «нацистік және фашистік партиялар баспасөз, урбанизация және бұқаралық коммуникация туралы заңдарды қолданды. Сол сияқты Руандадағы хуту экстремистері ультра ұлтшыл желілерді құрды және маңызды бұқаралық ақпарат құралдарын басқарды. Геноцид, қатыгез қырғындар, зорлауды геноцид құралы ретінде пайдалану Руандадағы этникалық зорлық-зомбылықтың белгілері мен нәтижелері болды. Бұл елде бұқаралық ақпарат құралдары қақтығыстың өршуінде теріс рөл атқарды және кісі өлтірушілерге қызмет етті. «Libre des Mille Collines

жеке телерадиокомпаниясы» мен «Руанда ұлттық радиосы» азаматтар арасында этникалық өшпенділікті қоздыруда белсенді рөл атқарды, бұл хуту халқын 1994 жылы тутси арасынан кем дегенде жарты миллион адамды өлтіруге мәжбүр етті [15]. Ұлттық радионың репортажы ұлттық қауіпсіздік тек азшылықтың пікірлерін ғана емес, азшылық мүшелерінің өзін жоюға байланысты деген түсінікті нығайтты. Бұқаралық ақпарат құралдарының қақтығыс аймақтарында осындай күшті ықпалына байланысты БҰҰ бұқаралық ақпарат құралдары саласында жаңа саясатты қолданады. Қақтығыс кезінде Руандада БҰҰ-ның қолбасшысы болған Генерал Даллердің айтуынша, хутудың хабарларын жай ғана бұғаттап, оларды бейбітшілік пен татуласу туралы хабарламалармен алмастыру оқиғалардың барысына айтарлықтай әсер етті [16]. Руандадағы қақтығыс пен геноцидтің шиеленісуіндегі бұқаралық ақпарат құралдарының рөлінің айқындылығы соншалық, тіпті БҰҰ трибуналының үкімдерімен расталды. Руандадағы геноцидтегі бұқаралық ақпарат құралдарының рөлі туралы сот шешімінде «бұқаралық ақпарат құралдарында өшпенділікті қоздыру - бұл геноцид, геноцидке итермелеу және адамзатқа қарсы қылмыстар» деп айқындалды. Яғни БАҚ – қоғамда гуманизм идеяларын, азаматтар мен халықтардың теңдігін, шыдамдылық пен бітімгершілік идеяларын қалыптастыруға және нығайтуға әсер ететін маңызды факторлардың біріне айналуы керек.

Қорытынды

Этникалық қақтығыс халықаралық бейбітшілік пен қауіпсіздікке үлкен қауіп төндіреді. Балқан, Шешенстан, Украина, Үндістан, Шри-Ланка, Ирак, Израиль, Батыс жағалау және Газа секторы, сондай-ақ Сахараның оңтүстігіндегі Африка елдерінің көпшілігі, әсіресе Ұлы көлдер аймағы – этникалық қақтығыс қаупінің қалдықтары.

Әрине бұл мәселені тудырушы және оған әсер етуші факторлар өте көп. Дегенмен ондағы қоғамдық пікірдің орнын елемей мүмкін емес. Осыған байланысты бұқаралық ақпарат құралдарының этносаралық қатынастар мәдениетін қалыптастыру мәселесі өзекті болып табылады. Бұқаралық ақпарат құралдарының осы мәселені этностардың бейбіт өмір сүруін саяси тұрғыдан дұрыс жариялауы, мемлекеттік ұлттық саясаттың мақсаттары мен міндеттерін жан-жақты түсіндіру, оны жоспарлы түрде іске асыру – қоғамды тұрақтандырудың және ұлттық құрылысты нығайтудың сенімді белгісі болып табылады.

Жалпы этносаяси бірегейлікті қалыптастыру әрі ұлтаралық және этносаралық қайшылықтарды бәсеңдету үшін бұқаралық ақпарат құралдарын бақылау қажет. Бірақ ол бақылау жалған ақпараттардың таралмай, шындықтың бейнеленуін қамтамасыз етуге мүмкіндік

беретін дәрежеде ғана орын алуы қажет. Өйткені деректердің мақсатты немесе кездейсоқ бұрмалануы этносаралық қайшылықтардың шиеленісуіне әкеледі.

Этникалық тақырыптарда жазатын журналист мүмкіндігінше сақ болуы керек. Себебі ол біріншіден, этногенез мәселелері бойынша маман болмағандықтан, жалған дереккөздерді пайдаланудан сақтандырылмаған, екіншіден, мұндай материалдарда титулдық этностардың қайта өрлеу мәселелері қозғалуы мүмкін. Ал бұдан көші-қон мәселесі, оның ішінен еңбек тақырыбы шығады.

Бүгінгі күні қоғам дамуының қазіргі кезеңінде жаңа этносаяси ойлау пайда болуда. Ол таптардың, ұлттар мен этностардың күресінен бас тартуды, оларды рухани жаңғыру мен адамзаттың бірлігіне қозғаушы күш ретінде қарауды көздейді. Яғни, формациялық, таптық және партиялық тәсілдер өркениетті, гуманистік тәсілдермен алмастырылады, ал жаңа әлемдегі ұлттар мен ұлттық қатынастар теориясы идеялардың плюрализміне негізделген этно-ұлттық қатынастар мен оларды институттандырудың жаңа модельдеріне негізделген. Өркениеттің жаңа кезеңінде этносаяси мәселелерді шешудің революциялық және күштік әдістерін қолданудың орнына эволюциялық, саяси инновациялық әдістер қолданылуы керек. Мұның бәрі, шын мәнінде, ұлттық саясатты тиімді іске асыру мақсатында БАҚ-тың іс-әрекетіне бақылау орнатуға алып келеді. Осылайша, этноұлттық саясаттың ең жоғары мақсаты, сондай-ақ осы саладағы БАҚ-тың мақсаттары мен міндеттері жеке азаматтың да, мемлекетте тұратын нақты этностың да ұлттық қажеттіліктері еркін және барынша толық қанағаттандырылған қоғамды қалыптастыру болуы керек. Сонымен қатар, мұндай саясат олардың заңды мүдделеріне нұқсан келтірмеуі керек, ол шиеленістер мен қақтығыстарды болдырмауға шақырылуы керек. Осы мақсатқа қол жеткізу әр этностың этникалық өмірін, олардың тең даму дәстүрлерін сақтай отырып, көбеюіне тиісті жағдайлар мен тетіктер жасауды көздейді [17].

Қақтығыстардың алдын алуға және тұрақтылықты сақтауға мүдделі тараптардың жергілікті бұқаралық ақпарат құралдарын қолдауы маңызды. Жергілікті бұқаралық ақпарат құралдары көбінесе соғыстан зардап шеккен қауымдастықтардың сенімділігін, елдің болашағына деген үміттерін арттыруға көмек бере алады. Сонымен қатар бейбіт қоғамға үлес қосу мүмкіндігіне қатысты ойларды таратуға да қауқары бар.

Осыған байланысты мемлекеттердегі бұқаралық ақпарат құралдарына және баспасөз бостандығына қатысты кепілдіктер, сондай-ақ оқиғаларды кәсіби, объективті, бейтарап жариялауға

жәрдемдесу жөніндегі күш-жігер қақтығыстық әлеуеті бар мәселелерді дұрыс жариялауға көмектеседі.

ӘДЕБИЕТ

[1] Толерантность и культура межнационального общения: Учебно-методическое пособие (для студентов вузов). – Краснодар: Просвещение-Юг, 2009. – 307 с.

[2] Lasswell H. D. The structure and function of communication in society // In: L. Bryson (Ed.), The communication of ideas. - New York: Harper and Row, 1948. – P. 37-51.

[3] Кугай А. И. Расистский дискурс электронных СМИ как фактор создания межэтнических конфликтов // Управленческое консультирование. - 2015. - № 1.- С. 132-137.

[4] Rodionova E.V., Balan K.A. Representation of Ethnic Conflict in the Media in the Post-Soviet Period // Вестник СПбГУ. История. - 2020. – Т.65. Вып.2. – С. 519-524.

[5] Малькова В.К., Тишков В.А. Этничность и толерантность в средствах массовой информации. - М., ИЗА РАН. 2002. – 348 с.

[6] Ладодо И. СМИ и общественное мнение о межнациональных отношениях в Москве. - М.,1995. - С.3-6.

[7] Курсахич К. Prime Time Crime: Балканские СМИ в войне и мире. - US Institute of Peace Press, 2003.

[8] Тишков В.А. Единство в многообразии: публикации из журнала «Этнопанорама» 1999-2008 гг. - Оренбург, 2008. - С.117-124.

[9] Шапалов В. Этнополитика. – Тюмень: Литагент, 2014.

[10] Дәлелдер мен фактілер / АИФ. - 2013. - 6 тамыз. <http://www.kazan.aif.ru/society/details/86966>.

[11] Адеянджу К. Сахараның оңтүстігіндегі Африкадағы бұқаралық ақпарат құралдары және зорлық-зомбылық қақтығыстары // Liberty and International Affairs. – 2018. - № 4 (3). – P. 73-87.

[12] Муна Шифа. Эфиопиядағы этникалық зорлық-зомбылықты қоздырудағы бұқаралық ақпарат құралдары мен әлеуметтік медианың өзара әрекеті // Жаңа медиа бойынша курстар жинағы. - Sabar.asia, 2021. – 160 б.

[13] Плаут М. Руандадағы геноцидке лайық Эфиопиялық жеккөрушілік сөздер, Facebook арқылы тасымалданады // Eritrea Hub. – 2021. - 31 қазан. <https://eritreahub.org/ethiopian-hate-speech-worthy-of-the-rwandan-genocide-carried-by-facebook>>7.

[14] Дэвисон Дж. The Hate Politics: Ultrnationalist and Fundamentalist Tactics and Goals // Journal of Hate Studies. – 2006. – № 5. – P. 38.

[15] Laplante L. J., Phenicie K. Mediating post-Conflict Dialogue // Marquette Law Review. – 2009. - № 93.- P. 251-283.

REFERENCES

[1] Tolerantnost' i kul'tura mezhnatsional'nogo obshcheniya: Uchebno-metodicheskoye posobiye (dlya studentov vuzov) [Tolerance and culture of the international community: educational and methodological support (for vuzov students)]. – Krasnodar: Prosveshcheniye-Yug, 2009. – 307 s.

[2] Lasswell H. D. The structure and function of communication in society // In: L. Bryson (Ed.), The communication of ideas. - New York: Harper and Row, 1948. – P. 37-51.

[3] Kugay A. I. Rasistskiy diskurs elektronnykh SMI kak faktor sozdaniya mezhetnicheskikh konfliktov [Racist discourse electronic SMI as a factor in the formation of interethnic conflicts] // Upravlencheskoye konsul'tirovaniye [Administrative consultation]. - 2015. - № 1.- S. 132-137.

[4] Rodionova E.V., Balan K.A. Representation of Ethnic Conflict in the Media in the Post-Soviet Period // Vestnik SPbGU. Istiroiya. - 2020. – T.65. Вып.2. – S. 519-524.

[5] Mal'kova V.K., Tishkov V.A. Etnichnost' i tolerantnost' v sredstvakh massovoy informatsii [Ethnicity and tolerance in the media Ethnicity and tolerance in the media]. - M.; IZA RAN. 2002. – 348 s.

[6] Ladodo I. SMI i obshchestvennoye mneniye o mezhnatsional'nykh otnosheniyakh v Moskve [SMI and public discussion of international relations in Moscow]. - M., 1995, P. 3-6.

[7] Kursahich K. Prime Time Crime: Balkanskiye SMI v voyne i mire [Prime Time Crime: Balkan SMI in the war and the world]. - U.S. Institute of peace Press, 2003.

[8] Tishkov V. A. Yedinstvo v mnogoobrazii: publikatsii iz zhurnala «Etnopanorama» 1999-2008 gg. [Unity in many ways: publications from the magazine “Ethnopanorama” 1999-2008 gg. - Orenburg, 2008, P. 117-124.

[9] Shapalov V. Ethnopolitics. - Tyumen, Litagent. 2014.

[10] Dalelder men faktiler [Evidence and facts] // AIF. - 2013. - 6 tamyz. <http://www.kazan.aif.ru/society/details/86966>.

[11] Adeyanju C. Sakharany n ontustigindegi Afrikadagy bukaralyk akparat kuraldary zhane zorlyk-zombylyk kaktygystary [Media and violent conflicts in Sub-Saharan Africa] // Liberty and International Affairs Magazine. – 2018. - No 4 (3). – P. 73-87.

[12] Muna Shifa. Efiopiyadagi etnikaliq zorliq-zombılıqtı qozdırwdagi

buqaraliq aqparat quraldarı men aleumettik medianın ozara areketi [The Interplay of Mass Media and Social Media in Fueling Ethnic Violence in Ethiopia] // Jana media boyınsa kwrstar jinagı. – Cabar.asia, 2021.

[13] Plaut M. Rwandadagı genocıdke layıq Efiopiyalıq jekkorusilik sozder [Facebook arqılı tasımaladanadı Ethiopian hate speech worthy of genocide in Rwanda, transmitted via Facebook} Eritrea Hub.- 2021.- October 31. , accessed: <<https://eritreahub.org/ethiopian-hate-speech-worthy-of-the-rwanda-genocide-carried-by-facebook>>7

[14] Дэвисон Дж. The Hate Politics: Ultrnationalist and Fundamentalist Tactics and Goals // Journal of Hate Studies. – 2006. – № 5. – P. 38.

[15] Laplante L. J., Phenicie K. Mediating post-Conflict Dialogue // Marquette Law Review. – 2009. - № 93.- P. 251-283.

ВЛИЯНИЕ СМИ НА РАЗВИТИЕ МЕЖЭТНИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ

*Бюжеева Б.З.¹, Алипбаев А.Р.², Әбдінағи Ж.С.³

*¹к.и.н., доцент Казахского Национального Университета имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан, e-mail: buyzheeva@mail.ru

²к.и.н., доцент Казахского Национального Университета имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан, e-mail: alipbayev19@gmail.com

³магистрант 2 курса Казахского Национального Университета имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан, e-mail: zhansaya.abdinagi@mail.ru

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению вопросов влияния средств массовой информации на межэтнические отношения в обществе. Расширение информационного пространства и развитие цифровой и спутниковой связи в рамках формирования информационного общества, внедрение интернета и компьютерных технологий способствовали приобретению трансграничного и Интерактивного характера деятельности СМИ. СМИ-особая часть мирового политического взаимодействия. В связи с этим он может влиять на ход этнополитического процесса, оказывая существенное влияние на развитие народов и стран на международном и национальном уровнях.

Сегодня СМИ становятся политическим инструментом, определяющим возможные результаты этнополитического взаимодействия. Определяемые результаты могут варьироваться от обеспечения межнационального баланса, поддержки прав малых этнических сообществ, координации национальных и общегосударственных интересов до разжигания шовинизма,

экстремизма, местного национализма и этнополитических конфликтов.

Отсутствие социальной ответственности СМИ при освещении важных вопросов этнокультурного взаимодействия приводит к увеличению конфликтного потенциала и даже к дальнейшему обострению конфликтов. В связи с этим сейчас СМИ признаются особой социальной сферой, характеризующейся высоким конфликтным потенциалом, особенно в этнических вопросах.

Средства массовой информации могут углублять межэтническую конфронтацию, ошибочно изображая этнические группы, создавая негативные «этнические образы». Особое значение имеет реакция СМИ на острые вопросы этнополитических отношений, такие как национализм, ксенофобия, дискриминация, этническая миграция, межэтнические конфликты, межэтнические конфликты, а также терроризм, религиозный экстремизм.

Ключевые слова: межэтнические отношения, СМИ, медиaprостранство, этнополитика, межэтнический конфликт, толерантность, этническая группа, информация.

THE INFLUENCE OF THE MEDIA ON THE DEVELOPMENT OF INTERETHNIC PROBLEMS

*Buyzheeva B.Z.¹, Alipbayev A.R.², Abdinagi Zh.S.³,

¹c.h.sc., associate professor of Al-Farabi Kazakh National University,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: buyzheeva@mail.ru

²c.h.sc., associate professor of Al-Farabi Kazakh National University,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: alipbayev19@gmail.com

³Master's student of Al-Farabi Kazakh National University,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: zhansaya.abdinagi@mail.ru

Annotation. The article is devoted to the consideration of the issues of the influence of mass media on interethnic relations in society. The expansion of the information space and the development of digital and satellite communications within the framework of the formation of the information society, the introduction of the Internet and computer technologies contributed to the acquisition of cross-border and interactive nature of media activities. The media is a special part of global political interaction. In this regard, it can influence the course of the ethno-political process, having a significant impact on the development of peoples and countries at the international and national levels.

Today, the media are becoming a political tool that determines the possible results of ethno-political interaction. The determined results can range from ensuring interethnic balance, supporting the rights of small

ethnic communities, coordinating national and national interests to inciting chauvinism, extremism, local nationalism and ethno-political conflicts.

The lack of social responsibility of the media in covering important issues of ethno-cultural interaction leads to an increase in conflict potential and even to further aggravation of conflicts. In this regard, the media is now recognized as a special social sphere characterized by high conflict potential, especially in ethnic issues.

The mass media can deepen interethnic confrontation by mistakenly portraying ethnic groups, creating negative “ethnic images”. Of particular importance is the reaction of the media to acute issues of ethno-political relations, such as nationalism, xenophobia, discrimination, ethnic migration, interethnic conflicts, interethnic conflicts, as well as terrorism, religious extremism.

Keywords: interethnic relations, mass media, media space, ethnopolitics, interethnic conflict, tolerance, ethnic group, information.

Статья поступила 12.12.2022

УДК 123

DOI 10.48371/ISMO.2022.50.4.007

МРНТИ 16.21.61

ЖАҒАНДАНУ ЗАМАНЫНДАҒЫ ЖАПОНИЯНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК – МӘДЕНИ КӨРІНІСІ

*Сауданбекова Ш.Т.¹, Бейіл Е.С.²

¹Әл Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті Шығыстану факультеті Қиыр Шығыс кафедрасының аға оқытушысы, Phd доктор.

Алматы, Қазақстан, saudanbekova.shynar@gmail.com,

²Әл Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті

2 курс магистранты

Алматы, Қазақстан, e-mail: Voktashak@gmail.com

Аңдатпа. Берілген мақалада Жапон қоғамындағы әлеуметтік мәдени процестердің заман талабына сай түрленуі жазылған. Заманауи Жапон қоғамы әлемдік модернизация мен жаһандану талаптарына қарамай дәстүрлерге, өткен өмірлеріне, ежелгі ескерткіштерге үлкен мән бере отырып, ата бабадан мұра болған мінез-құлық нормалары мен мәдениеттің формаларын сақтап қалуға тырысты. Саяси ойлау жүйесінде де, жапондықтардың әлеуметтік мінез-құлқындағы

дәстүрлердің өміршендігін қазіргі қоғамдағы әртүрлі жағдайлармен байланыстыра отырып түсіндіреді.

Бұл мақалада Жапондықтар өздерінің парызы санайтын «гири» түсінігі адамгершілік қажеттіліктің бір түрі ретінде, ол адамды кейде өз еркіне қарсы немесе өз пайдасына қарамай бір нәрсе жасауға мәжбүр ететіні ғылыми тұрғыдан дәлелденген. Гири – абыройлы міндет, жақсылық пен жамандықтың абстрактілі түсініктеріне емес, белгілі бір жағдайларда тиісті әрекеттерді талап ететін адами қатынастарды қатаң түрде реттеуге негізделген.

Тірек сөздер: қоғам, дәстүршілдік, ұлт, Жапония, жаһандану, гири, мәдениет, менталитет.

Негізгі ережелер

Қазіргі жаһандану заманы әлеуметтік-мәдени салада кез келген елдің мәдениетіне әсер етпей қоймайтын айтарлықтай өзгерістер орын алуда. Жапон қоғамында Шығыс дәстүрлері мен Батыстың жаңашылдықтары үйлесімді біріктірілген.

Кіріспе

Өз тарихи кезеңдерінде Жапония Қытайдың аймақтық ықпалында болып, қытай мәдениеті жапон қоғамының көптеген салаларын қамтыды.

Сонымен қатар, жапон еліндегі оқшауланудың ұзақ кезеңдері Қытайдан енген мәдениеттің өзгеріске түсінуіне және оның одан әрі жетілуіне ықпал етті. Осылайша, Жапония өткен мен қазіргі уақыт арасындағы байланыс айқын байқалатын бірегей мәдени дәстүрді сақтаған әлеуметтік органы құра алды.

Заманауи Жапония қоғамында дәстүрлерге, өткен өмірлеріне, ежелгі ескерткіштерге үлкен мән береді. Жапондықтар өмір салтына мәдени мұра ретінде ұқыптылықпен қарауды көрсете отырып, ата бабадан мұра болған мінез-құлық нормалары мен мәдениеттің формаларын сақтап қалуға тырысты. Саяси ойлау жүйесінде де, жапондықтардың әлеуметтік мінез-құлқындағы дәстүрлердің өміршендігін қоғамдағы қазіргі жағдай дәлелдейді.

Материалдар мен әдістерді сипаттау

Зерттеу барысында ғылыми дереккөздерді пайдалана отырып, отандық және шетелдік авторлардың ғылыми көздеріне талдау жасалды, сондай-ақ жүйелеу және жалпылау эмпирикалық әдістері қолданылды.

Нәтижелері

Атап айтқанда, белгілі бір әлеуметтік топқа (отбасы, студенттік топ, еңбек ұжымы) мүшелік сезімі және оған деген жауапкершілік

жапондықтар үшін әрдайым маңызды болып қала береді. Бала кезінен бастап жапондықтар топтық мүдделер жеке мүдделерден басым болады деген ойға үйренген, өйткені олардың түсінігінше тағдырдың қиыншылықтарымен топпен күрескенде ғана төтеп бере алады. Сонымен қатар, отбасынан басталып, еңбек ұжымымен аяқталатын әлеуметтік топтардың құрылымы, жапондықтардың пікірінше, үлкендерді құрметтеу және оларға бағыну адамның ең маңызды моральдық міндеті болып табылады.

Жапондықтар өздерінің парызы санайтын «гири» түсінігін ерекше атап өткен жөн. Гири – бұл адамгершілік қажеттіліктің бір түрі, ол адамды кейде өз еркіне қарсы немесе өз пайдасына қарамай бір нәрсе жасауға мәжбүр етеді. Гири – абыройлы міндет, жақсылық пен жамандықтың абстрактілі түсініктеріне емес, белгілі бір жағдайларда тиісті әрекеттерді талап ететін адами қатынастарды қатаң түрде реттеуге негізделген [1].

Дәстүрлер, әрине, жапон отбасында маңызды рөл атқарады және әр қазіргі жапондықтардың өміріне қатты әсер етеді. Алайда, жас ұрпақтың өсуімен жапон қоғамындағы кейбір өзгерістер әлі де жалғасуда, және оларды жапон отбасыларында жақсы байқауға болады.

«Жапон экономистері ел өзінің басты артықшылығын жоғалтып жатыр деп алаңдауда, жаңа заманның жұмысшылары бұдан бұрынғы адамдардай жұмыс істегісі келмейді, жапон әйелдері босанудан бас тартып, өмірлерін Батыс стиліне айналдыруға тырысады» [2].

Жапонияда дәстүршілдік – бұл ерекше құбылыс. Ол жапон ұлтының мінез-құлқы мен ойларына еніп, оның сипатының маңызды белгісі болды;

- жаһандану жағдайында да жапондар ата бабадан мұра болған мінез-құлық нормалары мен мәдениет формаларын сақтауға тырысады;

- жапондық ұлттық сипатта мыналарды бөлуге болады: жалпы этникалық ерекшеліктер (жоғары дамыған эстетикалық сезім, табиғатты сүю, еңбексүйгіштік, дәстүрді ұстану, қарызға бейімділік), топтық мінез-құлықтың ерекшеліктері (тәртіп, міндет сезімі, билікке берілгендік), күнделікті ерекшеліктер (нақтылық, сыпайылық, өзін-өзі бақылау) [3].

«Жапондықтар бұрыннан өздерін қызықтыратын шетелдік мәдениет бөлшектерін өздеріне пайдаланған. Басқа елдерден алынған барлық мәдениет бөлшектері жапон ортасына ерекше бейімделіп, кейде түбегейлі өзгеріп отырады. Бұл процесті тек уақытша пайдалану ғана емес, қайта құру және Жапонияның қажеттіліктеріне толық бейімделу деп атауға болады. Жапондықтар этноцентризмге бейім, бұл ұлттық жапондық сипаттың басты ерекшелігі» [4].

Қазір Жапония - әлемдегі алдыңғы қатарлы дамыған ел. Әйгілі Киотоның Гион ауданынан басқа қаланың кең көшелерінде дәстүрлі киімдер киінген жапондықтар мен гейшаны көре алмаймыз. Жапондар өздерінің кимоносын еуропалық костюмге ауыстырды, бірақ бұл ел өзіндік ерекшелігін жоғалтпады, жапондардың мәдени салт-дәстүрлері осы күнге дейін сақталды және белгілі бір мағынада одан сайын күшейе түсті. Жапондардың әлемде жетекші орынға ие болуына дәл осы қасиеттер көмектесті деп айтуға болады.

Олардың басқа елдерге қарағанда мұндай артықшылығы неде, бұл сұрақтың жауабын қайдан іздеу керек? Сірә, ол бұл елдің өзі қалай дамығанын және дамитынын, нені ұстанатындығын түсіну керек. Көптеген жылдар бойы жапондар үлкенді құрметтей отырып, үлкендердің үлгісіне еліктеп, оған барлық жағынан бағыну керек деген қағиданы ұстанып келді. Конфуцийшілдік жапон қоғамындағы мұндай қатынастардың негізіне айналды, ол патриархалды негіздерді бекітіп, отбасында барлық қатынастарды реттейтін иерархия орнатты. Топтық мүдделер жапондар арасындағы әрқашан бірінші орынға шығады, бұл әсіресе жапон қоғамына тән. Жапондықтар өмір бойы осы ережелерді ұстанып, оларды балаларына үйрету арқылы қоғамға жауапкершілік сезімін оятады [5, 35-56 б.]. Роберт Гийен Жапонияның «екі деңгейлі мәдениеті бар ел» екенін, онда жаңа және ескі мәдениет бірге өмір сүріп, бір-бірімен өзара әрекеттесетінін атап өтті. Ол жапондардың ежелгі салт-дәстүрлерге ерекше берілгендігі – бұл әлемдік сапырылыстан құтылу тәсілі, модернизацияның бақылаусыз процестеріне төтеп бере алатын ежелгі мәдениет қана, бұл «екі деңгейлі мәдениеттің» ұзақ уақыт бойына өмір сүретіндігін білдіреді. «Жапонияның жетістігі – бұл басқа артықшылықтар мен кемшіліктердің арасында өздерінің жұмысын сапалы түрде жасауға бейімді жапондықтардың сансыз көпшілігінің еңбегі» Роберт Гийен. Жапондықтардың ұлттық сипаты сырттан пайда болып, дамыған жоқ. Жас кездерінен жапон балалары дәстүрлі мәдениетті саналарына сіңіріп өседі. Олар өздерінің дәстүрлі көзқарастарын өз отбасыларынан жастайынан үйреніп, мәдени дәстүрлерді қазіргі өмірдің талаптарына сай үйлестіруге дағдыланды [6, 38-79 б.].

Жапондықтардың көп шоғырланған ірі қалаларынан да олардың ежелгі мәдениетінің көріністерін табуға болады. Жапонияда аниме жанры (жапондық анимация) бар, онда сіз бұрын-соңды болмаған, көркем фантастика, шебер технологиялардың кереметтігін, ол арқылы жоғары технологиялардың керемет дамыған кезеңінде болып жатқан жапон қоғамы мен қалыптасқан дәстүрлерін көре аласыз. Бұл жапондық дүниетанымның шешуші сәті, дәстүрлер мен инновациялардың шебер

үйлесуі және олардың параллель өмір сүруі ғана емес, үйлесімді өзара әрекеттесуін көре аламыз.

Қазіргі кезде ескі мен жаңаның ортасында тұрған жапондық отбасының пайда болуы Эдо кезеңі деп санауға болады. Отбасы әрқашан жапон қоғамындағы ең маңызды элемент болған және оған дін ерекше әсер еткен. Жапонияның үш негізгі діні – синтоизм, буддизм және конфуциандық, бірақ, конфуциандық діннен гөрі адамдарды құрметтеуді үйрететін, өмірі үшін көптеген ережелер жиынтығы деп атауға болады. Жапондардың алғашқы діндерінің бірі – Синто. Көптеген ғалымдар, олардың ішінде В. Овчинников жапондықтарды әдемілік пен қарапайымдылыққа деген қатты сүйіспеншілікке үйреткен Синтоны діні деп санайды. Буддизм жапондарға ерекше төзімділік берді. Конфуцийшілдік өз кезегінде үлкендерге деген сүйіспеншілік пен құрмет сезімін оятады. Жапон халқы осы діндердегі ерекше ұстанымдарды оңай қабылдады және оларды ерекше жолмен жетілдіріп қолданып келеді. «Ежелгі уақытта жапондық отбасы «ути» – үй, ішкі кеңістікті де «ути» деп атайтын. Ежелгі заманнан бүгінгі күнге дейін әр отбасында, үйдің ішінде көптеген дәстүрлі ұстанымдар сақталынып келеді» [7].

Жапонияның жас буын өкілдері жапондықтарға жат мінез-құлықты көрсетуі осы жаңа заман кездерінде кездесуі мүмкін, бірақ Жапония өте тез қалыптасатын және тез үйренуге бейім екендігін дәлелдеп, көптеген жолдармен әлемнің ең бай елдерінің қатарына еніп, көптеген дамыған елдерді басып озды. Әрине, Жапония үкіметі қоғамдағы қазіргі жағдайға алаңдаушылық білдіруде, жапон әйелдері енді үйде отыра отырып, бала тууды қаламайды, ал жұмысшылардың көпшілігі жас буын өкілдері үлкенге бағыну немесе топтық жұмыс жағдайларына бағынбай, наразылық білдіруде. Денсаулық жағдайларына да алаңдаушылықтар жапондық жастардың тамақтанудың жаңа түріне ауысуына байланысты және көбінесе фаст-фудтар мен батыстық стильдегі басқа да тез тамақтану мейрамханаларының кеңінен таралуына байланысты жапондықтарды жүрек-тамыр аурулары бойынша алғашқы орындардың біріне шығарды. Қала халқы өсуде, ауылдық жерлерде егін алқабында жұмыс істегісі келетіндер жетіспейді. Адамдардың көбі қалалық жерлерде жұмыс істеп, ауылдан кетуді жөн көреді. Қаладағы стандартты пәтерлер қазір үлкен сұранысқа ие, ал егер жапондықтардың жеке пәтері болса, ол бай адам болып саналады, ал онда өмір сүру әлдеқайда ыңғайлы деп есептеледі. Алайда, бұған қарамастан, жапондықтар өздерінің ұлттық көрінісін көп пәтерлі үйлердің қабырғаларында да сақтауға тырысады. Пәтерлердің мөлшері белгілі бір отбасының

тұрмыс тіршілігіне байланысты бөлмелері жылжымалы есіктермен бөлінеді, пәтердің ішінде татамилі бөлмелер бар үйлер жиі кездеседі, сондай ақ, футон пайдаланып жапондықтар жерде ұйықтайды. Жапондық әйелдер бүгінгі күндері де балаларды тәрбиелеп өсіреді, бірақ сонымен бірге олар мансапқа деген құштарлықтың әсерінен үй шаруасы мен балаларға бұрынғы әйелдердей көңіл бөле алмайды. Енді олар жұмыстың барлық саласында қатыса алады, оған бұрын қол жетімсіз болған көптеген жолдар ашылды. Жапондық әйел өз қалауы бойынша қалаған жерінде оқи алады, қажет деп санайтын ұйымдарда жұмыс істей алады. Некесіз, азаматтық отбасылар көптеп пайда болды. Қазір Жапонияда отбасын құру отыздан асқаннан кейін, жасы ұлғайған кезде дұрыс болып есептелініп кетті. Жаңадан отбасын құрған жас жұбайлардың көбінің жасы отыздан асады. Жас ұрпақ ең алдымен мансабын жоғарлатып, содан кейін балалы болуды қалайды. Жапонияда жұмыс орнынан лауазымы жоғарлау қиын нәрсе. Мектепте және институтта оқығаннан кейін, жапондықтар жұмысқа орналасады және ең алдымен өз отбасын қалай қамтамасыз ету туралы ойлана бастайды. Бұрын отбасын қамтамасыз етумен ер адам айналысса, қазір әйелдер бұл процеске көбірек қатысады және дауыс беру құқығын және отбасылық мәселелерді шеше алуды қалайды. Дәстүрлерді қолдайтын үлкен кісілер осыған байланысты наразылықтарын туғызып бағуда, бірақ соған қарамастан олар ғасырлар бойы қалыптасқан дәстүрлерге қайшы келетін өзгерістерсіз заманның дамуы мүмкін еместігін түсінеді. Бүгін әйелдер ер адамның бұрынғыдай артында емес, қасында жүреді. Алайда оның барлық міндеттері жойылған жоқ, ол үйдегі барлық қызметтерді орындауды жалғастыруда [8]. Жапонияда аралас неке сияқты сирек құбылыс пайда болды. Бұл үрдіске әсер еткен бірнеше себептер бар, бала туып, өсіргісі келмейтін әйелдердің саны артты, қазір мансап құған әйел адамдар көп. Демек, жас ұрпақтың өсуі өте аз, ал қарттар көбейіп келеді.

Жастар Батыс мәдениетіне еліктеуді ұнатады. Бұл тек дәстүрлердің араласуын ғана емес, сонымен қатар отбасылық келіспеушілікке әкелетін ұрпақтардың ата-аналарының көзқарастарына қарсылығын да көрсетеді. Жас ұрпақ өзінің дәстүрін онша сақтамайды. Біз «гайджин комплексу» деген терминді естиміз, «Батыста бәрі жақсырақ». Мұның бәрі, әсіресе, Жапония үкіметінің көңілінен шықпайды, олар бұл жағдайға қанағаттанбайды, ал осы уақытта жастар батыстық стильде киініп, сөйлесуге бейім, көбіне жас жапондар шетелге оқуға кетеді. Онда олар сыртқы мәдениеттің әсерінен біртіндеп өздерінің салт-дәстүрлерін ұмытып кетеді және Жапонияға оралған кезде дәстүрлі қағидаларды, нормалар мен мінез-құлық ережелерін бұзады,

сондықтан олар өте қатты қоғамдық сынға ұшырайды [9]. Қазіргі заманауи дәстүрлер жапон отбасын өзгертуде. Батыстың ықпалы өте қатты, сондықтан ересек адамдар қаншалықты қарсы болсада, жастар бұл жаңа мәдениетті таратуға құштар. Көптеген әйелдер дәстүрлі құндылықтардан біртіндеп алыстай бастаған деп айыпталуда. Сыртқы жағынан әйелдер дәстүрлерді сақтайды, бірақ қазіргі жағдай олардың тәуелсіздікке қол жеткізгендігін және күйеулер, керісінше, отбасына көп көңіл бөлетін ер адамдарға айналғанын көрсетеді. Бұрын әйел үй шаруасына қатысты барлық істермен айналысты, қазір ондай емес. Әдетте күйеуінің жалақысы әйелдің есепшотына толығымен аударылады, ал күйеуіне қалтадағы ақшаның белгілі бір бөлігі беріледі. Бұрынғы кезде қыздар 30 жасқа дейін тұрмыс құруға асықса, қазір отыздан асса да асықпайтындар көп. Отбасын құру үшін уақыт таппай арнайы орталықтарға жүгініп, үйленетіндер саны көбеюде. Үйлену рәсімінен – буддистер, синтоистер мен христиандардың үйлену тойларының үйлесімін көре аламыз. Бір кездері бұл рәсімдер тек күйеу жігіттің үйінде өткізілуі керек болса, қазір бұл үшін арнайы залдар мен мейрамханалар таңдалды. Қалыңдық өзінің киімін бірнеше рет өзгертеді, дәстүрлі жапондық үйлену тойына кимоно қажет, содан кейін жаңадан үйленгендердің қалауы бойынша. Үйлену тойының әсемдігі мен безендірілуі толығымен отбасының қаржылық мүмкіндіктеріне байланысты. Үйлену көйлектеріне келетін болсақ, ең қолайлы шешім табылды деп айтуға болады. Алдымен қалыңдық ақ түсті кимоно киеді, содан кейін түрлі-түсті. Рәсімнің соңында қалыңдық ақ еуропалық көйлек киеді. Үйлену және балалардың дүниеге келуі қазіргі кезде көбінесе кейінге шегеріліп, жастар алдымен жақсы білім алғысы келеді, сондықтан кейінірек үйлену, кейінірек балалы болу сәнге ене бастады [10]. Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, модернизация, әрине, Жапонияға әсер етті деп қорытындылай аламыз. Бірақ Жапонияның мәдени дәстүрлері қазіргі заманғы қоғамның бөлігі болып қала береді және оларды ұмыту немесе жою мүмкін емес. ХХІ ғасырдың жастары, әрине, қоғамда қабылданған ережелер мен нормаларды соншалықты қатаң сақтамайды, олар консерваторлардан гөрі жаңашыл, бірақ ата-аналарының ықпалымен балалар да дәстүрді жалғастыруда. Орташа отбасындағы балалар саны азайған сайын, ата-аналар балаларына ең жақсы білім бере алады. Ал оқу орындары өз кезегінде әр оқушымен жеке жұмыстар жүргізіп, сабақ пәндері ретінде дәстүрлі мәдениет сабақтары енгізілуде [11].

Осы жағдайларға байланысты шетелдерден жұмысшы күшін іздеу көбейіп жатыр. Балаларға арналған оқулықтар шығаратын баспаханалар жас оқырмандардың болмауына байланысты жабылуға

мәжбүр. Мұның бәрі Жапония үкіметі үшін үлкен алаңдатушылықтар тудыруда. Отбасындағы балаға қазір басқаша қарайды. Бір кездері бала «Құдайдың сыйы, көктегі бата» деп саналды [12], Қазір бала ата-анасына кедергі келтіреді деп есептелінеді. Сондықтан, көптеген ата-аналар балаларды өздеріне ыңғайлы болуы үшін «бейімдейді», өйткені олар балаларының алдына көптеген міндеттер қойып тастап сол міндеттердің орындалуын күтеді. Сондықтан да бала тәрбиесіне қатал қарап ата-ана мен бала арасы бұзылып жатқан отбасылар да көбеюде. Жапонияда жалғызбасты аналар іс жүзінде жоқ, егер қандай-да бір себептермен әйел тұрмысқа шықпаса, онда балалар туылмайды, өйткені оның жалғыз өзі бала асырай алуы мүмкін емес [13]. «Әйелдердің жұмысына қатысты үш тұрақсыз кезеңі бар: 15-19 жас, 40-44 жас және 65 жастан кейін. Бұл үш кезең өмірлік циклдарға, білім алу кезеңіне, баланы дүниеге әкелуіне байланысты кезеңдер. 50-жастан кейін әйелдерге жұмыс табу қиын, бірақ қазір нарықтың өсуіне байланысты қосымша жұмыстар арқылы табыс тауып жүрген 50 жастағы әйелдердің саны өсуде. 90-жылдары «арубайто» деп аталатын қосымша жұмыс 15-24 жас аралығындағы жастар арасында, әсіресе әйелдер арасында өте танымал болды. Қазіргі уақытта тұрақты жұмыссыздық негізінен жастар мен бірге қарт адамдар да қосымша жұмысқа қабылдана береді» [14].

Әлеуметтік сақтандыру да өте қиын тақырып болып табылады, Жапонияда қарттарды халықтың еңбекке жарамды бөлігі, жас адамдардың еңбегі есебінен қамтамасыз ету бұрыннан қабылданған. Жапонияда егде жастағы адамдар саны өсіп келеді, ал жастар азайып келеді және олар жұмысқа жарамсыз зейнеткерлердің мұндай санын толықтай қамтамасыз ете алмайды. Бұл қиындық Жапониядағы басты қиын мәселелердің бірі болып тұр. Ол мәселені шешу үшін жастарға тұрақты, нәтижелі жұмыс істеп қана қоймай, сонымен бірге отбасын құруға мүмкіндік беретін бір ғана жол болуы мүмкін. Жастар үшін қарт туыстарына қамқорлық жасау - нағыз қиын мәселе. Нәтижелік тұрғысынан Жапония Солтүстік Американы және Батыс Еуропаны ұзақ уақыт басып озды, бірақ әлеуметтік қамсыздандыру саласында ол айтарлықтай артта қалып отыр. Бұрынғы кездегі дәстүрлі жапон отбасы конфуцийлік дәстүрдің «бір шаңырақ астында үш ұрпақ» деп аталатын қағидасын ұстанатын [15]. Үлкен ұлы ата-анасының барлық жылжымайтын және жылжитын мүлкін мұралыққа иемденді, ол отбасында толық меншік иесі болады. Қарт ата-аналары да сол иемденген мұрамен үлкен баланың қамқорлығына өтіп, ол ата-анасының қалған өміріне қамқор болу тиісті. Сол күннен бастап үлкен ұлдың әйелі үйді иелене бастайды, үйдің қожайының барлық құқығы

оған берілді, ал күйеуінің ата-анасы отбасылық істерде шешуші сөздерді айтатын дауыс беру құқығына ие болады. Қазіргі уақытта жастар ата-анасынан бөлек тұруға көбірек ұмтылуда, бұл үшін қаражат табуға тырысып, бұрынғыдай бірге тұру қажеттілігінен арылады [16].

Жапонияда қазір 10 миллионға жуық жалғызбасты адамдар бар. Өкінішке орай, олар өмірінің соңғы күндеріне дейін жалғыз өмір сүреді. Сонымен қатар бүгінгі күндері елдегі ажырасулардың өсуін байқауға болады, сондықтан көптеген жапондықтар отбасылық жағдайы туралы әңгіме қозғағанды ұнатпайды. Өйткені олар өздерін немесе сұхбаттасушысын ыңғайсыз жағдайға қалдырғылары келмейді [17].

Сондай-ақ Жапонияда әйелдерге күйеуін тастап кетуге мүмкіндік беретін зейнеткерлік жәрдемақы бар. Өмір бойы таңнан кешке дейін жұмыс істеп, үйге қонуға ғана келіп жүрген күйеуі зейнеткерлікке шыққан кезде, әйелдер үшін нағыз масылға айналады, олар таңертеңнен кешке дейін жұмыста болған кезде бірге өмір сүре алды, бірақ олар үнемі үйде отырғанда және үй шаруасына кедергі жасағанда әйел адамдар олармен бірге тұра алмайтынын түсіндік деген ақталумен осындай қадамдарға барады. Яғни көптеген әйел адамдар күйеулерінің таң атқаннан түнге дейін жұмыста болып, үйге қонуға ғана келетіндігіне үйреніп қалғандығы соншалық, күйеулері зейнеткерлікке шыққанда олар қатарына бөтен адам келіп тұрып жатқандай сезімде болып, ажырасуға бел байлайды [18].

Қазіргі жапондықтар ата-анасынан бөлек тұруға тырысады. Бұл процесті жапондық құрылыстарынан да байқауға болады, қазір Жапонияда екі қабатты үйлер танымал болды, яғни, ата-аналар мен балалар бір үйде, сонымен бірге бөлек, американдық «дулекстер» түріндегі үйлерде тұрады [19].

Заманауи өзгерістерді барлық жерде көруге болады, жастар әлемді аралап жүр, олардың арасында өмірінде кимоно кимеген, дәстүрлі өнер түрлерімен таныс емес, туғаннан дәстүрлі музыканы естімеген, ұлттық театрларға бармаған, туған тарихына қызығушылық танытпайтын, өз елінің дәстүрлеріне бейім емес жастар бар. Бос уақыттың көп мөлшері және заманауи технологиялар жастарды өзгертті, енді олар кез-келген нәрсені істеуді жөн көреді, бірақ өздерін мәдени мұраларын зерделеу сияқты «қызықсыз» жұмыстарға арнамайды. Жаңашылдық Жапонияның дәстүрлі бейнесін тез өзгертті, мұның жағымды да, жағымсыз жақтары да бар. Жапондардың барлығы бір мақсатқа, бәрі жұмылып, елдің жағдайын көтеруге ұмтылған кезде, ол үшін еңбек қажет болды, сол уақыттарда балалар көп туылды. Отбасылардағы әкелері үлкен отбасын асырау үшін таңнан түнге

дейін жұмыс істеуге мәжбүр болды. Әйел болса, үй шаруашылығының және балаларының қамын ойлап, жақсы мектептерге оқытып, жақсы тамақтандыру керек дегенді ұстанды. Бүкіл әлемнен әлдеқашан оқшауланған Жапония үшін қазіргі заманғы үрдістердің әсері өте зор. Жапония ақпаратты тез сіңіріп, бәрінен тезірек және жақсырақ үйренуі керек, біз бұл елдің толық күйреуінен қаншалықты алыстап кеткенін және қазіргі Батыс қоғамы оған кері әсерін тигізетінін көреміз. Қазіргі уақытта барлық қажеттілікке қол жеткізілгенде, әйелдер мен ерлердің рөлі өзгереді, олардың барлық ұмтылыстары тек бір бағытқа бағытталмайды, жаңа өмір әйелдерге де жаңа мүмкіндіктер береді. Әйел өзінің балалы болғысы келмейтінін және өз өмірін мансап құруға бағыттайтынын және үйленуге ұмтылмайтынын ашық айтады. Олар үйленген әйел міндетті түрде отбасының қамымен, жұмыстан кетуі керек деп санайтын жұмыс берушілердің көзқарасымен келіспей жатады. Жапондық жастар бұқаралық ақпарат құралдарында әлемдегі өздерінің құрдастарының қалай өмір сүретінін, қазір немен танымал болып жатқанын, әлемдік қауымдастық ұмтылатын нәрсені естиді және көреді, және осы ақпарат негізінде олар өздерінің «заманауи» мінез-құлық жүйесін дамытуда. Қазір жапондық отбасы – бұл жай ғана қоғамның бір бөлігі емес, дәстүрлі өмір салтын сақтаған құрылыс материалы, онда ештеңе өзгермейді, енді біз оны қазіргі жапондық отбасы деп толықтай айта аламыз. Ата-ана тәрбие бағыт-бағдарларын өзгертуде, қазір адамның ішкі дүниесіне көбірек көңіл бөлу үрдісі байқалады. Ұжымдық құндылықтарға бағдарланған қауымдастық үшін бұл үлкен қадам. Бірақ жапондық отбасы дәстүрлі өмір салтынан толықтай бас тартып, Батысқа қарай бет бұрды деп айта алмаймыз, отбасылық әдет-ғұрыптар әлі күнге дейін жапондықтардың отбасында құрметтеледі және сақталады, балалар әлі де үлкендерді құрметтейді, аналар да балаларды өсіріп, үйге күтім жасайды, ал күйеуі жұмысқа кетеді. Тек мұның бәрі қазіргі заманғы бояуға ие болды, бұл отбасылық дәстүрлердің болуын ешқашан жоймады.

Индивидуалдық демографиялық мінез-құлықтың біртіндеп таралуына, жастардың өз қалауымен өмір сүруге, мансап жасауға ұмтылыстарымен байланысты Жапон қоғамы бөлшектене бастады. Жапонияда 1950–2012 жж. отбасылық өмірдің ерекшелігі – кеш үйлену «банконка», мұны үйленген жапондықтардың орташа жасының өзгеруі туралы деректер дәлелдейді. 1970 жылы әйелдің бірінші баласын туған кездегі орташа жасы 25,6 жасты құрады, 2012 жылы ол 30,3 жасқа дейін өсті [20]. Алайда, кеш үйлену Жапонияға ғана тән емес. Бұл жағдай басқа елдерде де байқалады, бірақ туу деңгейі барлық жерде төмендемейді. Бұл мәселе жапондардың ұлттық дәстүрлерімен

тікелей байланысты, оған сәйкес балалар ресми тіркелген отбасында пайда болуы керек. Бірақ үйлену тойынан кейін патриархалдық дәстүр бірте-бірте өздігінен қалыптаса бастайды. Жас ұрпақ ата-аналарға үлкен сенім артады, олар баспана сатып алуда олардың көмегіне мұқтаж, көбінесе ата-аналар балаларына үй салады. Алайда, барлық өзгерістерге қарамастан, жастар ата-баба алдындағы міндеттерін ұмытпайды. Үлкендерге құрмет тек мәртебесіне ғана емес, жасына да байланысты болады.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, отбасы мен отбасылық қатынастардың құрамындағы елеулі өзгерістерге қарамастан, дәстүрлі сабақтастық сақталады деп қорытынды жасауға болады. Ол әлеуметтік қатынастарда және әлеуметтік қоғамда сақталады. Отбасында қандай да бір нысанда, әлеуметтік қатынастардың иерархиялық және өзара тәуелді табиғаты өмір сүруін жалғастыруда.

Пайда болған мәселені түсініп, Жапония үкіметі жастарды тек Жапон еліне лайықты жапондықтар ғана емес, сонымен бірге өз елі мен мәдениетін мақтан тұтатын адамдарды тәрбиелеу арқылы ұлттық өзін-өзі тануды күшейту шараларын қабылдауда. Өзіміздің мәдени мұрамыздан бас тарту болашақта үлкен проблемалар туғызады, біз өзіміздің кім екендігімізді білмейтін, қай бағытта қозғалу керектігімізді және қалай даму керектігімізді білмейтін ұлтқа айналамыз. Атап айтқанда, жапон үкіметі үшін ғана емес, сонымен бірге осы елдің ересек адамдары үшін үлкен міндет - балаларына рухани мәдениетті сіңіру, олардың қандай бай мәдениеттің бір бөлігі екенін көрсету және айту, сонымен қатар олардың рухани және мәдени мұраларын мұқият сақтауға үйретуге бағытталған іс шаралар көп ұйымдастырылады.

Қорытынды

Қорытындылай келе, әрине, Жапония өзінің мәдени дәстүрін жокқа шығарып, шетелдік мәдениеттің элементтерін оңай пайдалана алар еді, бірақ кейін олар жапондық болып қала алар еді. Бұл процестер Жапонияға тек теріс әсер етті деп айту мүмкін емес, сайып келгенде, осы қажетті инновацияларсыз Жапония соғыстан кейінгі күйрегеннен шықпаған болар еді. Олардың дәстүрлері мен бейімделуге ыңғайлылығының арқасында жапондықтар бүкіл әлемнен өздеріне жаңашылдық пен жаңалықтар енгізе алды. Алайда, бұл процестің жағымсыз жақтарын атап өткен жөн. Туу деңгейінің төмендеуі, әлеуметтік тұрақсыздық, жапондықтардың ескі және жаңа ұрпағы арасындағы бөліну, бірақ барлық осы кемшіліктерге қарамастан, тіпті жастар да өздерінде қатысты желден қалыптасқан қағидаларды өзінен алып тастай алмайды. Жапонияда дәстүрліліктің мықтылығы

соншалык, жапондыктар саналы түрде жапондық болып қала береді, ал қазіргі заманда, жаһандану дәуірінде бұл таңғажайып ұлттық қасиет Жапонияның дәстүрлі мәдениетін сақтап, оны одан әрі дамытуға түрткі бола алады.

ӘДЕБИЕТ

- [1] 雄町卓三、生鮮式. 日本民俗学提携. – 東京, 1959. – Vol. 4. – P. 615-673. (Омачи Такузо. Жаңа дәстүрлер. Жапонияның этнографиясы).
- [2] Yamaori Tetsuo. Three Keys to Unraveling Japanese Ideas about Life and Death. <http://www.nippon.com>. 22.06.2019.
- [3] Hirata Atsutane. Tama no Mihashira. – Tokyo, 1812. – 298 p.
- [4] Прасол А. Япония. Лики времени. Менталитет и традиции в современном интерьере. – М.: Наталис, 2008. – 360 с.
- [5] Жапониядағы Иэ жүйесі // Япония. Как её понять: очерки современной японской культуры» материалдар жинағы. ред. Роджер Дж. Дэвис, Осаму Икэно. – М.: АСТ: Астрель, 2006. – 317 с.
- [6] Пронников В.А., Ладанов И.Д. Японцы (этнопсихологические очерки). – М.: В.И.М., 1996. – 400 с.
- [7] Гришин М.В. Взаимодействие художественных культур Японии и стран Запада во второй половине XIX-XX веках: дис. ...к.к.н./ Москва гос. инст. Искусствознания. – М., 2003. – 187 с
- [8] Ёсихито К. Традиционная японская идентичность: с древних времен до эпохи глобализации: дис. ... к. и.н. – М., 2004. – 196 с. <http://www.dissercat.com>. 05.08.2018.
- [9] Зверева Н.Н., Мурояма Сиро. Успехи и проблемы современной японской школы // Вестник Томского государственного университета. –2009. – Вып. 324. – 328 с.
- [10] Ключарева О. Японская ячейка общества. <http://olga-asia.uscoz.ru/publ/>. Дата обращения 15.09.2022.
- [11] Япония от А до Я - популярная иллюстрированная энциклопедия. – Москва, 2000. – 171 с.
- [12] Япония. Как ее понять: очерки современной японской культуры. – Москва, 2008. – 87 с.
- [13] Япония от А до Я - популярная иллюстрированная энциклопедия. – М., 2000. – 171 с.
- [14] Крнета Н. Формы обращения в японской семье. <http://www.komi.com>. 19.07.2022.
- [15] Корецкая С.В. Семейное воспитание в традиционных культурах (На материале Японии и Северного Кавказа): дис. ... к.п.н. – Владикавказ, 2003. – 206 с..
- [16] Кочкина А.Е. Формирование нравственных качеств

личности в традиционной системе воспитания (на примере Японии)
дис. ... к.п.н. – Карачаевск, 2005. – 175 с.

[17] Крूपянкo М.И., Арешидзе Л.Г. Япония: идеология государственного национализма. <http://www.socionauki.ru>. 08.07.2022.

[18] Латышев И.А. Семейная жизнь японцев. – М., 1985. – 290 с.

[19] Макарова О.И. Формирование концепции «национального искусства» в культуре Японии конца XIX - начала XX вв: дис. ... к.к. / Москва Российский гос. гуманитарный ун-т. – М., 2010. – 156 с.

[20] 加藤和子, 千田真規子, 松本睦子, 土屋京子, 成田亮子, 宇和川小百合, 色川木綿子, 赤石記子, 佐藤久美, 長尾慶子. 《本学学生の家庭における世代間にみた行事食・儀礼 食の現状について》. - 東京家政大学研究紀要, 自然科学, 2011. – 51. – P. 1-8 (Казуко Като, Макико Сенда, Муцуко Мацумото, Киоко Цучия, Роко Нарита, Саюри Увакава, Фумико Ирокава, Норико Акайши, Куми Сато, Кейко Нагао, «Студенттердің сыртта және үйлеріндегі тамақтану жағдайларындағы тамақтану дәстүрі»).

REFERENCES

[1] 雄町卓三、 生鮮式. 日本民俗学提携. – 東京, 1959. – Vol. 4. – P. 615-673. [Omachi Takuzo. Zhana dasturler. Zhaponiyanyn etnografiyas. New traditions. Ethnography of Japan].

[2] Yamaori Tetsuo. Three Keys to Unraveling Japanese Ideas about Life and Death. <http://www.nippon.com>. 22.06.2019.

[3] Hirata Atsutane. Tama no Mihashira. - Tokyo, 1812, 298 p.

[4] Prasol A. Yaponiya. Liki vremeni. Mentalitet i traditsii v sovremennom inter'ere. – М.: Natalis, 2008, p.360

[5] Zhaponiyadaғы Іе zhyiesi. «Yaponiya. Kak ee ponyat': ocherki sovremennoi yaponskoi kul'tury» materialdar zhinaғы / red. Rodzher Dzh. Devis, Osamu Ikeno. – М.: AST: Astrel', 2006. – 317 s. // <http://leit.ru>.

[6] Pronnikov V.A., Ladanov I.D. Yapontsy (etnopsikhologicheskie ocherki). – М.: V.I.M., 1996, p. 400.

[7] Grishin M.V. Vzaimodeistvie khudozhestvennykh kul'tur Yaponii i stran Zapada vo vtoroi polovine XIX-XX vekakh: dis. ...k. k. Interaction of artistic cultures of Japan and Western countries in the second half of the XIX-XX centuries: diss. ....k.k./ Moskva gos. inst. Iskusstvoznaniya. – М., 2003. – 187 s.

[8] Esikhito K. Traditsionnaya yaponskaya identichnost': s drevnikh vremen do epokhi globalizatsii: dis. ... k. i.n. [Interaction of artistic cultures of Japan and Western countries in the second half of the XIX-XX centuries: dis....k.i.n.]– М., 2004. – 196 s. <http://www.dissercat.com>. 05.08.2018

[9] Zvereva N.N., Muroyama Siro. Uspekhi i problemy sovremennoi yaponskoi shkoly [Successes and problems of the modern Japanese school]

// // Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta [Bulletin of Tomsk State University]. – Tomsk, 2009, P. 324–328.

[10] Klyuchareva O. Stat'ya Yaponskaya yacheika obshchestva [The Japanese cell of society]. <http://olga-asia.ucoz.ru/publ/71-1-0-57>. 15.09.2022.

[11] Yaponiya ot A do Ya - populyarnaya illyustrirovannaya entsiklopediya [Japan from A to Z is a popular illustrated encyclopedia]. Moskva, 2000, 171 p.

[12] Yaponiya. Kak ee ponyat': ocherki sovremennoi yaponskoi kul'tury [How to understand it: essays on modern Japanese culture]. Moskva, 2008, p.87

[13] Yaponiya ot A do Ya - populyarnaya illyustrirovannaya entsiklopediya [Japan from A to Z is a popular illustrated encyclopedia]. M., 2000, 171 p.

[14] Krneta N. Formy obrashcheniya v yaponskoi sem'e [Forms of treatment in the Japanese family] <http://www.komi.com>. 19.07.202.

[15] Koretskaya S.V. Semeinoe vospitanie v traditsionnykh kul'turakh (Na materiale Yaponii i Severnogo Kavkaza): dis. ... k.p.n. [Family education in traditional cultures (Based on the material of Japan and the North Caucasus): dis.k.p.n.]– Vladikavkaz, 2003 – Vladikavkaz, 2003. – 206 c.

[16] Kochkina A.E. Formirovanie нравstvennykh kachestv lichnosti v traditsionnoi sisteme vospitaniya (na primere Yaponii): dis. ... k.p.n. [The formation of moral qualities of personality in the traditional system of education (on the example of Japan)]. Karachaevsk, 2005. – 175 c. <http://www.dissercat.com>. 29.01.2019.

[17] Krupyanko M.I., Areshidze L.G. Yaponiya: ideologiya gosudarstvennogo natsionalizma [Japan: ideology of state nationalism]. <http://www.socionauki.ru>. 08.07.2022.

[18] Latyshev I.A. Semeinaya zhizn' yapontsev [Family life of the Japanese]. M., 1985, p.290.

[19] Makarova O.I. Formirovanie kontseptsii «natsional'nogo iskusstva» v kul'ture Yaponii kontsa XIX - nachala XX vv: dis. ... k.k. [Formation of the concept of “national art” in the culture of Japan of the late XIX - early XX centuries]// Moskva Rossiiskii gos. gumanitarnyi un-t. M., 2010, p. 156.

[20] 加藤和子, 千田真規子, 松本睦子, 土屋京子, 成田亮子, 宇和川小百合, 色川木綿子, 赤石記子, 佐藤久美, 長尾慶子. «本学学生の家庭における世代間に見た行事食・儀礼 食の現状について». – 東京家政大学研究紀要, 自然科学, 2011, 51, pp. 1-8 [Kazuko Kato, Makiko Senda, Mutsuko Matsumoto, Kioko Tsuchiya, Roko Narita, Sayuri Uvaka, Fumiko Irokava, Noriko Akaishi, Kumi Sato, Keiko Nagao. Studentterdin syrta zhane uilerindegı tamaktanı zhagdailaryndagy tamaktanı dasturi].

СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ ОБРАЗ ЯПОНИИ В ЭПОХУ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

*Сауданбекова Ш.Т.¹, Бейіл Е.С.²

¹*доктор наук, старший преподаватель Казахского национального университета им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан,
saudanbekova.shynar@gmail.com,

²Магистрант 2 курса Казахского национального университета имени аль-Фараби,
Алматы, Казахстан, e-mail: Boktashak@gmail.com

Аннотация. В статье описываются современные трансформации социокультурных процессов в японском обществе. Несмотря на требования глобальной модернизации и глобализации, современное японское общество уделяет большое внимание традициям, прошлым жизням, древним памятникам, стараясь сохранить унаследованные от наших предков нормы поведения и формы культуры. Он объясняет жизнеспособность традиций в системе политической мысли, а также в социальном поведении японцев, связывая их с различными ситуациями в современном обществе.

В данной статье научно доказано, что понятие «гири», которое японцы считают своим долгом, является некой нравственной необходимостью, которая иногда заставляет человека делать что-либо против его воли или без оглядки на собственную выгоду. Гири — почетная обязанность, основанная не на абстрактных понятиях о добре и зле, а на строгой регламентации человеческих отношений, требующей соответствующих действий в определенных ситуациях.

Ключевые слова: общество, традиционализм, нация, Япония, глобализация, гири, культура, менталитет.

THE SOCIO-CULTURAL IMAGE OF JAPAN IN THE ERA OF GLOBALIZATION

*Saudanbekova S.T.¹, Beil Y.S.².

¹*PhD, Senior Lecturer, Al- Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, saudanbekova.shynar@gmail.com

²2nd year master's student, Al- Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: Boktashak@gmail.com

Annotation. The article describes the modern transformation of socio-cultural processes in Japanese society. Despite the demands of global modernization and globalization, modern Japanese society pays great attention to traditions, past lives, ancient monuments, trying to preserve

the norms of behavior and forms of culture inherited from our ancestors. He explains the vitality of traditions in the system of political thought, as well as in the social behavior of the Japanese, linking them with various situations in modern society.

In this article, it is scientifically proven that the concept of «giri», which the Japanese consider their duty, is a kind of moral necessity that sometimes forces a person to do something against his will or without regard to his own benefit. Giri is an honorable duty, based not on abstract concepts of good and bad, but on the strict regulation of human relations, which requires appropriate actions in certain situations.

Key words: society, traditionalism, nation, Japan, globalization, giri, culture, mentality.

Статья поступила 12.12.2022

Абылай хан атындағы ҚазХКжәнеӘТУ
ХАБАРШЫСЫ
«ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР және АЙМАҚТАНУ» сериясы
ИЗВЕСТИЯ
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ и РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»
BULLETIN
of Ablai Khan KazUIRandWL
series «INTERNATIONAL RELATIONS and REGIONAL STUDIES»

4 (50) 2022
ISSN 2411-8753 (Print)
ISSN 2710-3633 (Online)
moregion.bulletin@ablaikhan.kz

Отпечатано в издательстве «Полилингва»
«Издательство не несет ответственности за содержание авторских материалов
и не предоставляет гарантий в связи с публикацией фактов,
данных результатов и другой информации»

Директор издательства:
Есенғалиева Б.А.

Технический редактор, компьютерная верстка:
Ахметова Р.С.

Подписано в печать 29.12.2022 г.
Формат 70x90 1/8. Объем 12.75 п.л. Заказ № 3227. Тираж 300 экз.
Отпечатано в издательстве «Полилингва»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Издательство «Полилингва» КазУМОиМЯ имени Абылай хана
050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
Тел.: +7 (727) 292-03-84, 292-03-85, вн. 21-19
E-mail: kazumo@ablaikhan.kz, ablaikhan@list.ru